

POSTOPKI, ORGANIZACIJA IN STANDARDI NA PODROČJU REJNIŠTVA

Končno poročilo

Tatjana Rakar, Gabi Čačinovič Vogrinčič, Darja Zaviršek, Ružica Boškić, Urban Boljka, Simona Smolej, Ana Marija Sobočan, Špela Urh, Polona Dremelj, Barbara Kopal, Mateja Nagode, Vid Žiberna, Nadja Kovač

Ljubljana, april 2010

Naročnik: **MDDSZ, Direktorat za družino**
Slovenska 54
1000 Ljubljana

Skrbnica naloge pri naročniku: Tanja Oberski

Št. pogodbe: 4060-58/2008
4103-205/2009

Izvajalec: **Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo**
Otroška opazovalnica
Rimska 8
1000 Ljubljana

Skrbnica naloge pri izvajalcu: Dr. Tatjana Rakar

Naslov poročila: **Postopki, organizacija in standardi na področju
rejništva**

Avtorji poročila (po
abecednem vrstnem redu): Urban Boljka, IRSSV
Ružica Boškić, IRSSV
Dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, FSD
Dr. Polona Dremelj, IRSSV
Mag. Barbara Kobal, IRSSV
Mateja Nagode, IRSSV
Mag. Simona Smolej, IRSSV
Dr. Tatjana Rakar, IRSSV
Ana Marija Sobočan, FSD
Dr. Špela Urh, FSD
Dr. Darja Zaviršek, FSD
Vid Žiberna, IRSSV

Drugi sodelujoči (po abecedi): Nadja Kovač pod mentorstvom dr. Tatjane Rakar in Ružice
Boškić

Št. delovnega poročila: IRSSV 07/2010
Datum izdaje poročila: 20.4.2010
Izdaja: 01
Kopije: Skrbnica naloge na MDDSZ (1x tiskana verzija)
Skrbnica pogodbe na MDDSZ (1x tiskana verzija, 1x CD)
Arhiv IRSSV (1x)
Prosti izvodi z dovoljenjem naročnika.

Odgovorna oseba: Mag. Barbara Kobal, direktorica IRSSV

POVZETEK

Ključni cilj naloge »Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva« je oblikovanje strokovnih podlag za spremembe ureditve rejniške dejavnosti, ki jih pripravlja Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. V skladu s predlogom raziskave je poudarek na naslednjih ključnih vsebinah: doktrina in praksa socialnega dela na področju rejništva od sprejema Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2002); trendi na tem področju pri nas in v tujini; možnost skrajševanja dobe bivanja otrok v rejniških družinah ter pogledi na specializacijo rejništva. V sklepnem delu podajamo ključne ugotovitve in predloge za izboljšanje ureditve rejniške dejavnosti, ki so rezultat vsega opravljenega dela v okviru raziskave tako iz teoretskega kot empiričnega vidika.

Ključne besede:

Rejništvo, ureditev rejniške dejavnosti, praksa v tujini, strokovne podlage

SUMMARY

The main purpose of the project »Procedures, organisation and standards in the field of foster care« is an expert analysis prepared as a basis for the changes in foster care regulations, envisaged by the Ministry of Labour, Family and Social Affairs. In accordance with the study framework the main emphasis is on the following fields: the doctrine and practice of social work in the field of foster care, since the implementation of the Act on foster care (2002); trends in EU countries; the possibilities of shortening the length of children placement in foster care and views on the specialisation of foster care. In conclusion the main findings and recommendations for the improvement of the foster care are presented, as a result of the comprehensive research from the empirical and theoretical background.

Key words:

Foster care, regulation of foster care, trends in EU countries, expert analysis

KAZALO

1 UVOD.....	6
2 METODOLOGIJA.....	9
3 ZAKONODAJNA UREDITEV REJNIŠTVA V SLOVENIJI.....	11
4 UREDITVE REJNIŠTVA V IZBRANIH EVOPSKIH DRŽAVAH.....	16
AVSTRIJA.....	17
ČEŠKA.....	23
FRANCIJA.....	29
NIZOZEMSKA.....	33
ŠPANIJA.....	38
ŠVEDSKA.....	40
VELIKA BRITANIJA.....	46
4.1 PRIMERJALNA ANALIZA UREDITVE REJNIŠTVA V IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH.....	50
5 SOCIALNO DELO Z DRUŽINO V REJNIŠTVU: KONCEPTI, DOKTRINA, DILEME.....	64
Sodelovanje z matično družino - »inkluzivno rejništvo«.....	64
Koncept individualne projektne skupine (IPS) v rejništvu.....	69
Izobraževanje za rejnice/rejnike.....	75
Socialno delo z družino v individualni projektni skupini: socialno delo z matično družino, socialno delo z rejniško družino.....	76
Ustvariti prostor za glas otroka.....	83
Strokovna pomoč in podpora delu individualnih projektnih skupin.....	85
Dva primera iz prakse (Gabi Čačinovič Vogrinčič).....	86
6 EMPIRIČNA ANALIZA PRAKSE NA PODROČJU REJNIŠTVA OD SPREJEMA VELJAVNE ZAKONODAJE.....	90
6.1 ANALIZA INTERVJUJEV S STROKOVNJAKI IN KLJUČNIMI AKTERJI NA PODROČJU REJNIŠTVA.....	90
Pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti.....	90
Finančni vidik ureditve rejništva in profesionalizacija rejništva.....	93
Vloga in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem.....	96
Predlogi in pripombe na Družinski zakonik.....	100
Vidik trajanja rejništva.....	102
Izobraževanje za rejnice/rejnike.....	105
Specializacija rejništva.....	108
Ministrstvo pod katero sodi rejništvo kot oblika varstva in vzgoje otrok.....	109
Bivanjske skupnosti.....	109

Predlogi za izboljšanje ureditve rejniške dejavnosti	110
6.2 ANALIZA FOKUSNE SKUPINE IN INTERVJUJEV Z REJNICAMI	117
Pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti.....	117
Izobraževanje za rejnice/rejnike	120
Vloga vseh vključenih.....	122
Vidik trajanja rejništva	132
Finančni vidik ureditve rejništva.....	133
Terminologija.....	135
Predlogi rejnic za izboljšanje ureditve rejniške dejavnosti.....	136
7 KLJUČNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE	139
7.1 Pomanjkljivosti raziskave in predlogi za nadaljnje raziskovanje.....	148
8 VIRI IN LITERATURA.....	150
9 PRILOGA	155

KAZALO SLIK

Slika 1: Napotitveni proces na Nizozemskem	34

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Pregled dokumentov, ki urejajo področje rejništva v izbranih evropskih državah.....	50
Preglednica 2: Opredelitev in oblike rejništva v izbranih evropskih državah.....	51
Preglednica 3: Pristojnosti za izvajanje rejniške dejavnosti v izbranih evropskih državah	54
Preglednica 4: Konkretna ureditev rejniške dejavnosti v izbranih evropskih državah	55
Preglednica 5: Dolgotrajno rejništvo in prehodi v posvojitve v izbranih evropskih državah....	59
Preglednica 6: Ostale relevantne informacije o rejništvu v izbranih evropskih državah.....	60

1 UVOD

Družina je tista, ki naj bi v osnovi poskrbela za otrokov razvoj. V primerih, ko starši iz različnih razlogov ne znajo, ne zmorejo ali nočejo poskrbeti za svojega otroka, mora ukrepati država in otroka zaščititi. Država se zavezuje, da z ustreznimi ukrepi zagotovi uveljavitev otrokovih pravic, ki so navedene v Ustavi Republike Slovenije¹ in da izpolnjuje ustavna določila, ki opredeljujejo pravice otrok (Ustava RS, 56. člen), kamor spada tudi opredelitev, da otroci in mladoletniki brez ustrezne družinske oskrbe uživajo posebno varstvo države. Oblike posebnega državnega varstva otrok so različne², najpomembnejše izhodišče pri odločitvi za posamezno obliko varstva pa je vsekakor zaščita otrok.

Odločitev o tem, kakšna je najustreznejša pomoč otroku, je odvisna od različnih dejavnikov. Pri namestitvah gre lahko za nadomeščanje ene ali več družinskih nalog oz. za prevzem vseh nalog v družini pri skrbi za otroka, bodisi za krajši ali daljši čas. Ena od možnosti je namestitev otroka v rejniško družino. Rejništvo je posebna oblika varstva in vzgoje otrok, nameščenih v rejniško družino in je namenjeno otrokom, ki iz različnih vzrokov ne morejo prebivati v matični družini. Namen rejništva je, da se otroku, ki iz različnih razlogov ne more živeti pri starših ali ga je potrebno zaradi ogroženosti izločiti iz okolja v katerem živi, v rejniških družinah omogoči zdrava rast, skladen osebnostni razvoj, izobraževanje in usposobitev za življenje in delo.

Rejniška družina prispeva k temu, da otrok pridobi zaupanje, spoštovanje, izkusi ljubezen, nadomesti pomanjkanje in dobi nove moči. Otroci v rejništvu bivajo pri osebah, ki niso njihovi biološki starši, niti posvojitelji niti skrbniki. Rejništvo kot strokovna delovna naloga zajema zelo širok spekter dela, posega v celotno življenje otroka, ki je v rejništvu in v obe družini, v matično in v rejniško. S tem, ko se skrb za otroka razdeli med rejniško družino, matično družino in center za socialno delo, to ne pomeni zmanjšanja obsega dela, ampak povečanje. Upoštevati je potrebno lastnosti otroka, njegove posebnosti in zgodovino, na prvo mesto postaviti njegove potrebe in interese, slišati njegov glas in skozi proces pomoči iskati možne rešitve. Poleg tega, da je treba otroku, ki iz različnih razlogov začasno ne more živeti pri svojih starših,

¹ Ur.l. RS, št. 33I/1991-I, spremembe: 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004, 68/2006.

² Poleg rejništva poznamo v slovenski zakonodaji tudi skrbništvo, posvojitve in institucionalno varstvo.

najti ustrezno nadomestno družino, je potrebna tudi odgovornost, da se mu najde takšno družino, v kateri bo pridobil pozitivno družinsko izkušnjo.

Rejništvo ima v Sloveniji dolgoletno tradicijo, saj začetki organiziranega rejništva segajo v leto 1926, že pred tem pa se omenja tako v zgodovinskih virih kot tudi v literarnih delih.

Področje rejništva pri nas trenutno urejajo Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih³, Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti⁴ in Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti⁵. Z izvajanjem Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti naj bi se dvignila kakovost izvajanja rejništva ter kakovost rejništva samega, s tem da se nudi otrokom, ki v rejništvo vstopajo, čim bolj ustrezno obravnavo. Republika Slovenija je tudi ena od podpisnic Konvencije o otrokovih pravicah⁶ (v nadaljevanju Konvencija), kjer je zapisano, da ima »otrok, ki je začasno ali stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje ali katerega koristi ne dopuščajo, da bi še naprej ostal v tem okolju, pravico do posebnega varstva in pomoči, ki mu jo zagotovi država«. Vsaka podpisnica mora določila Konvencije brezpogojno spoštovati in jih obenem vključevati v nacionalne cilje in strategije.

V tem trenutku je v slovenskem parlamentu v drugi obravnavi Družinski zakonik⁷ (DZak), sledila pa mu bo prenova področja rejniške dejavnosti, kar pomeni spremembo ureditve na področju rejništva. V ta namen je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Direktorat za družino pri Inštitutu RS za socialno varstvo naročilo raziskavo o postopkih, organizaciji in standardih na področju rejništva, katere poudarek je na treh ključnih vsebinah:

- doktrina in praksa socialnega dela na področju rejništva od sprejema Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti ter trendi na tem področju pri nas in v tujini;
- možnost skrajševanja dobe bivanja otrok v rejniških družinah;
- pogledi na specializacijo rejništva.

³ Ur.l. SRS, št. 15/1976, spremembe: 30/1986, 1/1989, 14/1989, 13/1994, 82/1994, 29/1995, 26/1999, 60/1999, 70/2000, 64/2001, 110/2002, 42/2003, 16/2004, 69/2004, 101/2007, 122/2007.

⁴ Ur. l. RS, št. 110/2002, spremembe: Ur.l. RS, št. 56/2006, 114/2006.

⁵ Ur.l. RS, št. 54/2003, spremembe: Ur.l. RS, št. 78/2008.

⁶ Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105> (12. 12. 2009).

⁷ Dostopno prek: www.mdds.gov.si/fileadmin/.../DZak_kratek_povzetek.doc (15. 2. 2010). Družinski zakonik je v drugi obravnavi od 3. 3. 2010 dalje (<http://www.dz-rs.si>).

Da bi dobili vpogled v vse tri vsebine, smo najprej pregledali obstoječo zakonodajo oz. ureditev s področja rejništva (poglavje 3). Le-ta predstavlja podlago za delovanje v praksi.

Nadalje smo preverili in med seboj primerjali ureditve rejniške dejavnosti v sedmih izbranih evropskih državah (poglavje 4). Evropske države imajo na področju rejništva različno tradicijo in ureditve, zato smo izbrali države predstavnice različnih sistemov blaginje: Velika Britanija, Francija, Nizozemska, Avstrija, Švedska, Španija in Češka.

V petem poglavju predstavljamo teoretski okvir za delovanje na področju rejništva z vidika stroke socialnega dela, in sicer: pregled doktrine in prakse socialnega dela na področju rejništva pri nas od sprejema Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2002) glede na ključna področja, ki smo jih zajeli v intervjujih in fokusni skupini v šestem poglavju: pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti, finančni vidik ureditve rejništva in profesionalizacija rejništva, vloga in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem, vidik trajanja rejništva, izobraževanje za rejnice/rejnike, pogledi na specializacijo rejništva, pristojno ministrstvo, bivanjske skupnosti (priloga vprašanja zajeta v iztočnicah za intervjuje in fokusno skupino). Pri tem je poudarek na vprašanjih, ki so posebej izpostavljena v predlogu raziskave.

V šestem poglavju tako predstavljamo podatke, pridobljene z empirično analizo, torej z intervjuji in s fokusno skupino. Način in izvedba empiričnega dela raziskave sta podrobneje predstavljena v poglavju o metodologiji (poglavje 2).

Nazadnje, v sedmem poglavju raziskave podajamo ključne ugotovitve in predloge za ministrstvo, ki so rezultat vsega opravljenega dela v okviru raziskave in za katere upamo, da bodo naročniku koristile kot strokovne podlage za odločanje o spremembah na področju rejništva. Ob tem pa je potrebno poudariti, da je brez raziskav in reprezentativnih podatkov o tem, iz kakšnih razlogov in družinskih problemov so otroci dani v rejništvo, kakšni so izobrazbeni dosežki otrok, ki so bili v rejništvu, kako je v odraslosti rešeno njihovo stanovanjsko vprašanje, kako uspešni so na trgu dela in v kakšni meri so sposobni aktivno participirati v ožjem in širšem okolju kot enakovredni člani družbe in – česar ne bi smeli prezreti – kako sami opisujejo svojo rejniško izkušnjo, nemogoče v celoti odgovoriti na vprašanje, kako uspešen je slovenski sistem rejništva.

2 METODOLOGIJA

Raziskava temelji na kvalitativnih metodah raziskovanja. Teoretski del obsega pregled in primerjalno analizo ureditve rejništva v izbranih evropskih državah ter pogled na rejništvo z vidika stroke socialnega dela na podlagi komparativne analize domače in tuje literature in drugih virov. V empiričnem delu smo za zbiranje podatkov uporabili metodo polstrukturiranega intervjuja in metodo fokusnih skupin.

Raziskovalno delo tako obsega:

- Komparativno analizo tuje in domače literature ter drugih virov s poudarkom na literaturi s področja socialnega dela.
- Izvedbo in analizo intervjujev s ključnimi akterji in strokovnjaki na področju rejniške dejavnosti:
 - intervjuji s strokovnjaki na področju rejniške dejavnosti (dr. Gabi Čačinovič-Vogrinčič (Fakulteta za socialno delo), mag. Darja Korva in Irena Zemljič (Skupnost CSD), dr. Bojan Regvar (Socialna zbornica Slovenije));
 - intervjuji s strokovnimi delavkami na področju rejništva na centrih za socialno delo (Simona Ratajc (CSD Maribor in predsednica Društva socialnih delavk in delavcev Slovenije), Maksimiljana Mali (CSD Domžale), Tina Hudobivnik (CSD Kranj));
 - intervjuji s predstavniki nevladnih organizacij na področju rejništva (mag. Darko Krajnc – Rejniško društvo Slovenije; Vida Berglez – Združenje MOČ za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših; Lidija Muršič in Betka Škerlak – Sindikat rejniških družin KNSS Neodvisnost).
- Izvedbo in analizo fokusne skupine in intervjujev z rejnicami:
 - fokusna skupina (5. 2. 2010), Fakulteta za socialno delo; sodelovalo je 6 rejnic in 1 rejnik iz različnih krajev po Sloveniji;
 - opravljenih je bilo 6 intervjujev z rejnicami.

Podrobnosti o izvedenih intervjujih in fokusni skupini se nahajajo v prilogi v povzetkih intervjujev in prepisu fokusne skupine in intervjujev (Priloga B in C). Intervjuji s strokovnjaki in ključnimi akterji na področju rejništva so avtorizirani s strani

sogovornikov, rejnice, ki so sodelovale v fokusni skupini in v intervjujih pa ostajajo anonimne.

Intervjuji in fokusna skupina so bili izvedeni na podlagi vnaprej pripravljenih iztočnic, ki obsegajo naslednje vsebinske sklope: pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti, finančni vidik ureditve rejništva in profesionalizacija rejništva, vloga in pristojnost vseh vključenih v rejniški sistem, vprašanja o spremembah v predlogu Družinskega zakonika, vidik trajanja rejništva, izobraževanje za rejnike/rejnice, specializacija rejništva, za rejništvo pristojno ministrstvo, pogled na bivanjske skupnosti, osnovne prednosti in slabosti sedanje ureditve rejniške dejavnosti ter ključne predloge za njeno izboljšanje (Iztočnice za intervjuje in fokusno skupino so v Prilogi A).

3 ZAKONODAJNA UREDITEV REJNIŠTVA V SLOVENIJI

Institut rejništva v Republiki Sloveniji urejata dva zakona. Splošna določila vsebuje *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*⁸ (v nadaljevanju ZZZDR), kjer je rejništvo določeno v 8. členu in širše v petem delu, od vključno 154. do 177. člena. Podrobnejša opredelitev rejništva pa je zapisana v *Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti*⁹ (v nadaljevanju ZIRD), ki sistemsko ureja izvajanje te dejavnosti in operacionalizira vsebino dela in naloge udeleženi v rejništvu. Natančni pogoji in postopki o izvajanju rejniške dejavnosti so zapisani v *Pravilniku o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti*¹⁰ (v nadaljevanju Pravilnik).

Republika Slovenija je tudi ena od podpisnic Konvencije o otrokovih pravicah, kjer je v 20. členu zapisano, da ima »otrok, ki je začasno ali stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje ali katerega koristi ne dopuščajo, da bi še naprej ostal v tem okolju, pravico do posebnega varstva in pomoči, ki mu jo zagotovi država«. Vsaka podpisnica mora določila Konvencije brezpogojno spoštovati in jih obenem vključevati v nacionalne cilje in strategije.

ZIRD ureja pogoje, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti, pogoje in postopek za izvajanje rejniške dejavnosti kot edini poklic, določa normative za izvajanje rejniške dejavnosti, opredeljuje dolžnosti rejnikov in naloge centrov za socialno delo pri izvajanju rejniške dejavnosti, ureja financiranje rejniške dejavnosti ter nekatera druga vprašanja, vezana na izvajanje zakona.

Pravilnik določa kriterije za sestavo komisij, imenovanje članov in način dela komisij, natančnejši postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti, pogoje in postopek za znižanje normativa in zvišanje plačila dela, pogoje za zvišanje oskrbnine, delo individualne projektne skupine, vsebino in trajanje usposabljanja, natančnejše pogoje za podelitev priznanj ter predpisuje vsebino obrazcev vlog, ki so sestavni del tega pravilnika.

⁸ Ur.l. SRS, št. 15/1976, spremembe: 30/1986, 1/1989, 14/1989, 13/1994, 82/1994, 29/1995, 26/1999, 60/1999, 70/2000, 64/2001, 110/2002, 42/2003, 16/2004, 69/2004, 101/2007, 122/2007.

⁹ Ur. l. RS, št. 110/2002, spremembe: Ur.l. RS, št. 56/2006, 114/2006.

¹⁰ Ur.l. RS, št. 54/2003, spremembe: Ur.l. RS, št. 78/2008.

Pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

Pogoji, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, so stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, dokončana vsaj poklicna ali strokovna izobrazba in polnoletnost. Zakon dopušča izjeme, če je to v korist otroka. Rejnik ne more biti oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica; oseba, ki živi skupaj z osebo, kateri je odvzeta roditeljska pravica; in oseba, kateri je odvzeta poslovna sposobnost. Rejništvo lahko izvaja tudi otrokov sorodnik, v primeru, če center za socialno delo otroka ugotovi, da je to v otrokovo korist. Po ZIRD se za otrokovega sorodnika štejejo stara mati, stari oče, stric, teta, brat in sestra.

Vse osebe, ki želijo postati rejniki, morajo pridobiti dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti in biti vpisane v evidenco izdanih dovoljenj pri ministrstvu, pristojnem za družino. Prijavijo se na pristojnem centru za socialno delo, ki najprej ugotovi, če so izpolnjeni formalni pogoji, nato pa ugotavlja primernost prijavljenega kandidata in njegove družine za izvajanje tovrstne dejavnosti. Izbiro opravi *Komisija za izbor kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti*. Izbrane kandidate se napoti na usposabljanje. Na osnovi uspešno zaključenega usposabljanja ministrstvo izda posameznemu kandidatu dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti in ga vpiše v evidenco izdanih dovoljenj. Pomembno je, da otrokovemu sorodniku ni potrebno kandidirati za izvajanje rejniške dejavnosti – le-ti dobijo dovoljenje in vpis v evidenco s strani ministrstva na podlagi obrazložitve pristojnega centra za socialno delo.

Za izvajanje rejniške dejavnosti kot poklic mora imeti rejnik dovoljenje ministrstva in ne sme biti v delovnem razmerju, biti družbenik zasebne družbe ali zavoda v Republiki Sloveniji, ki je hkrati poslovodna oseba, opravljati druge dejavnosti kot edini ali glavni poklic, na podlagi katere je vključen v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje v skladu s predpisi, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Rejnik ima lahko istočasno nameščene največ tri otroke, večje število pa le izjemoma. Rejniki, ki izvajajo rejništvo kot poklic, pa morajo imeti istočasno nameščene tri otroke. Ta normativ je lahko znižan samo v primerih, ki jih določa ZIRD (24. člen).

Dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti lahko preneha, če rejnik odjavi izvajanje rejniške dejavnosti; če rejnik ne začne izvajati rejniške dejavnosti v treh letih od pridobitve dovoljenja; če rejnik umre.

Odvzem dovoljenja se opravi, če center za socialno delo rejnika poda predlog za odvzem dovoljenja, ker rejnik izvaja rejniško dejavnost v nasprotju s koristmi otroka; če se ugotovi, da je nastopil kateri izmed razlogov, zaradi katerih oseba ne more biti rejnik; če rejnik ne opravi obveznega dopolnilnega usposabljanja.

Če rejniku dovoljenje preneha ali se mu odvzame, se ga izbriše iz evidence izdanih dovoljenj.

Finančni vidik ureditve rejništva

Mesečna rejnina, ki pripada rejniku za vsakega otroka, zajema oskrbnino in plačilo dela. Oskrbnino sestavljajo sredstva za materialne stroške za otroka v rejništvu in denarni prejemek (ta je enak višini otroškega dodatka za najnižji dohodkovni razred). Tistim rejnikom, ki izvajajo rejništvo kot poklic, se zagotavlja poleg oskrbnine in plačila dela tudi plačilo prispevkov za socialno varnost v skladu s predpisi, ki urejajo plačevanje prispevkov za socialno varnost. V ZIRD 110/2002 je bilo določeno, da rejniki sorodniki niso upravičeni do plačila za delo (55. člen). Ta člen se je z odločbo 56/2006 razveljavil, kar pomeni, da za rejnike sorodnike sedaj veljajo enaki pogoji kot za ostale rejnike.

ZIRD določa tudi, da minister, pristojen za družino, vsako leto podeli največ tri priznanja najbolj zaslužnim rejnicam oz. rejnikom.

Vloga in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem

Dolžnosti rejnika so določene tako v odnosu do otroka kot tudi v odnosu do otrokovih staršev oz. skrbnikov in centrov za socialno delo. Naloge centrov za socialno delo pri izvajanju rejniške dejavnosti so razdeljene na tri področja, in sicer na izbor kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti, na naloge pri samem izvajanju rejništva in na druge naloge, ki izhajajo iz izvajanja rejniške dejavnosti.

Naloga centra za socialno delo po namestitvi otroka v rejniško družino je, da sestavi individualno projektno skupino (v nadaljevanju IPS), v kateri sodeluje socialni delavec

centra otroka, socialni delavec centra rejnika, rejnik, biološka družina in otrok, ki je v rejništvu. Delo IPS koordinira socialni delavec centra otroka. Namen IPS je celostna obravnava in spremljanje otroka, ki naj bi se sestajala v skladu z načrtom in konkretnimi dogovori, poleg tega pa mora najmanj enkrat letno centru otroka oddati poročilo, v katerem predlaga nadaljnje ukrepe v zvezi z otrokom. V okviru IPS se spremlja predvsem čustveni razvoj in vedenje otroka, zdravje otroka, odnose v rejniški družini, odnose z matično družino, odnose z vrstniki ter skrb za izobraževanje oz. poklicno usposabljanje. Poleg IPS spremlja center za socialno delo otroka, ki je v rejništvu, tudi z obiski na domu, pogovori na centru in sodelovanjem z drugimi institucijami.

Vidik trajanja rejništva

Rejništvo je po ZIRD posebna oblika varstva in vzgoje otrok namenjena otrokom, ki začasno ne morejo prebivati v biološki družini, iz česar izhaja, da je rejništvo začasen ukrep.

Rejnik in pristojni center za socialno delo skleneta rejniško pogodbo, s katero se pisno določijo pravice in dolžnosti obeh pogodbenih strank. ZIRD določa obvezne določbe rejniške pogodbe, to so: obseg oskrbe otroka v rejništvu; pravice in obveznosti pogodbenih strank; višina in način plačevanja rejnine; kdaj rejniška pogodba preneha in način prenehanja; morebitne posebnosti. Po ZZZDR rejništvo preneha s polnoletnostjo otroka oz. že prej, če je otrok usposobljen za samostojno življenje, ali če prenehajo razlogi, zaradi katerih je bila potrebna oddaja otroka v rejništvo. ZIRD določa tudi, da se lahko rejniška pogodba podaljša tudi po polnoletnosti otroka, če ta zaradi motenj v telesnem in duševnem razvoju ni sposoben za samostojno življenje, in če otrok ostane v rejniški družini zaradi nadaljevanja šolanja, najdalj pa do dopolnjenega 26. leta starosti, če ta s tem soglaša.

Po odločitvi, da se rejništvo zaključi, je naloga centra za socialno delo otroka, da na odhod pripravi otroka, rejniško družino in biološko družino. V primeru, da se rejniška pogodba razveže ali odpove, mora pristojni center za socialno delo storiti, kar je potrebno za nadaljnje varstvo otroka.

Izobraževanje za rejnice/rejnike

Preden rejnik nastopi svojo vlogo, mora opraviti usposabljanje (za rejnike sorodnike to ni obvezno). Program usposabljanja oblikuje Skupnost centrov za socialno delo v sodelovanju s Fakulteto za socialno delo, usposabljanje traja od 10 do 12 ur. Rejnik mora redno sodelovati v individualni projektni skupini in se najmanj enkrat na pet let udeležiti dodatnih usposabljanj. Dodatno usposabljanje izvaja Skupnost centrov za socialno delo, traja pa od 20 do 25 ur. V dodatna usposabljanja se je dolžan vključiti tudi sorodnik otroka, ki izvaja rejništvo.

Predvidene spremembe na področju rejništva v Predlogu družinskega zakonika (DZak)

V Predlogu družinskega zakonika¹¹ so podani predlogi za izboljšanje že obstoječega ZZZDR tudi na področju rejništva. Podani so naslednji predlogi oz. izboljšave:

- Center za socialno delo odloči o namestitvi otroka v rejništvo le pri odločitvi o nujnem ukrepu za varstvo otrokove koristi, v ostalih primerih pa o namestitvi otroka v rejništvo odloča sodišče.
- Predlog ne dovoljuje, da starši sami namestijo otroka v rejništvo – kar je bilo do sedaj dopuščeno, vendar se v praksi to ni izvajalo.
- Z namestitvijo otroka v rejništvo je izrecno določeno, da ostanejo staršem ali skrbniku tiste pravice in dolžnosti, ki so združljive z namenom rejništva, če zaradi varovanja otrokove koristi ni odločeno drugače, medtem ko je ZZZDR določal le, da z oddajo otroka v rejništvo ne prenehajo pravice in dolžnosti staršev, ki jih imajo po tem zakonu.
- DZak izrecno določa obveznost sodišča, da ob izreku ukrepa namestitve v rejniško družino določi preživninsko obveznost obeh staršev. DZak predvideva tudi delno povračilo storitve izvajanja rejniške dejavnosti v proračun. V proračun se bo nakazovala otrokova preživnina do višine oskrbnine, razlika pa na poseben otrokov račun, ki ga bo v ta namen odprl otrokov skrbnik.

¹¹ Predlog je bil podan jeseni 2009.

4 UREDITVE REJNIŠTVA V IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH

V nadaljevanju predstavljamo ureditve rejniške dejavnosti v sedmih izbranih evropskih državah. Evropske države imajo na področju rejništva različno tradicijo in ureditve in zato smo izbrali države predstavnice različnih sistemov blaginje: Avstrija, Francija, Nizozemska (konservativno-korporativistični sistem blaginje), Švedska (socialno-demokratski sistem blaginje), Velika Britanija (liberalni sistem blaginje), Španija (katoliški sistem blaginje) in Češka ((nekdanji) državno-socialistični sistem blaginje) (Kolarič in dr. 2002), pri čemer nas je zanimalo predvsem sledeče:

- kako je v posamezni državi urejeno rejništvo (pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti, finančni vidik, vloga in pristojnosti rejnikov, izobraževanje rejnikov);
- kakšne oblike rejništva poznajo (rejništvo kot neprofesionalna dejavnost vs. profesionalizacija rejništva – rejništvo kot poklic, rejniki sorodniki, specializacija rejništva, vidik trajanja rejništva).

Pri tem velja poudariti, da je bilo za posamezne države zelo težko najti primerljive podatke, saj nismo našli nobene mednarodne primerjalne študije, ki bi obravnavala rejništvo v različnih evropskih državah. Zato smo si za posamezne države poleg opisov rejništva v strokovni literaturi pomagali z dostopno nacionalno zakonodajo in internetnimi viri organizacij, ki delujejo na področju rejništva. Zaradi splošnega pomanjkanja literature in raziskav na tem področju za vse države zato nismo mogli pridobiti vseh informacij in podatkov. Za nekatere države smo se obrnili tudi na lokalne in nacionalne vlade, ki pa nam žal podatkov niso posredovale. Zato se na naša bolj podrobna vprašanja iz mednarodnih podatkov ne da odgovoriti: npr. o čem in kako se izobražujejo rejniki, kako so plačani za opravljanje dejavnosti, kje poznajo profesionalno rejništvo, vidik trajanja rejništva ipd.

AVSTRIJA

Po 15. členu Zakona o organizacijah za pomoč otrokom in mladim (*Jugendwohlfahrtsgesetz - JWG*)¹² za posredovanje otrok, ki naj bi šli v rejništvo oz. rejniško družino, skrbi uradni organ, ki je pooblaščen za delo na področju problematike dobrobiti otrok (*Jugendwohlfahrtsträger*). Posredovanje mora nujno potekati v dobrobit otroka. Popolnoma jasno mora biti razvidno in utemeljeno, da lahko med rejniško družino in otrokom, ki gre v rejništvo, nastane tako pristen odnos kot med biološkimi starši in biološkimi otroki. Plačilo pri posredovanju ni dovoljeno (Jusline Österreich).

Otroci, mlajši od 16 let, gredo lahko po 16. členu JWG v rejništvo samo ob uradni privolitvi za te zadeve pristojnih oseb (*Jugendwohlfahrtsträger*). Odobritev je možna samo, če so izpolnjeni pogoji iz 15. člena (Jusline Österreich).

Po 17. členu JWG za prehodna rejništva uradna odobritev ni potrebna (za nepoklicna, kratkotrajna - enodnevna); ravno tako ne, ko gre otrok v rejništvo k osebam, ki imajo formalno izobrazbo na tem področju. Lokalne oblasti lahko določijo še dodatne izjeme na tem področju (Jusline Österreich).

Za sprejem otroka, mlajšega od 16 let, v rejništvo, je torej potrebno dovoljenje uradnega *Jugendwohlfahrtsträger*. Tako kot pri posvojitvah, bodoče rejniške družine preverjajo (zmožnost vzgajanja, zdravstveno stanje, zmožnost prenašanja večjih psihofizičnih obremenitev, stanovanjske in finančne razmere itd.). Rejniško dovoljenje vedno izdajo samo za določenega otroka (Help).

Minimalna starost za člane rejniške družine ni predpisana, predpostavlja pa se, da naj bi bili bodoči rejniki osebe z zadostnimi življenjskimi izkušnjami in izkušnjami dela z otroki. V idealnem primeru naj starostna razlika med otrokom v rejništvu in rejniki ne bi presegala 40 let. Otroke lahko v rejništvo vzamejo tudi enočlanske družine, če ustrezajo ostalim pogojem za sprejem v rejništvo (Help).

¹² Organizacija za pomoč otrokom in mladim se v Avstriji imenuje *Jugendwohlfahrt*, v Nemčiji pa podobno funkcijo opravljajo področne enote *Jugendhilfe*.

Odobritev posredovanja pri rejništvu in nadzor nad delovanjem organizacij na tem področju

Po 22. členu JWG mora pri ustanovitvi in vodenju domov in podobnih ustanov, namenjenih za posredovanje mladoletnih otrok v rejništvo (nego in vzgojo) dati dovoljenje *Jugendwohlfahrtsträger*. Le-ta jih tudi nadzira. Obratovalno dovoljenje je možno dobiti samo ob predpostavki, da je na razpolago dovolj strokovno izobraženega kadra na tem področju ter da so na voljo ustrezni prostori. Lokalne oblasti lahko določijo časovno omejeno izjeme, če so kljub temu na drug način izpolnjeni zakonsko določeni standardi (Jusline Österreich).

Pomoč pri vzgoji

Po 26. in 27. členu JWG je otrokom v rejništvu in rejnikom omogočena pomoč pri vzgoji. Pri vzgoji pomoč obsega naslednje: svetovanje otrokom v rejništvu, podporo rejnikom (predvsem pri vprašanih vzgoje), podporo razvoju mladoletnih, skupinsko skrb za mladoletne in skrb za mladoletne po odhodu iz družine (Jusline Österreich).

Če rejniki odklanjajo potrebno pomoč, lahko *Jugendwohlfahrtsträger* glede na 30. člen JWG za zaščito mladoletnih ustrezno ukrepa (Jusline Österreich).

Po 31. členu JWG *Jugendwohlfahrtsträger* izvaja pomoč pri vzgoji, pri čemer upošteva veščine in zmožnosti za razvoj vsakega mladoletnega otroka posebej. Ukrepi se lahko glede na potrebe mladoletnika spreminjajo, lahko se jih tudi ukine, če niso več potrebni. Pomoč pri vzgoji se lahko podaljša največ do 21. leta starosti, če se mladostnik s tem strinja in je pomoč tudi potrebna (Jusline Österreich).

Izobraževanje in nadaljnje izobraževanje

Po 20. členu JWG je potrebno vedno, ko gre otrok, mlajši od 16 let, v rejništvo dati poseben pomen razvoju tega mladoletnega otroka. Enota *Jugendwohlfahrt* mora rejnikom (rejniški družini ali drugim) ves čas nuditi možnost izobraževanja in dodatnega (nadaljevalnega) izobraževanja na tem področju. Hkrati pa mora otroku v rejništvu in njegovi matični družini nuditi pomoč v obliki svetovanja (Jusline Österreich).

Vsekakor je za sprejetje otroka v rejništvo potrebna pridobitev ustrezne izobrazbe v določeni zvezni deželi. Da bi rejništvo dobro steklo, morajo *Jugendwohlfahrtsträger* glede na zakonske predloge izvajati svetovalno pomoč in nadaljevalno izobraževanje. Zvezne dežele so z izjemo Dunaja izvedbo izobraževanja zaupale drugim nosilcem. Na Dunaju izobraževanja in nadaljnja izobraževanja od septembra 2008 organizira izključno Referat za posvojene otroke in otroke v rejništvu (Scheipl 2009).

Načelno traja izobraževanje tri do štiri tedne, ki jih lahko nadomestijo tudi dodatni tematski večeri (npr. v Salzburgu) ali dnevni tečaji (npr. na Tirolskem). Te tečaje morata zaključiti oba starša, ki se odločita za rejništvo. Tečaji vsebujejo uvodna izobraževanja o vrednotnem sistemu, reševanju kriz in konfliktov, razvoju osebnosti, o pomenu in vplivu rejništva za vsakega posameznega člana družine in družine kot celote. Temu pa sledijo obiski na domu. Najbolj izdelan model za kvalifikacijo rejniške družine imajo v Vorarlbergu (*Vorarlberger Kinderdorf – Pflegekinderdienst*). Tam imajo standardiziran postopek, ki vsebuje fazo informiranja, strinjanja in pripravljalo fazo, postopek vsebuje tri hišne obiske, dve večerni srečanja in dnevne seminarje. Nadaljevalni seminarji so različno intenzivni in različno pogosti po različnih deželah. Na Dunaju in v Vorarlbergu so ti seminarji tedenski, več kot enkrat mesečno potekajo na Štajerskem (*Steiermark*), do dvakrat letno pa na Koroškem (*Kärnten*). Razen v južni Avstriji (*Niederösterreich*), so seminarji povsod brezplačni (Scheipl 2009).

Finančna podpora rejniški družini (rejnikom)

Po 21. členu JWG lokalne oblasti urejajo finančni del rejništva. Rejniški družini in ostalim osebam, ki izvajajo rejništvo, na podlagi njihovih zahtevkov olajšajo finančno breme, ki nastane v povezavi s stroški rejništva. Dobivajo t.i. rejnino (Jusline Österreich).

Po 32. členu JWG *Jugendwohlfahrtsträger* nosi stroške javnih ukrepov Organizacija za pomoč otrokom in mladim, seveda pa lahko lokalne oblasti začasno določijo tudi druge pravne osebe, ki nosijo te stroške. Najpomembnejše je, da v posamičnih primerih brez zavlačevanja izberejo in izvedejo najbolj učinkovite ukrepe (Jusline Österreich).

Poleg podpore v obliki izobraževanja in nadaljnega izobraževanja, je torej zakonsko prepisano (zgoraj omenjeni 21. paragraf JWG iz leta 1989), da država razbremeni rejniško družino finančno z rejniškim dodatkom. Ta finančni dodatek je sestavljen iz stroškov bivanja in stroškov rejnine. Rejnina je odvisna od starosti otroka, npr. na Tirolskem naj bi obsegala 347 € do tretjega leta otrokove starosti in 639 € v Vorarlbergu. Nekatere zvezne dežele izplačujejo ta dodatek 14-krat letno. V večini zveznih dežel je možno dobiti tudi izredne dodatke za nakup oblačil in morebitne izredne stroške. Najmanj ugodne finančne spodbude so na Štajerskem (*Steiermark*). Ko se je raven življenjskih stroškov zvišala za približno 18 % med letoma 1997 in 2007, se je rejnina povišala zgolj za 3,6 % za otroke, mlajše od 12 let oz. za 2,5 %, za otroke, starejše od 12 let. Kratkotrajna rejništva so po vseh zveznih deželah bolj subvencionirana kot dolgotrajna (Scheipl 2009).

Če izpolnjujejo ostale pogoje, imajo rejniki pravico do (Help, podatki za februar 2010):

- družinske pomoči: gre za finančno pomoč, ki je odvisna od starosti otroka; giblje se od 105,4 € za novorojenčke, do 152,7 € za mladostnike po 19. letu starosti. 128,3 € dodatnih sredstev je možno dobiti za otroke z motnjami v duševnem in telesnem razvoju;
- otroškega dodatka: gre za mesečni prejemek v višini približno 436 €, ki je namenjen otrokom do 36. meseca starosti;
- dopusta za nego: gre za dogovor med delojemalcem (rejnikom) in delodajalcem, ki rejnici/rejniku odobri določeno količino dopusta za nego otroka, trajanje dopusta je različno, lahko je plačan ali neplačan, odvisno od situacije;
- finančnega dodatka rejniški družini za kritje osnovnih stroškov bivanja: ta je v posameznih zveznih deželah različno urejen, za natančne informacije se je potrebno obrniti na ustrezni *Jugendwohlfahrtsträger*.

Otroci so lahko pri enem od rejniških staršev tudi zdravstveno zavarovani. Obstaja tudi možnost brezplačnega pokojninskega zavarovanja, če se člani rejniške družine posvečajo samo otroku s posebnimi potrebami, ki je v rejništvu, in zaradi tega ne morejo biti poklicno dejavni (Help).

Rejništvo kot poklic

V nekaterih zveznih deželah se lahko posamezniki pod določenimi pogoji tudi zaposlijo kot rejnice ali rejniki. S tem je povezano izobraževanje, svetovanje, socialno zavarovanje (pokojnina, nezgodno in zdravstveno zavarovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti) in tudi minimalni dohodek nad pragom revščine (Help).

Nadzor nad rejniškim delovanjem in kazenska določila

Po 19. členu JWG mora organ, ki je pooblaščen za delo na področju problematike dobrobiti otrok, razen v izjemnih primerih, ki jih določa 17. člen, v točno določenih časovnih razmikih, vendar najmanj enkrat letno, preverjati, če so otroci v rejništvu deležni nege in vzgoje v smislu 146. člena ABGB¹³. Rejniška družina oz. osebe, odgovorne za skrb in vzgojo otrok (rejniki), morajo omogočati nadzor odgovornim osebam (Jusline Österreich).

Po 35. členu JWG so kazniva naslednja dejanja na področju rejništva:

- nedovoljeno posredovanje otrok v rejništvo ali posredovanje otrok v rejništvo proti plačilu;
- sprejem otroka, mlajšega od 16 let v rejništvo brez uradne privolitve;
- upravljanje domov ali podobnih ustanov brez dovoljenja *Jugendwohlfahrtsträger*.

¹³ Bistvo 146. člena ABGB je, da mora rejniška družina skrbeti predvsem za otrokov telesni, duševni in duhovni razvoj, pri čemer mora upoštevati posameznikove zmožnosti, nagnjenja in možnosti za razvoj v smislu izobraževanja in pridobitve poklica (ABGB 2002).

Vidik trajanja rejništva

Na področju ukrepov za varstvo otrok, je poleg posvojitve možno otroka vzeti za določen ali nedoločen čas tudi v rejništvo. V teh primerih gre predvsem za otroke, ki živijo v težkih družbenih razmerah in njihovi biološki starši ne morejo sami skrbeti zanje. V Avstriji ločijo dve vrsti rejništev, kratkotrajno, t.i. krizno rejništvo (za čas družinskih kriz in drugih težav) in dolgotrajno rejništvo, kjer je otrok v rejništvu dlje časa (v določenih primerih tudi do izpolnitve otrokove polnoletnosti) (Help).

Za razliko od posvojitve, biološki starši ohranijo vse pravice do otrok, le nego in vzgojo prepustijo mladinskemu uradu¹⁴, ki to prenese na rejniško družino. Rejniška družina (rejniki) ima pravico do vlaganja zahtevkov in morajo biti ob pomembnih temah, ki zadevajo otroka v rejništvu slišani (npr. pri dogovorih glede obiskov, pri zahtevkih bioloških staršev glede vrnitve otroka) (Help).

Vendar cilj namestitve otroka v rejniško družino ostaja vrnitev otroka v biološko družino, ko se zadeve tam uredijo. Zato morajo biti člani rejniške družine pripravljene na to, da se bodo morali ločiti od otroka (Help).

Če je v interesu otroka ali če vrnitev v matično družino ni mogoča, lahko rejniška družina prosi tudi za popolno skrbništvo ali posvojitve (Help).

Za rejniške družine in tiste, ki bi to rade postale, so po vsej Avstriji na voljo skupnosti oz. središča (*Eltern-Kind-Zentren, Eltern-Kind-Gemeinden*), kamor se lahko zainteresirani obrnejo za pomoč oz. izmenjavo mnenj. Interesno združenje starši-otroci (*Igelkinder – Interessensgemeinschaft Eltern Kinder*) nudi informacije in empirične izkušnje iz področja rejništva (Help).

Ostalo

Reichl-Roßbacher (2002, 2007) navaja, da so izkušnje na terenu pokazale, da je treba pri nameščanju v rejniško družino upoštevati naslednje kriterije:

- Otroka, ki ga nameščajo, naj bo najmlajši otrok v rejniški družini, vsaj leto dni mlajši od drugega najmlajšega otroka.

¹⁴ Morda prevod ni najbolj posrečen, v Sloveniji tega instituta nimamo, v nemško govorečih deželah ta urad imenujejo *Jugendamt*.

- Starostna razlika med otroki in rejniki naj bo podobna običajni starostni razliki med biološkimi starši in otroki (presejala naj ne bi 40 let).
- Časovna razlika med dvema namestitvama v isti rejniški družini naj bo vsaj eno leto, da se prvi otrok privadi, preden pride naslednji.
- Če je v rejniški družini več otrok, naj le-ti prihajajo iz največ dveh matičnih družin, ker je sicer težko usklajevati stike z matičnimi družinami.
- Iz istega razloga večinoma ni smiselno nameščanje v družine, ki so geografsko preveč oddaljene od matične družine.

ČEŠKA

Po drugi svetovni vojni je na Češkoslovaškem v skladu s komunistično ideologijo prišlo do uresničitve idej o nepotrebnosti nadomestnih družinskih oblik in prevlade pogleda, da je institucionalno domsko varstvo s svojim kolektivnim duhom tisto, ki lahko najustrezneje poskrbi za potrebe otrok brez starševskega varstva. V 50-ih letih prejšnjega stoletja je bilo rejništvo kot institut socialno-varstvene oskrbe dejansko ukinjeno. Sledil je razcvet kolektivnega domskega varstva in njegov razvoj. V 70-ih letih (ob prenovi družinske zakonodaje) je družina zopet pridobila osrednje mesto vzgoje, varstva in skrbi za otroke, rejništvo pa je postalo ena izmed oblik pomoči otrokom brez starševskega varstva (Matějček v Tůmová 2009, 17). Podatki kažejo, da ima tovrstni razvoj posledice še danes. Če izračunamo razmerje med številom vključenih otrok v institucionalno domsko varstvo in številom otrok v rejništvu, lahko ugotovimo, da je odstotkovno razmerje še vedno močno v prid institucionalnega varstva, in sicer 81,86 proti 18,14¹⁵. Češka se tako srečuje s kritikami na račun velikega števila vključenih otrok v institucionalno varstvo¹⁶, ki prihajajo tako s strani mednarodnih in čeških nevladnih organizacij kot tudi mednarodnih institucij (Snozová 2007, 5).

¹⁵ Razmerje je izračunano na podlagi lastnih izračunov na podlagi podatkov raziskave UNICEF TransMONEE 2008. Število otrok, nameščenih v institucionalno domsko varstvo je bilo 34.705 (približno tretjina je otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami), medtem ko je bilo otrok v rejništvu 7.695, pri čemer so upoštevani tudi otroci, ki prebivajo v t.i. SOS otroških vaseh in otroci, ki so v skrbništvu. Češka statistika namreč ne razlikuje med otroki s skrbnikom in otroki v rejništvu. Upoštevajoč to dejstvo, je otrok v rejništvu verjetno manj, kar še poslabša razmerje med vključenostjo v institucionalno domsko varstvo in rejništvo.

¹⁶ Leta 2007 je bilo po podatkih Inštituta za zdravstvene informacije in statistiko (UZIS) v institucionalnem domskem varstvu tudi 1.407 otrok, mlajših od treh let.

Pravna določila

Rejništvo je z državo zagotovljena in nadzorovana oblika nadomestne skrbi za otroka, ki zagotavlja materialno varstvo otrok in ustrezno plačilo tistim, ki ga izvajajo (Smutkova v Tumova 2009, 42). Rejništvo je urejeno z Zakonom o družini 94/1963 Sb., država pa je odgovorna za njegovo uresničevanje. Prevladujoč princip v družinski politiki je, da ima otrok pravico ostati v družinskem okolju, navkljub situaciji, v kateri se nahajajo njegovi biološki starši. S tega vidika ima namestitvev v rejniško družino prednost pred namestitvijo v institucionalno domsko varstvo.

Otrok je nameščen v rejniško družino, kadar je to v korist otroka, in ko je ugotovljeno, da rejnik lahko zagotavlja materialno varnost in ustrezno vzgojo. Otrok je lahko nameščen tudi v t.i. predrejništvo, ki traja za najdaljšo dobo treh mesecev pred dokončno odločitvijo sodišča. Pred namestitvijo se mora sodišče posvetovati z institucijami socialnega varstva otrok, ki obravnavajo otroka in njegovo družino. Po namestitvi ima rejnik pravico zastopati otroka v vsakodnevni zadevah, pri pomembnejših odločitvah pa mora rejnik pridobiti soglasje zakonitega zastopnika otroka. V primeru, da pride do konflikta glede pristojnosti staršev in rejnika, o pristojnostih odloča sodišče. Rejnik zakonsko ni odgovoren za otroka, prav tako pa v striktno pravnem smislu zanj ni odgovoren niti v materialnem smislu. Te pravice in dolžnosti med bivanjem v rejništvu ohranijo otrokovi biološki starši, ki so tudi upravičeni do stikov z otrokom, razen v primeru, ko sodišče te stike izrecno prepove (Tumová 2009). Rejništvo preneha z odločitvijo sodišča. Rejništvo se konča tudi v primerih, ko otrok dopolni 18 let ali s smrtjo rejnika. Skupno rejništvo (t.j. rejništvo zakonskega para) se konča v primeru razveze ali smrti enega od zakoncev.

Rejniške oblike

V grobem obstajata dve obliki rejništva:

- Individualno rejništvo
 - sorodstveno rejništvo (stari starši, drugi sorodniki),
 - klasično rejništvo (dolgotrajno, nesorodstveno),
 - profesionalno rejništvo (prehodno, kratkotrajno),
 - gostiteljsko rejništvo.

- Skupinsko rejništvo
 - velike rejniške družine,
 - SOS otroške vasi.

Individualno rejništvo poteka v običajnem, družini primerljivem okolju, kjer za otroka(e) skrbi rejnik, medtem ko je za skupinsko rejništvo značilno bivanje v t.i. SOS otroških vaseh oz. v t.i. velikih rejniških družinah. Rejništvo v SOS otroških vaseh se odvija v za to določenih institucionalnih namestitvah, medtem ko je za t.i. velike rejniške družine značilna namestitev v stanovanju, ki je prilagojeno za potrebe večjega števila otrok, in ki ga rejniku dodeli lokalna oblast. V tovrstno rejniško družino je lahko nameščenih do 6 otrok (več pa le z namenom ponovne združitve bratov in sester ali novih otrok rejnice). Število otrok vključuje tako biološke otroke kot otroke v rejništvu. Del stroškov stanovanja in najemnine krije lokalna oblast, s katero rejniki podpisujejo pogodbo. Rejniki, ki izvajajo dejavnost v t.i. velikih rejniških družinah, imajo na voljo 24-urno krizno intervencijsko službo.

Socialni transferji v rejniškem sistemu

Rejništvo je na Češkem plačana dejavnost. Plačilo rejniku in preživnino otroka ureja Zakon o državni socialni podpori (člen 117/1975 Sb.). Določa štiri vrste socialnih transferjev (MPSV¹⁷):

- dodatki za otroke v rejništvu (*'foster child allowance'*)

Otroci nameščeni v rejništvo so upravičeni do denarnega dodatka. Otrok v rejništvu je lahko upravičen do tega tudi po polnoletnosti, v primeru, ko je vzdrževan član gospodinjstva, oz. celo do 26. leta, v primeru, ko mu je rejniški status že potekel, a še vedno živi v rejniški družini kot vzdrževan otrok.

Višina denarnega dodatka za vzdrževanega otroka v rejništvu je 2,3-kratnik običajnega otrokovega življenjskega minimuma, za nevzdrževanega otroka pa 1,4-kratnik. Za otroke s posebnimi potrebami je ta koeficient višji in znaša 2,5-kratnik otrokovega življenjskega minimuma za otroke z manjšo dolgotrajno boleznijo, 2,9-

¹⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostopno: <http://www.mpsv.cz/en/1603> (25. 1. 2010).

kratnik za otroke z dolgotrajno prizadetostjo in 3,1-kratnik za otroke s težjo dolgotrajno prizadetostjo/invalidnostjo.

- denarno nadomestilo za rejnike (*'foster parent allowance'*)

Mesečno denarno nadomestilo prejme rejnik v znesku individualnega otrokovega življenjskega minimuma, in sicer za vsakega otroka posebej. Znaša 118,1 EUR (januar 2010).

- denarno nadomestilo za rejnike za posebne primere (*'foster parent allowance in special cases'*)

Rejniki, ki skrbijo za najmanj tri otroke ali za najmanj enega otroka s posebnimi potrebami, so upravičeni do zneska 5,5-kratnika individualnega otrokovega življenjskega minimuma. Za vsakega dodatnega otroka se ta koeficient poveča za 0,5 oz. za 0,75 v primeru namestitve vsakega nadaljnjega otroka s posebnimi potrebami.

- rejniška subvencija (*'fostering grant'*)

Rejnik je upravičen do enkratne subvencije ob namestitvi otroka v rejništvo, in sicer za otroka do 6 let starosti 304,8 EUR, 342,9 EUR za otroka od 6 do 15 let starosti, in 381 EUR za otroka, starega od 15 do 18 let (januar 2010).

Trendi na področju rejništva

V zadnjih letih vse bolj prevladujejo ideje o *profesionalizaciji rejniških oblik*. Kritike trenutne ureditve izhajajo iz prepričanja, da je obstoječi sistem v prvi vrsti namenjen zadovoljevanju potreb rejnikov, in ne potreb otrok, nameščenih v rejniških družinah. Raziskave¹⁸ so namreč pokazale, da je eden izmed glavnih motivacijskih faktorjev pri odločitvi posameznikov za rejništvo dejstvo, da le-ti nimajo lastnih otrok (36 % rejnikov, ki so v raziskavi sodelovali kot glavni razlog za rejniško dejavnost navaja prav ta razlog). V praksi tako mnogi rejniki rejništvo razumejo bolj kot obliko t.i. *skrite posvojitve*, kjer so meje med rejništvom in posvojitvijo zabrisane. Razlog za to se skriva v majhnem številu otrok za posvojitev, ki ne zadostuje povpraševanju po

¹⁸ Gre za kvalitativno raziskavo, ki sta jo v letih 1999-2001 opravila organizacija ISIS in Združenje rejniških družin ('Sdružení pěstounských rodin') na vzorcu 50 rejniških družin.

posvojitvah. Posledica tega je, da so kandidati za rejnike pravzaprav kandidati za posvojitelje. Takšni rejniki imajo zaradi svojih posvojiteljskih motivov probleme z razumevanjem rejništva kot začasnega ukrepa, kjer je potrebno spoštovati pravice bioloških staršev (Gardiner 2009, 37). Nasprotno bi se profesionalni rejniki že od začetka zavedali, da nudijo zgolj rejniško dejavnost, da so otroci pri njih nameščeni zgolj za določen čas, in da je za otroke dobro, da vzdržujejo stike z biološkimi starši (Nečas 2007).

Del teh prizadevanj je nov institut t.i. *prehodnega rejništva*, ki je bil v rejniški sistem vključen leta 2006. Gre za individualno obliko rejništva, ki navadno poteka na domu rejnika ali v za to ustreznih prostorih za vzgojo in varstvo. Prehodno rejništvo je podprto s strani države in nudi namestitev otroku za relativno kratko dobo. Namenjeno je otrokom, ki v danem trenutku ne morejo živeti pri svojih starših, a vendar njihova situacija ni zrela za dolgotrajnejšo namestitev (npr. otroci, za katere starši v določenem obdobju ne zmorejo skrbeti, otroci, ki čakajo na dovoljene bioloških staršev za posvojitev, otroci, ki čakajo na odločitev sodišča glede posvojitve, premestitve v drugo rejniško družino ali vrnitve v matično družino). Namestitev spremlja aktivno iskanje ustrezne rešitve za otroka in družino z namenom čimprejšnje vrnitve otroka v matično družino. Družina sodeluje s socialnim delavcem, ki je posebej zadolžen za družino, in ustreznimi službami, ki položaj družine spremljajo in nadzorujejo. Družina je deležna tudi dodatnih izobraževanj. Pomembna določba pri prehodnem rejništvu je, da mora sodišče vsake tri mesece odločati, ali še obstajajo razlogi za otrokovo namestitev v prehodno rejništvo. Finančna podpora rejnikom prehodnega rejništva je enaka kot pri klasičnem rejništvu (MPSV in Snozová 2007, 14-15).

Poleg tega trenutno na Češkem poteka pilotni projekt t.i. *profesionalnega rejništva*, ki ga izvaja nevladna organizacija Natama. Projekt je zasnovan po vzoru primerljivih programov v Angliji in Zahodni Evropi. Ključni elementi programa so (Natama):

- Obravnava in pomoč rejnikom
 - otrok in družina imata njim dodeljenega osebne socialnega delavca,
 - socialni delavec je usposobljen za delo s področja socialnega varstva otrok, socialnega dela in neposrednega dela z uporabniki,
 - socialni delavec tesno sodeluje z vsemi vpletenimi akterji,

- s pomočjo modernih metod in tehnik skrbno oceni položaj otroka in družine,
 - socialni delavec v sodelovanju z drugimi akterji oblikuje načrt skrbi za otroka,
 - temeljni princip, ki ga je potrebno zasledovati je, da je življenje v urejeni družini v največjo korist otroka,
 - v kolikor se družine ne uspe urediti, se za otroka najde druga najboljša možnost.
- Pridobivanje kandidatov za rejnike
 - kandidati za rejnike so nagovorjeni z javno kampanjo, ki jo podpira država,
 - prijavljeni kandidati so ocenjeni glede na kakovost, so ustrezno evalvirani in usposobljeni za delo z otroki v rejništvu,
 - v vseh aktivnostih sodeluje država z odgovornimi strokovnimi organizacijami.
 - Dostopnost pomoči matični družini
 - kakovostno izobraževanje, usposabljanje in priprava,
 - prisotnost družinskega svetovalca, ki je dobro seznanjen s problemi družine,
 - pomoč strokovnih služb,
 - 24-urna svetovalna linija,
 - pravno in socialno svetovanje,
 - finančna podpora.

Poleg zgoraj opisanih rejniških oblik obstaja na Češkem še t.i. *gostiteljsko rejništvo*. Gostiteljsko rejništvo ni uradni del rejniškega sistema, saj ga ne ureja Zakon o družini, niti ni urejen s kakršnokoli drugo zakonodajo. Gostiteljsko rejništvo je torej neformalni del rejniškega sistema, zato rejniki niso nujno podvrženi izbirnim postopkom, nadzoru in usposabljanjem. Kljub temu pa lahko lokalne oblasti, kjer se tovrstno rejništvo izvaja, zgornje aktivnosti vseeno izvajajo v skladu z lastnimi določili. Lokalne oblasti lahko od gostitelja zahtevajo potrdilo o nekaznovanosti in potrdilo o usposobljenosti za varstvo in vzgojo otrok. Osebe, ki opravljajo gostiteljsko rejništvo, večinoma prihajajo iz vrst poklicnih profilov, ki delujejo na področju

socialnovarstvene skrbi za otroke. Otroci, ki se gostiteljskega rejništva poslužujejo, pa so večinoma nameščeni v institucionalno domsko varstvo. Najdaljše trajanje tovrstne namestitve je 14 dni. Namestitev je uradno dogovorjena s podpisom dogovora med gostiteljem, lokalno oblastjo, institucijo, kjer otrok prebiva, in otrokovimi starši oz. zakonitimi zastopniki. Tovrstno rejništvo je izvzeto iz socialnih transferjev na področju rejništva. Gostitelj opravlja rejništvo prostovoljno, otrok pa ni upravičen do dodatkov za otroke v rejništvu (Holubářová 2009).

FRANCIJA

Francoski sistem socialne zaščite otrok je osnovan na dveh med seboj komplementarnih sistemih: administrativnem in sodnem. Administrativno raven predstavljajo lokalne službe za socialno pomoč otrokom (fr. *Aide Sociale a l'Enfance*), sodstvo pa institut pravne zaščite mladoletnikov (fr. *Protection Judiciaire de la Jeunesse*) pod okriljem nacionalne vlade. Posebnost francoskega sistema so t.i. »otroški sodniki«, ki so v pristojnosti države, medtem ko so vse druge storitve skrbi za otroke v pristojnosti lokalnih skupnosti. Intervencija sodstva oz. otroških sodišč je najpogosteje zadnji stadij intervencije, potem ko so bili izvršeni že drugi administrativni ukrepi (Dumaret 2008).

Področje rejniške dejavnosti je urejeno v Civilnem zakoniku (fr. *Code Civil*) in Družinskem in socialno varstvenem zakoniku (fr. *Code de l'Action Sociale et des Familles*).

Oblike nadomestnega družinskega varstva

Za otroke v nadomestnem varstvu so pristojne socialne službe pod okriljem lokalnih vlad, nekaj otrok pa je neposredno v pristojnosti sodstva oz. instituta pravne zaščite mladoletnikov (Dumaret 2008).

a) Otroci v nadomestnem varstvu, ki so pod okriljem lokalnih socialnih služb, so v večini primerov v nadomestno varstvo nameščeni na podlagi odločitve sodišča (75 %). Večina (56 %) jih živi v rejniških družinah, 36 % v institucijah, 8 % pa v ostalih oblikah namestitve. V zadnjih letih število otrok v rejništvu narašča, medtem ko število otrok nameščenih v institucije upada (Dumaret 2008). Izmed otrok, ki so pod

skrbništvom države, jih je bilo 34 % posvojenih, 66 % pa jih živi v rejniških družinah (Dumaret in Rosset 2005).

b) Otroci, ki so v nadomestno varstvo nameščeni neposredno s strani otroških sodnikov, so nameščeni k sorodnikom, drugim bližnjim ali v institucije. Finančna sredstva za namestitve v vseh teh primerih zagotavljajo lokalne skupnosti.

V francoskem sistemu nadomestnega varstva rejništvo in institucionalno varstvo nista obravnavani kot alternativni, temveč odgovarjata specifičnim potrebam otrok, za nekatere je bolj primerno družinsko okolje, za druge pa bolj druge oblike nadomestnega varstva (najstniki, otroci s posebnimi potrebami, ipd.) (Dumaret in Rosset 2005, Dumaret 2008).

Ureditev in pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

Rejništvo ima v Franciji dolgo tradicijo, otroci so nameščeni v rejniške družine ali pa v rejništvo k starim staršem ali sorodnikom. Podatki kažejo, da ima več kot tretjina rejniških družin po dva otroke v rejništvu, približno ena petina pa tri otroke ali več (Dumaret in Rosset 2005). Nekateri otroci, kot npr. otroci s posebnimi potrebami, najstniki in tisti za katere se ne najde ustrezne rejniške družine, so nameščeni v bivanjske centre.

Rejniki so deležni profesionalnega usposabljanja in prejema podpora in pomoč s strani t.i. rejniških agencij. Te so lahko javne ali pa nevladne/prostovoljne organizacije (teh je 15 – 20 %) in izvajajo tudi nadzor nad rejniškimi družinami. Tudi rejniške družine, ki so pridobile status poklicnih rejnikov že konec 70-ih let (poleg kritja stroškov poklicni rejniki prejema še plačo), so se bile v skladu s spremembami zakonodaje v letu 1992 obvezane vključiti v profesionalno usposabljanje. Zakonsko predpisano strokovno usposabljanje rejnikov obsega 300 ur v obdobju treh let, pri tem ni posebej predpisanih usposabljanj v primeru specializiranega rejništva ali t.i. terapevtskega rejništva¹⁹.

V francoskem sistemu poznajo tudi koncept t.i. »otroških vasi« v primeru dolgotrajnega rejništva. V tem primeru otroci živijo z rejnico, ki je t.i. »hišna mati« v naselju individualnih hišk. Rejnica prejema plačilo, plačilo stroškov glede na število in

¹⁹ Komunikacija po elektronski pošti z Annick-Camille Dumaret.

starost otrok in vse ostale otroške dodatke, poudarek pa je tudi na ohranjanju odnosov z matično družino. Vsaka družina je deležna pomoči direktorja vasice (administrativna pomoč in izobraževanje), pomoči družinskega pomočnika in psihologa (Dumaret in Rosset 2005).

Med lokalnimi skupnostmi obstajajo številne razlike v tem, kako imajo urejeno nadomestno varstvo za otroke in rejništvo. V nekaterih lokalnih skupnostih je večji poudarek na vlogi rejniških agencij, ki so ponekod javne ponekod zasebne, druge pa imajo npr. na voljo več skupin za samopomoč za rejniške družine ali starše otrok v rejništvu ipd. (Dumaret in Rosset 2005).

V zadnjih 25-ih letih je v Franciji, podobno kot v drugih evropskih državah, zaznati trend na področju nadomestne skrbi za otroke v smeri vse večje raznolikosti storitev in programov s profesionalno usposobljenim kadrom, multidisciplinarnimi skupinami in spremembe v institucionalnem varstvu v smeri manjših bivanjskih skupnosti (Dumaret 2008).

Pristojnosti v rejniškem sistemu in vidik trajanja rejništva

Za francosko tradicijo v splošnem velja odpor do prekinitve vezi z matično družino. Glede na veljavno zakonodajo iz leta 1984 je prioriteta, da otrok ostane v matični družini, v kolikor pa to ni mogoče, je poudarek na rehabilitaciji in čimprejšnji vrnitvi v matično družino. V kolikor vrnitev ni možna, je rešitev dolgotrajno rejništvo, vendar starši ohranijo vse pristojnosti. Rejništvo preneha na podlagi odločitve otroških sodišč (otrok se vrne domov, zagotovljena pa je tudi pomoč ob vrnitvi) ali ob polnoletnosti otroka. Posamezni primeri otrok v rejništvu se preverjajo vsako leto in to velja tudi v primeru dolgotrajnega rejništva. Po letu 1996 je bil večji poudarek namenjen skupnemu varstvu bratov in sester, reforma zakonodaje o zaščiti otrok pa je prinesla nekatere nove alternativne oblike namestitvev kot so namestitve ob vikendih, občasne namestitve s privolitvijo staršev, večji poudarek pa je tudi na vključenosti staršev²⁰. Večina staršev, ki imajo otroke v rejništvu, ohrani skrbništvo in vse pristojnosti nad otroci, izboljševanje in ohranjanje stikov z biološkimi starši pa je v rejniškem sistemu ključnega pomena. Rejniška družina ni nadomestna družina, tudi nima pravnih pravic do otroka in je obvezana prevzeti odgovornost za vzgojo in izobraževanje. Rejniške

²⁰ Komunikacija po elektronski pošti z Annick-Camille Dumaret.

družine sodelujejo v skupini skupaj s socialnimi delavci, psihiatri, psihologi in terapevti. Tako javne kot zasebne agencije so v zadnjih letih intenzivno razširile spremljanje in podporo rejniškim družinam (Dumaret in Rosset 2005, 2008).

Nekatere nevladne organizacije zagotavljajo pomoč otrokom in njihovim družinam s pomočjo dveh delovnih skupin: ena za otroka, ki vključuje rejniško družino, njegovega socialnega delavca in psihologa in druga za starše, ki vključuje socialnega delavca in psihologa. V primeru otrok s posebnimi potrebami ali tistih, ki potrebujejo posebno terapijo, stroške ne krije občina, ampak država. V primerih kjer starši v letu dni ne pokažejo nobenega interesa za otroka, lokalne socialne službe sprožijo odvzem roditeljskih pravic in skrbništvo nad otrokom prevzame država (Dumaret in Rosset 2005).

Podatki kažejo, da povprečno število let bivanja v rejništvu v Franciji z leti upada in se razlikuje glede na postopek namestitve otroka, otroci nameščeni v rejništvo na podlagi sodnega odloka ostajajo v rejništvu dve do tri leta dalj kot otroci napoteni v rejništvo na podlagi administrativnih ukrepov. Podrobnejših podatkov žal ni na voljo (Dumaret 2008).

Prehodi iz rejništva v posvojitve

Kot ena izmed možnosti za otroke, ki so v permanentnem rejništvu, je uveden institut delne posvojitve (fr. *adoption simple*). Pri tej vrsti posvojitve se ohranjajo (tudi pravne) vezi med otrokom in njegovimi biološkimi starši. Ta je mogoča za otroke ne glede na starost, otroci starejši od 13 let pa morajo za posvojitve dati soglasje. V primeru otrok v rejništvu je možna tudi popolna posvojitve (fr. *adoption pleniere*) in sicer za tiste otroke, katerim staršem so bile odvzete roditeljske pravice in so pod skrbništvom države. V kolikor starši z otrokom več kot leto dni nimajo nobenih stikov oz. so izginili, otrok na podlagi sodišča preide pod skrbništvo države in se ga lahko posvoji. Polovico starejših otrok v takšnih primerih posvojijo njihovi rejniki, ki so v takšnih primerih tudi prednostno obravnavani. Za nadomestitev izgubljenega dohodka se namenja tudi določena sredstva tistim, ki za to zaprosijo (Dumaret in Rosset 2005).

NIZOZEMSKA

V zadnjih treh desetletjih je rejništvo na Nizozemskem doživelo velike spremembe. Tako je konec 70-ih let rejništvo postala favorizirana oblika namestitve otrok nasproti institucionalnemu domskemu varstvu. Ena izmed najpomembnejših prelomnic v ureditvi rejništva je bil leta 1989 sprejet Zakon o varstvu otrok (*'Child Care Act'*). Ta predvideva nujnost stikov otrok v rejništvu z biološkimi starši, boljšo regionalno porazdelitev rejniških agencij in enotni sistem financiranja. Rejništvo je bilo s tem zakonom priznано kot uradna dejavnost socialnega varstva, razvilo se je v skoraj izključno profesionalno dejavnost in pridobilo na družbeni legitimnosti (De Meyer 2003, Robbroeckx 2001, Pleegzorg in Overheid). Poleg tega je bilo rejništvo priznано kot posebna oblika pomoči otrokom, ločena od drugih storitev kot so npr. otroško in mladinsko varstvo, t.i. ambulantno varstvo (razne oblike družinske pomoči, individualne terapije, svetovalni obiski socialnih delavcev na domu), institucionalizirano domsko varstvo in dnevno varstvo (Strijker in Knorth v Grietens 2007).

Trenutno je v veljavi Zakon o varstvu mladine^{21, 22} (*'Youth Care Act'*), ki je bil sprejet leta 2005. Novi zakon spreminja nekatera določila v zvezi z rejništvom, ki jih je vpeljal Zakon o varstvu otrok. Ključni cilj tega zakona je bil uvesti pristop, ki bo v središče javnih politik na področju otrok in mladine postavil uporabnika samega. Novi zakon pokriva široko paleto storitev in dejavnosti namenjenih tako staršem kot otrokom. Ima dva temeljna cilja: 1. izboljšati oskrbo za otroke in njihove starše in 2. okrepiti položaj otrok. Institut rejništva je torej urejen in določen kot ena izmed dejavnosti, ki jih Zakon o varstvu mladine poleg drugih storitev in pravic sistemsko ureja. Ker zakon v prvi vrsti ščiti interese otrok, močno spodbuja podporo njihovim izvornim družinam, o drugih oblikah nadomestne oskrbe pa se odloča šele, ko se izčrpajo prve možnosti (*Youth Policy in the Netherlands*).

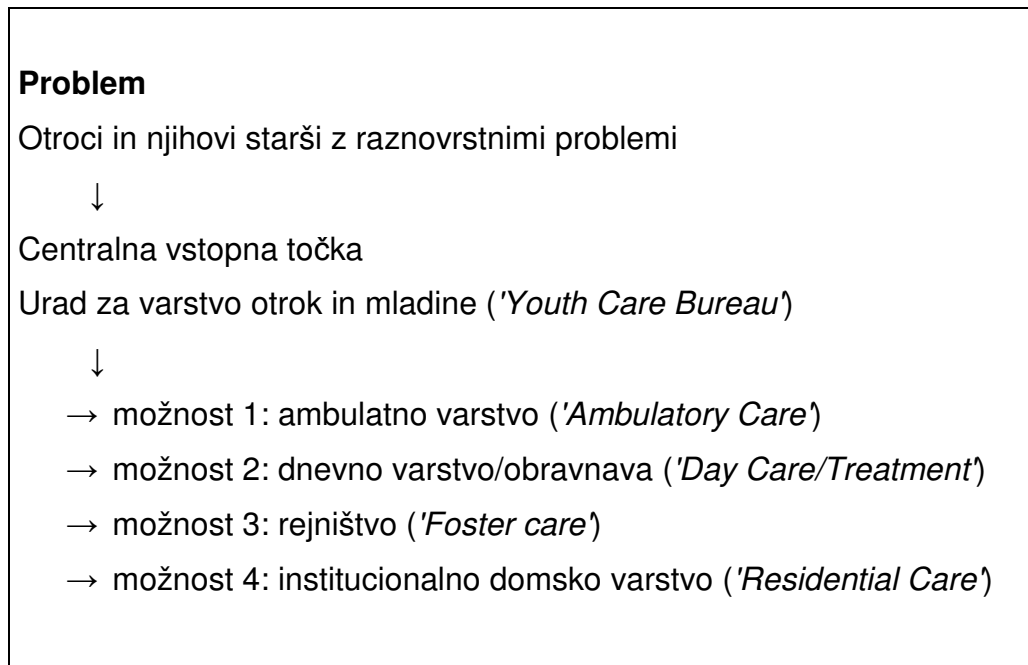
Prevladujoč princip v usmeritvi socialnih politik na področju otrok in mladine je, da morajo biti ukrepi čim bolj kratkotrajni, hitri v svojih odzivih, neinvazivni, dejavnosti pa morajo potekati čim bližje otrokovemu domu. Takšen princip vodi k preferencam

²¹ Na Nizozemskem se termin mladina nanaša na osebe do 24. leta starosti.

²² Zakon o varstvu mladine je pomemben korak k bolj preglednemu, poenostavljenemu in uporabniku usmerjenemu pristopu v socialnem varstvu (Country sheet on youth policy – Netherlands 2009).

kratkotrajnejših oblik ukrepov nadomestnega varstva otrok nad tistimi bolj invazivnimi in dolgotrajnimi.

Slika 1: Napotitveni proces na Nizozemskem

Za napotitev v rejništvo je odgovoren Urad za varstvo otrok in mladine, ki predstavlja osrednjo vstopno točko za dodelitev javnovarstvenih storitev otrokom in družinam. Ponudniki socialnovarstvenih storitev (agencije za varstvo otrok in mladine) so obvezani opraviti oceno položaja, v katerem se nahaja otrok in njegova družina, izbira javnovarstvene storitve, ki jo bo Urad za varstvo otrok in mladine odredil otroku oz. družini, pa mora biti v skladu z zgoraj opisano logiko - in sicer, da se najprej preuči najboljšega ponudnika na ravni ambulantnega varstva, če tovrstna obravnava ne zadostuje, se izbira ponudnika dnevne obravnave, šele po tem se preuči možnosti za namestitve v eno izmed rejniških oblik ali institucionalno domsko varstvo.

Sistemska ureditev

Na Nizozemskem je rejniški sistem zaznamovan z veliko prevlado zasebnih neprofitnih organizacij, ki kot del svojega poslanstva opravljajo tudi posredovanje v primeru namestitve v rejniške družine. Od 28 rejniških agencij obstajajo le tri t.i. nacionalne agencije (ena izmed njih je specializirana za rejniško dejavnost v primeru

otrok s posebnimi potrebami). Drugih 25 organizacij je del zasebnega neprofitnega sektorja. Te organizacije se v veliki večini ne ukvarjajo le z nastanitvami v rejništvo, ampak nudijo tudi druge storitve, kot npr. t.i. ambulantno varstvo, institucionalno varstvo, dnevne centre za otroke ipd. Agencije se delijo na tiste, ki se ukvarjajo z namestitvami, in tiste, ki izvajajo rejništvo. Prvi tip agencij izda zahtevo po namestitvi, drugi tip agencij pa zahtevo po namestitvi prejme in začne z načrtovanjem namestitve, podpora družini ter opravi končno evalvacijo namestitve. Agencije opravljajo tudi usposabljanja in izbiro kandidatov za rejnike (Emans in Robbroeckx v De Meyer 2002). Agencije za varstvo otrok in mladine so del organizacij otroškega in mladinskega varstva in morajo delovati v skladu z določili in usmeritvami države. Javni sektor na ta način ohranja vpliv in nadzor nad delovanjem teh agencij. Njihovo delovanje je tako še vedno določeno s strani države, ki s svojo zakonodajo predstavlja podlago za rejniško dejavnost.

Javne politike na področju rejništva so usklajene s Konvencijo o otrokovih pravicah oz. njenim 20. členom, ki v prvem odstavku določa, da ima »otrok, ki je začasno ali za stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje ali katerega koristi ne dopuščajo, da bi še naprej ostal v tem okolju, pravico do posebnega varstva in pomoči, ki mu jo zagotovi država«. Ponudniki rejniške dejavnosti morajo zato določila Konvencije brezpogojno spoštovati, obenem pa jih morajo vključiti v cilje, strategije in vizije organizacije. Ker je Nizozemska decentralizirana unitaristična država, je za izvajanje določil iz Zakona o varstvu mladine (*Youth care act*), katerega del socialnovarstvenih storitev predstavlja tudi rejništvo, odgovornih 12 regionalnih oblasti, v katerih mora nujno obstajati vsaj ena agencija za varstvo otrok in mladine. Država ima zgolj dopolnilno, nadzorno in stimulatívno vlogo, odgovorna pa je za financiranje in za uspešno delovanje celotnega socialnovarstvenega sistema (Strijker in Knorth v Grietens 2007).

Oblike in trajanje rejništva

Varstvo otrok in mladine je organizirano v modulih, ki so najmanjše enote varstva. Sistem modulov omogoča, da otrok oz. njegovi starši uporabljajo enega ali več modulov hkrati oz. enega za drugim. Na splošno se področje rejništva deli na sorodstveno in nesorodstveno, pri čemer se v zadnjih letih vse bolj spodbuja

sorodstveno rejništvo (Strijker in Knorth v Grietens 2007). Oblike modulov znotraj rejniškega sistema pa so (Strijker in Knorth v Grietens 2007):

- krizna intervencija (ciljna skupina so otroci do 18. leta za maksimalno obdobje 5 mesecev, namestitvev je kratkotrajna in služi premostitvi nenadne krize, v obdobju namestitve poteka aktivno sodelovanje med starši otroka in socialnim delavcem glede nadaljnjih ukrepov),
- počitniško rejništvo (ciljna skupina so otroci do 18. leta, pogosto so to otroci, ki živijo v dijaških domovih in za počitnice iz različnih razlogov ne morejo domov; namenjeno je prav tako razbremenitvi starševskih obveznosti),
- vikend rejništvo (ciljna skupina so otroci do 18. leta, pogosto so to otroci, ki živijo v dijaških domovih in za vikend iz različnih razlogov ne morejo domov; namenjeno je prav tako razbremenitvi starševskih obveznosti),
- dnevno rejništvo (ciljna skupina so otroci do 18. leta, namenjen je razbremenitvi starševskih obveznosti),
- opazovalno/ocenjevalno rejništvo (ciljna skupina so otroci do 18. leta, rejništvo traja od 3 do 6 mesecev, namestitvev je kratkotrajna, služi oceni položaja otroka in njegove družine, v obdobju namestitve poteka aktivno sodelovanje med starši otroka in socialnim delavcem glede nadaljnjih ukrepov) in
- dolgotrajno rejništvo (ciljna skupina so otroci, ki ob sprejemu ne smejo biti starejši od 18. let; traja določeno ali nedoločeno obdobje, vzrok namestitve so neurejene družinske razmere, zanemarjanje, zlorabljanje ipd., v povprečju tovrstna oblika rejništva traja 2 leti).

Ugotovimo lahko, da v rejniškem sistemu prevladujejo t.i. kratkotrajni rejniških moduli, saj so nastanitve časovno zelo omejene. Tudi zaradi tega se je v zadnjih letih povprečno trajanje rejništva skrajševalo. Še posebej to velja v primerih starejših otrok v rejništvu. V letu 2005 je tako več kot tretjina namestitvev trajala manj kot 3 mesece, t.i. dolgotrajno rejništvo pa je trajalo v povprečju 2 leti. V t.i. kratkotrajnih rejniških oblikah je bilo nameščenih 57 % otrok, v dolgotrajni obliki pa 43 %. Posvojitev otroka, nameščenega v rejništvo, s strani rejniške družine ni mogoča. V primeru, ko so biološkimi staršem med bivanjem otroka v rejništvu odvzete starševske pravice, je otroku dodeljen skrbnik, ta pa je lahko tudi njegov rejnik. Posvojitev je namreč na

Nizozemskem možna izključno v primerih, ko se starši odpovejo otroku že ob njegovem rojstvu (Strijker in Knorth v Grietens 2007, Pleegzorg in Overheid).

Ureditev in pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

Rejniki se za rejniško dejavnost usposobijo preko regionalnih agencij za varstvo otrok in mladine, ki organizirajo izobraževanja skozi t.i. STAP program, ki pokriva tematike s področja vzgoje, pedagogike in psihologije (Strijker in Knorth v Grietens 2007, 6). V prvi fazi kandidati prejmejo informativno gradivo, nato so vabljeni na poseben sestanek, kjer izpolnijo vpisni obrazec, izjavo o zdravju in izjavo o varovanju osebnih podatkov, izjavo o premoženjskem statusu ipd. V drugi fazi se udeležijo izobraževalnega programa. Trajanje programa se razlikuje od agencije do agencije, najmanjše zahtevano število udeležb na izobraževanjih je štiri, največje pa sedem. Program ima dva cilja: 1. opremiti kandidata za rejnika z znanjem in spretnostmi, ki jih bo kot rejnik potreboval, in 2. izbrati primerne kandidate za rejnike. V tretji fazi se opravita dva obiska na domu, kjer kandidata ocenijo glede na vnaprej določene kriterije, ki določajo primernost rejnika. V primeru izbora je rejnik vpisan v bazo ponudnikov rejništva. Rejnikom, ki so v sorodstvenih povezavah z otrokom, ni potrebno opraviti tega programa, so pa obvezani izpolnjevati kriterije primernosti za rejnika (Strijker in Knorth v Grietens 2007).

Zakon o varstvu otrok in mladine obravnava rejnike kot prostovoljce, ki prejemajo povračilo (Strijker in Knorth v Grietens 2007). Povračilo za otroke, stare od 0 do 9 let znaša cca. 466 € mesečno, in se viša s starostjo otroka. Za kategorijo 18 let je najvišje in znaša 577 € mesečno²³. Višina povračila se letno usklajuje z indeksi cen. Za otroke s posebnimi potrebami rejnik dobi 3.15 € dodatka dnevno. Rejniki imajo pravico do 4 tednov dopusta in do 10-dnevnega bolniškega varstva za otroka, prejmejo pa lahko tudi psihosocialno pomoč od t.i. rejniškega delavca (Pleegzorg).

Trendi rejništva

Rejništvo je v zadnjih desetletjih postalo pomembna alternativa institucionalnemu varstvu. Tako je bilo v letu 2006 v raznih oblikah nameščeno 41 % otrok, v institucionalnem varstvu pa 59 %. Kljub temu pa je še vedno več otrok, ki potrebujejo

²³ Pleegzorg, podatki so za leto 2009.

rejniško družino kot pa rejniških družin. Tako vsako leto ne uspejo namestiti približno 3000 otrok. Po starosti otrok v rejništvu je dobra tretjina (34 %) tistih, ki so mlajši od 5 let. Podatki kažejo, da je skoraj tretjina otrok v rejništvu pripadnikov etničnih manjšin. Družinska in rejniška politika Nizozemske daje prednost namestitvam v t.i. sorodstveno rejništvo (*'kinship care'*) – tako je že dobra tretjina (35 %) otrok nameščenih v sorodstvenih rejniških družinah (Strijker in Knorth v Grietens 2007).

ŠPANIJA

Španija je od leta 1978 (Ustava iz leta 1978) razdeljena na 17 avtonomnih skupnosti in na dva avtonomna mesta. Vsaka od teh avtonomnih skupnosti je oblikovala svoje zakone na področju zdravja, izobraževanja, socialnih storitev in na drugih področjih. Skupnosti so tako avtonomne pri oblikovanju politik in praks kot pri zagotavljanju socialnih storitev.

Vse avtonomne skupnosti so oblikovale svojo zakonodajo na področju socialnih storitev (med leti 1982 in 1991). Tako obstajata dva nivoja administrativne organizacije, s tem pa sta se oblikovala tudi dva različna nivoja izvajanja socialnih storitev. Na prvem, »skupnostnem« nivoju se izvajajo skupnostne socialne storitve, ki obsegajo preventivne programe za otroke in družine, programe za prepoznavanje tveganih situacij, programe za pomoč družinam in programe socialne integracije, ki so namenjeni socialno izključenim posameznikom. Na drugem, »avtonomnem« nivoju, pa so se oblikovale specializirane socialne storitve. Na področju varstva otrok le-te vključujejo: institucionalno varstvo otrok, rejništvo, posvojitve ter koordinacijo in podporo skupnostnim programom.

Zakon o ustavni zaščiti otroka iz leta 1996 opredeljuje osnovno zakonodajo za zaščito otrok in poudarja vse aspekte otrokovih pravic ter obravnave otroka kot državljana. Uvede koncept »najboljšega interesa otroka« kot podlago za vse odločitve, ki se nanašajo na otroka.

Rejništvo se je v Španiji razvilo kot alternativa institucionalnemu varstvu konec 80-ih let dvajsetega stoletja. Za izvajanje rejništva so odgovorne in ga financirajo avtonomne skupnosti. Večina avtonomnih skupnosti je za zagotavljanje teh storitev

pooblastila neprofitne organizacije (npr. Rdeči križ vodi izvajanje rejništva v številnih skupnostih).

Oblike rejništva

Rejništvo v Španiji lahko razdelimo na različne tipe:

- Glede na vrsto rejnika ločimo med rejniki, ki so sorodniki otroka v rejništvu (šp. *acogimiento en familia extensa*) in rejniki, ki niso sorodniki z otrokom v rejništvu (šp. *acogimiento en familia ajena*). V zadnjem času se pojavljajo potrebe po uvedbi profesionalnega rejništva v posebnih primerih (npr. za rejništvo najstnikov z vedenjskimi težavami), kjer bi rejniki za rejništvo prejeli plačo.
- Glede na trajanje rejništva ločimo enostavno rejništvo (gre za kratkotrajno rejništvo z namenom vrnitve otroka v matično družino) in trajno rejništvo (oz. dolgotrajno). Zakon iz leta 1996 je uvedel možnost začasnega rejništva kot prvo možnost za varstvo otroka, dokler sodišče ne odloči o nastanitvi otroka. S tem se je mogoče izogniti institucionalni nastanitvi otroka kot prvi možnosti za varstvo otroka. V določenih primerih ta tip rejništva poimenujejo zasilno rejništvo.
- Glede na pooblastila ločimo med administrativnim rejništvom, ki se izvaja v okviru avtonomnih skupnosti in med rejništvom na podlagi sklepa sodišča (v primeru nesoglasja med starši).
- Glede na otroke, ki so v rejništvu, zakon predvideva posebno obliko rejništva za hendikepirane otroke ali otroke s posebnimi potrebami.
- Glede na posvojitve pa zakon določa »predposvojitveno« rejništvo kot varstvo otroka za čas pred posvojitvijo.

Ureditev in praksa na področju rejništva

Rejništvo je v Španiji urejeno kot začasno varstvo otrok z namenom vrnitve v matično družino. V primerih, ko družina ne more premagati težav, s katerimi se sooča, pa je rejništvo urejeno kot tranzicija k posvojitvi.

Rejništvo je v Španiji zelo slabo in neenakomerno porazdeljeno med različnimi avtonomnimi skupnostmi.

Za Španijo so na področju zaščite otroka značilne tri stvari:

- v največji meri se za zaščito otrok, ki morajo biti umaknjeni iz družine, uporablja namestitve v institucionalno oskrbo;
- meddržavne posvojitve so veliko pogostejše od domačih posvojitve;
- sorodstveno rejništvo močno prevladuje nad nesorodstvenim rejništvom.

Med otroki, ki ne živijo skupaj s starši, je v rejništvu 54,7 % otrok. Velika večina jih je v rejništvu pri sorodnikih (85 %) in le 15 % pri drugih rejnikih. Glede na to, da Španija sodi v katoliški sistem blaginje, podatek ni nenavaden.

V zadnjem času se pojavljajo debate o potrebi po uvedbi profesionalnega rejništva v posebnih primerih (npr. za najstnike z vedenjskimi težavami), ti rejniki naj bi za rejništvo prejeli plačo.

Raziskava na vzorcu 649 otrok v rejništvu je pokazala, da je pri otrocih, ki so v rejništvu pri sorodnikih, pogostejša vrnitev v biološko družino in da je pri teh manj težav z namestitvijo. Skoraj polovica otrok (45,3 %) pa je še vedno nameščena v institucijah (Del Valle in dr. 2009). Sicer pa raziskovalci opozarjajo predvsem na to, da se zbira premalo podatkov, sploh o tem, kako rejništvo poteka in kaj se dogaja z mladimi, ko zapustijo rejniško družino.

ŠVEDSKA

Obstoječa zakonodaja za zagotavljanje blaginje otrok je vsebovana v krovnem zakonu - Zakonu o socialnih storitvah iz leta 1980. Blaginja otrok je obravnavana kot del drugih storitev socialnega varstva (Hessle in Vinnerljung 1999). Najpomembnejši zakoni, ki urejajo to področje so še: Kodeks o starševstvu in skrbništvu, Zakon o zaščiti otrok in Smernice na nacionalni in lokalni ravni (Rozman 2001, Hill in dr. 2008).

Ukrepi države - varstvo otrok, ki ne morejo živeti pri starših

Socialne službe v primeru suma ogroženosti otroka v življenjskem okolju, na podlagi pridobljenih informacij in potrebnih dokazov, svoje ugotovitve posredujejo

pristojnemu sodišču. V primeru, ko sodišče ugotovi, da je otrok v svojem življenjskem okolju ogrožen, odredi odvzem otroka in namestitev v drugo okolje. V nujnih primerih, ko je potrebno takojšnje ukrepanje z odstranitvijo otroka iz zanj ogrožajočega okolja, lahko socialna služba, po predhodni odobritvi lokalnega političnega odbora, otroka staršem odvzame. V takšnem primeru ima socialna služba na voljo štiri mesece, da primer razišče in o tem poroča sodišču, ki potem odloča o odvzemu otroka (Rozman 2001).

Oblike nadomestnega družinskega varstva

Na Švedskem poznajo štiri osnovne oblike nastanitve in skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših: rejništvo, zasebno institucionalno varstvo, javno institucionalno varstvo in vzgojni domovi za mladoletnike z odklonskim vedenjem.

Oblike rejništva

Na Švedskem poznajo naslednje oblike rejništva (Sallnas in dr. 2003):

- Nesorodstvene rejniške družine: družine izberejo socialne službe in jih otroci vnaprej ne poznajo.
- Sorodstvene rejniške družine: otrok je v sorodstvenem odnosu z rejniško družino.
- Omrežne rejniške družine: otrok je nastanjen pri sosedih, prijateljih matične družine ipd. (ki niso sorodniki).
- Rejniške družine, ki jih otrok že pozna: otrok je nastanjen v rejniški družini, ki so mu jo socialne službe dodelile že predhodno za podporo v vsakodnevnem življenju in zagotavljanju občasnega varstva.
- Urgentne rejniške družine: rejniške družine, ki imajo koncesijo pri socialnih službah za zagotavljanje podpore v obliki občasnega varstva, varstva čez vikend ipd. in varstva v nujnih primerih.

Rejništvo na Švedskem ima zelo dolgo tradicijo, ki sega v 18. stoletje. Uveljavilo se je kot najprimernejša in dominantna oblika nadomestnega družinskega varstva v nasprotju z institucionalnim varstvom. V zadnjih desetletjih je bilo okrog 75 % otrok v nadomestnem varstvu nameščenih v rejniške družine (Andersson 2001). Na

Švedskem velja doktrina, da so otroci nameščeni v institucionalno varstvo le v primeru prehodne urgentne namestitve in v primeru otrok in mladostnikov s hudimi težavami. Poudarek na prednostih, ki jih prinaša družinsko okolje, je razviden tudi v institucionalnem varstvu, kjer je poudarek na majhnih bolj družinskih nastanitvenih domovih. Kljub poudarjanju pomena in prednosti nameščanja v rejniške družine pa namestitev otrok, ki ne morejo živeti pri starših, v rejniške družine v zadnjem obdobju upada (Sallnas in dr. 2004). Razlog za to je predvsem porast manjših bivanjskih skupnosti, ki so se razvile iz nekdanjih rejniških družin in so po definiciji umeščene v institucionalno varstvo. Zakon iz leta 1980 je uvedel spremembe v definicijah. Zapisano je, da v kolikor imajo rejniške družine štiri otroke ali več in v kolikor je glavni vir dohodka rejnikov rejniška dejavnost, so definirane kot bivanjska skupnost in se uvrščajo pod institucionalno varstvo. Podlaga tej zakonski spremembi je uvedba večjega nadzora nad profesionalnim varstvom. Te spremembe so osnova za večji razvoj zasebnega nadomestnega varstva (Hessle in Vinnerljung 1999). Prednost takšnih bivanjskih skupnosti je, da imajo tako stalno na voljo zmogljivosti, rejniške družine pa je potrebno vedno znova iskati in usposablјati, kar za socialne službe pomeni dodatno strokovno zahtevno delo (Hill in dr. 2008, Rozman 2001).

Institucionalno varstvo

Uveljavljenih imajo več oblik institucionalnega varstva (Sallnas in dr. 2003):

- Javno institucionalno varstvo: javne bivanjske enote pod okriljem lokalnih skupnosti ali občinskih socialnih služb, ki so namenjene širokemu krogu otrok.
- Institucije pod okriljem »Združenja za zasebno institucionalno varstvo«: organizacije, kjer gre za majhne zasebne bivanjske skupnosti, večina izmed njih se je razvila iz nekdanjih rejniških družin.
- Drugo zasebno institucionalno varstvo: nastanitveni domovi pod okriljem različnih zasebnih institucij (praviloma majhnih korporacij in prostovoljnih organizacij).
- Vzgojni zavodi: institucionalno varstvo za mladoletnike z odklonskim vedenjem, pod okriljem države.

Švedski model skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših, je primer tega, da rejništvo in institucionalno varstvo nista dve nasprotujoči si obliki nadomestnega

varstva, temveč dva intervala na lestvici kontinuuma. Pogosto so otroci, preden so nameščeni v njim najbolj primerne rejniške družine, začasno nameščeni v zavode, kjer je poudarek na obravnavi njihove družinske problematike (Andersson 2007). Pogoste so tudičasne namestitve mlajših otrok v institucionalno varstvo skupaj z biološkimi starši, to so tako imenovane »otroške vasi«, ki so v zadnjem obdobju v upadu, saj se tudi za daljše namestitve vedno več uporabljajo zasebne manjše in bolj družinsko naravnane bivanjske skupnosti (Hessle in Vinnerljung 1999).

Specializacija rejništva

Nekatere izmed nastalih bivanjskih skupnosti bi lahko definirali kot »specializirano rejništvo«. Večinoma so to manjše bivanjske skupnosti (9 otrok ali manj), ki so predvsem namenjene najstnikom. Več kot polovica zaposlenih ima univerzitetno izobrazbo (Hessle in Vinnerljung 1999, Hill in dr. 2008).

Novost v Švedskem rejniškem sistemu pa so zasebne agencije, ki ponujajo specializirano in okrepljeno rejništvo. Takšnih agencij je okrog 15. Storitve teh zasebnih agencij se lokalne socialne službe poslužujejo predvsem v primeru otrok, ki zahtevajo posebno obravnavo in otrok s posebnimi potrebami. Namestitev otrok v specializirano rejništvo je dražja od namestitve v rejniško družino. Zasebne agencije imajo za specializirano rejništvo pogodbe s kvalificiranimi rejniki, ki so posebej usposobljeni za delo z otroki s posebnimi potrebami. Agencije nudijo nadzor, svetovanje in izobraževanje za rejnike, socialne službe pa ohranjajo vso odgovornost za vse pravne postopke namestitve v rejništvo. V večini primerov so takšne namestitve obravnavane kot ustrežnejše od namestitve v zavode (Hill in dr. 2008).

Ureditev in pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

Lokalne skupnosti na Švedskem imajo visoko raven avtonomije in v kolikor so spoštovani osnovni standardi definirani v zakonodaji, imajo lokalne oblasti proste roke pri organizaciji skrbstva za otroke.

Zakonodaja za zaščito otrok v nadomestnem družinskem varstvu je v primerjavi z drugimi državami na Švedskem zelo stroga. Neregulirano zasebno rejniško varstvo je na Švedskem prepovedano (npr. v primeru, če stari starši skrbijo za otroka v primeru

materine odsotnosti zaradi bolezni ali drugih težav, so le-ti dolžni o tem obvestiti lokalno oblast in s tem pristati na redni nadzor). Na Švedskem je bilo sorodstveno rejništvo dolgo časa obravnavano z nezaupanjem na podlagi vpliva teorij o medgeneracijskem prenosu psihosocialnih problemov. Na podlagi medijske in politične kampanje rejnikov sorodnikov znane kot »upor babic«, je bila v letu 1997 zakonodaja spremenjena. Ta sedaj pri namestitvi otrok v rejništvo prednostno obravnava sorodnike ali druge bližnje odrasle, ki so tako kot ostali izvajalci podvrženi rednemu nadzoru. Druga pomembna dopolnitev zakonodaje v letu 1997 je poudarek na zahtevi po upoštevanju otrokove koristi v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah (1989). Pri namestitvi otroka v rejništvo je poudarek na upoštevanju mnenja in želja otroka z ozirom na njegovo starost in zrelost (Andersson 2001).

Pridobitev dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti spada pod okrilje lokalnih socialnih služb. Družine, ki izvajajo rejniško dejavnost, se na to pripravljajo in jih tudi preverjajo. Lokalne oblasti odobrijo izvajanje rejniške dejavnosti na podlagi opravljenih pripravljalnih programov, zahtevanih potrdil (zdravstveno potrdilo in potrdilo o nekaznovanju), ustreznih materialnih, stanovanjskih in osebnostnih pogojev. Pri izbiri rejniške družine ima največjo veljavo ocena, ki jo pripravijo strokovni delavci javnih socialnih služb. Nimajo pa standardnih ali predpisanih oblik izobraževanja za bodoče rejnike ali aktivne rejniške družine, bolj ali manj je to prepuščeno lokalnim skupnostim. Rejništvo je oblika dela, ki se ne obravnava kot zasebna zadeva, poskuša se jo zakonsko čim bolje urediti in je podvržena rednemu nadzoru, ki ga izvajajo posebni nadzorniki (Rozman 2001).

Mnoge lokalne oblasti uporabljajo tudi t.i. rejniške družine s koncesijo za kratkotrajno ali urgentno nastanitev, te se uporabljajo kot nadomestek ali dopolnitev institucionalnemu varstvu (Hessle in Vinnerljung 1999).

Rejniška dejavnost je plačana. Plačilo se deli na plačilo stroškov za oskrbo otroka, ki ni obdavčeno, in nagrado, ki jo prejema za delo in je odvisna od starosti otroka, glede nagrade pa je rejnik zavezanec za plačilo davka. Višina denarja, ki jo rejnik dobi za otroka, je približno 30 % povprečne plače v državi. Kadar so rejniki otrokovi sorodniki, pa jim nagrada za delo ne pripada. Rejnik je upravičen tudi do zagonskih stroškov, ki jih družina dobi v primeru, če otrok ob namestitvi potrebuje večji nakup obleke, šolske potrebščine ali druge nujne zadeve (Rozman 2001).

Pristojnosti v rejniškem sistemu in vidik trajanja rejništva

Švedski sistem v primeru dolgotrajnega rejništva ne pozna instituta permanentnega rejništva kot to velja za anglo-ameriški sistem (Andersson 2007). Prav tako posvojitev ni obravnavana kot izhod v primeru dolgotrajnega rejništva in ta ni mogoča brez privolitve staršev. Otroci ostanejo v rejništvu glede na njihove potrebe in kakor je za njih najbolje, biološki starši pa tudi v primeru dolgotrajnega rejništva, z nekaterimi izjemami, ohranijo skrbništvo in vse pristojnosti nad otroci (Andersson 2001). Zakon izrecno poudarja pomembnost ohranjanja stikov med otroci in njihovimi biološkimi starši in sorodniki, rejniki pa morajo pod okriljem socialnih služb te stike omogočati in spodbujati. Zakon definira rejništvo kot začasen ukrep in osnovni namen rejništva je vrnitev k matični družini. Staršem naj bi se pomagalo pri odpravljanju vzrokov, zaradi katerih so bili otroci nameščeni v rejništvo. Osnovno načelo, na katerem temelji zakon je, da je vsak starš lahko rehabilitiran (Andersson 1999). Vedno pa to ni mogoče in podatki kažejo, da približno tretjina otrok ostaja v rejništvu pet let, nekateri pa tudi deset let ali več (Hessle in Vinnerljung 1999).

Ne glede na to ali je otrok nameščen v rejništvo s privolitvijo ali brez privolitve staršev, zakon zahteva polletne obravnave primerov, ne določa pa nobenih časovnih okvirov za trajanje rejništva. V zakonu ni določeno kako ravnati v primeru, ko vrnitev v matično družino ni mogoča. Zato je bila predlagana rešitev uvedbe instituta »permanentnega rejništva«, ki bi v primeru dolgotrajnega rejništva prenesel skrbništvo nad otroki s staršev na rejnike. Ta pobuda ni bila sprejeta. Neuspeh zakonodajne ureditve primerov dolgotrajnega rejništva v nekaterih državah pomeni neuspeh v zagotavljanju pogojev za permanentno rejništvo, na Švedskem pa pomeni neuspeh v zagotavljanju pogojev za vrnitev v matično družino (Andersson 1998).

V zakonu je opredeljeno, da otrok ostane v rejništvu do polnoletnosti, kljub temu pa večina otrok ostane v rejništvu do zaključka srednješolskega izobraževanja, se pravi nekje do 19. leta. Le redki si takoj ustvarijo neodvisno življenje, nekateri se vrnejo k matični družini ali pa preidejo v druge oblike namestitve, za to populacijo nimajo posebej izdelanih strategij izhodov iz rejništva (Hill in dr. 2008).

VELIKA BRITANIJA²⁴

Institut rejništva je v Veliki Britaniji urejen zlasti z Zakonom o otrocih (angl. *Children Act*) iz leta 1989 oz. leta 2004 (noveliranje) in Zakonom o standardih oskrbe (angl. *Care Standards Act*) iz leta 2000, ki je bil leta 2002 dopolnjen še z Nacionalnimi minimalnimi standardi za izvajanje rejništva (angl. *National Minimum Standards for Fostering Services*). Minimalni standardi so bili sprejeti na državni ravni, upoštevati pa jih morajo različni pravni subjekti, ki zagotavljajo in urejajo rejništvo: lokalne socialne službe oz. uradi; neodvisne agencije, ki delajo na področju rejništva ter prostovoljne organizacije, ki tudi zagotavljajo rejništvo. Gre za 31 standardov, ki segajo na različna področja rejništva (kaj zagotavljajo in urejajo uradi in agencije – njihovo polje dela, pod kakšnimi pogoji lahko izvajajo dejavnost, odgovornosti uradov in agencij, plačilo in podpora rejnikom, usposabljanja in izobraževanja, spremljanje in nadzor nad izvajanjem dejavnosti agencij in uradov ter izvajanjem rejništva pri rejnikih itd.) (National Minimum Standards for Fostering Services 2002). Vsakdo, ki želi postati rejnik, se mora obrniti na lokalne oblasti, ki ocenijo njihovo primernost, in sicer tako, da upoštevajo vse plati življenja potencialnega rejnika. Proces ocenjevanja je intenziven in strog in traja običajno nekaj mesecev. Rejniki so upravičeni do rejnine.

V Veliki Britaniji obstaja več vrst rejništva. Otroci in mladostniki so nameščeni v posamezno obliko rejništva glede na njihove potrebe in položaj. Institut rejništva (z izjemo trajnega rejništva) zaznamuje koncept začasnosti. Celotno shemo rejništva sestavlja širok spekter oblik rejništva, ki variirajo glede na dolžino trajanja in namen rejništva, meje med njimi pa postajajo vse bolj fleksibilne (Kirton 2009).

Marca 2008 je bilo v Angliji v rejništvu približno 42.300 otrok (Fostering information Line). Gre za skrb in varstvo otrok pri rejniški družini, ki lahko traja le nekaj dni ali tednov, lahko pa tudi bistveno dlje. Če vrnitev otroka, ki je v rejništvu, v izvorno družino ni mogoča, potem se skuša najti novo trajnejšo družinsko obliko namestitve za otroka (angl. *permanent new family*), če je mogoče preko posvojitve (Fostering information Line).

²⁴ Večina besedila se nanaša na ureditev rejništva na območju Velike Britanije, nekaj podatkov pa velja le za Anglijo (v besedilu posebej omenjeno). Za Združeno kraljestvo je značilno, da imajo Anglija, Severna Irska, Škotska in Wales vsak svojo ureditev rejništva, ki se med seboj po nekaterih značilnostih razlikujejo. V vseh delih pa velja, da izvajanje rejništva sodi med pristojnosti lokalnih oblasti (Wade in Munro 2008, 213).

Oblike rejništva

Prikazujemo le najbolj razširjene oblike rejništva:

- Zasilna - krizna namestitev/oskrba²⁵ (angl. *emergency crisis care*)

Gre za obliko rejništva v primerih, ko otrok ali mladostnik potrebuje takojšnjo namestitev v rejniško družino zaradi izrednih razmer v izvorni družini. Taka oblika namestitve običajno traja le nekaj dni, večkrat pa se zgodi, da omenjena oblika sčasoma preide v obliko kratkotrajne namestitve ali celo v dolgotrajno obliko.

- Kratkotrajno rejništvo²⁶ (angl. *short-term foster care*)

Cilj kratkotrajne oblike rejništva je omogočiti oz. zagotoviti otroku začasen dom v rejniški družini s poudarkom na ohranjanju stikov z 'domačim' okoljem (šola, prijatelji, skupinami, klubi ali krožki, v katere je vključen, ipd.) in izvorno družino. Ta oblika namestitve traja običajno od nekaj tednov do nekaj mesecev. V tem času se izvaja intenzivno delo z izvorno družino, oblikujejo se plani za naprej, ocenijo se možnosti za vrnitev otroka v to družino, tej oceni pa se prilagodijo tudi nadaljnji ukrepi in postopki v zvezi z otrokom. Rejniška družina, ki otrokom nudi obliko kratkotrajnega rejništva, začasno poskrbi za veliko število otrok in mladostnikov.

- Dolgotrajno rejništvo²⁷ (angl. *long-term foster care*)

Gre za trajnejšo obliko rejništva v primerih, ko otrok ne more živeti v matični družini, posvojitve pa ni primerna ali realna rešitev. Za mlajše otroke se stabilnost lahko najbolje zagotovi s posvojitvijo, vendar se ta možnost začne proučevati šele takrat, ko je jasno, da se otrok ne bo mogel vrniti v matično družino.

- Počitniško rejništvo²⁸ (angl. *respite, relief foster care*)

²⁵ Dostopno prek: <http://www.swindon.gov.uk/textV2/socialcare/childrenfamilies/fostering/social-childrenfamiliesfosteringdifferenttypes.htm>; <http://www.childcarebureau.co.uk/fostering.php> (10.1.2010).

²⁶ Dostopno prek: <http://www.swindon.gov.uk/textV2/socialcare/childrenfamilies/fostering/social-childrenfamiliesfosteringdifferenttypes.htm>; <http://www.childcarebureau.co.uk/fostering.php> (10.1.2010).

²⁷ Dostopno prek: <http://www.swindon.gov.uk/textV2/socialcare/childrenfamilies/fostering/social-childrenfamiliesfosteringdifferenttypes.htm> (10.1.2010).

²⁸ Dostopno prek: <http://www.swindon.gov.uk/textV2/socialcare/childrenfamilies/fostering/social-childrenfamiliesfosteringdifferenttypes.htm>; <http://www.childcarebureau.co.uk/fostering.php> (10.1.2010).

Gre za obliko rejništva, oskrbe otrok in mladostnikov v času dopusta, počitnic rejniških staršev, na drugi strani pa omogoča tudi nek premor biološkim staršem v matični družini. Ta oblika rejništva pride v poštev v trenutkih, ko so starši še posebej pod stresom in obremenjeni (mogoče nekaj koncev tedna na mesec ali pred šolskimi počitnicami). Ta oblika rejništva je namenjena tudi skrbi za otroke, ki so v rejništvu, v času, ko imajo dopust njihovi rejniški starši. Gre predvsem za tiste rejniške starše, ki izvajajo dolgotrajno rejništvo za otroke s posebnimi potrebami.

- Specializirano rejništvo²⁹ (angl. *specialist foster care*)

Gre za posebno obliko rejništva, katerega cilj je nuditi namestitev za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami in težavami. V shemo tovrstnega rejništva se vključujejo zelo izkušene rejniške družine s specialnimi znanji.

- Zasebno rejništvo³⁰ (angl. *private fostering*)

Če oseba več kot 28 dni skrbi za otroka oz. mladostnika, ki je star manj kot 16 let (v primeru invalidnosti pod 18 let) in s katerim ni v bližnjem sorodstvu, Zakon o otrocih pravi, da je potrebno ta dogovor oz. razmerje prijaviti na lokalnem uradu za pomoč otrokom (angl. *Children Service Department*). Enako mora starš, katerega otrok je v 'zasebnem rejništvu' ta dogovor oz. svojo odobritev takega rejništva prijaviti na omenjenem lokalnem uradu. V tej obliki rejništva naj bi bilo po ocenah najmanj 10.000 otrok (Philpot 2001 v: Kirton 2009).

Dolgotrajno rejništvo ali posvojitev?

Tudi v Veliki Britaniji se odvijajo stalne debate o tem, ali je za otroka, ki je že dlje časa v 'javnem skrbstvu' (rejništvo, stanovanjske skupine, institucije, itd.) in njegova vrnitev domov ni predvidena, bolj primerna posvojitev ali podaljševanje dolgotrajnega rejništva. Ta oblika rejništva je v Združenem kraljestvu že od sredine 80-ih let prevladujoča oblika 'javne skrbi' za mlajše otroke, ki ne morejo živeti doma. Za starejše otroke - mladostnike pa je najbolj običajna vmesna oblika med

²⁹Dostopno prek: <http://www.childcarebureau.co.uk/fostering.php> (10.1.2010).

³⁰Dostopno prek: <http://www.swindon.gov.uk/textV2/socialcare/childrenfamilies/fostering/social-childrenfamiliesfosteringdifferenttypes.htm>; <http://www.childcarebureau.co.uk/fostering.php> (10.1.2010).

institucionalno-stanovanjsko obliko oskrbe in rejništva, odvisno od lokalne tradicije in možnosti, resursov lokalnega okolja (Kelly 2000 v: Kelly in Gilligan 2000).

Mnenja o primernosti ene ali druge rešitve v primeru, ko vrnitev otroka v matično družino ni predvidena, so zelo deljena. Eden od argumentov za večjo primernost posvojitve je med drugim ta, da se v tem primeru otrok umakne iz 'javne oskrbe' in vpliva bioloških staršev, pri katerih otrok ne more živeti. V primeru posvojitve se izniči tudi vloga posrednikov-socialne službe, urada ali agencije, ki jo zagovorniki posvojitve v odnosu otrok-rejniški starš razumejo kot motnjo in oviro. Zagovorniki pravic bioloških staršev oz. tisti, ki bolj podpirajo institut dolgotrajnega rejništva kot posvojitve, pa menijo, da se pri tej rešitvi ohrani vključenost bioloških staršev, kar je za njih pozitivno; oporekajo pa izvršitvi posvojitve brez privoljenja bioloških staršev (Kelly 2000 v: Kelly in Gilligan 2000).

Različni pogledi na zagotavljanje primerne dolgotrajne namestitve za otroka, ki ne more živeti doma, so pripeljali do razvoja instituta posvojitve z omogočanjem stikov z biološkimi starši (angl. *adoption with contact with birth families*), ki je pripeljal posvojitve zelo blizu dolgotrajnemu rejništvu (Kelly 2000 v: Kelly in Gilligan 2000).

Kelly (2000 v: Kelly in Gilligan 2000) omenja, da so v Veliki Britaniji posvojiteljske agencije veliko bolj formalno strukturirane in organizirane kot agencije in uradi, ki se ukvarjajo z rejništvom. Vse posvojitve gredo preko sodišča, kar prinaša več discipline na to področje. Rejniške namestitve pa velikokrat iz kratkotrajne krizne namestitve preidejo v dolgotrajno kvazi posvojiteljsko namestitev.

Razlika oz. meja med dolgotrajnim rejništvom in permanentno družinsko namestitvijo (angl. *permanent placement*) torej ostaja kljub razlikam, ki v osnovi obstajajo med obema oblikama 'skrbi' v praksi včasih zabrisana, saj je značilno, da tudi dolgotrajno rejništvo traja nekako do odraslosti (Sinclair 2005 v: Kirton 2009). Za post-moderniste (Howe 1994 v: Kelly 2000 v: Kelly in Gilligan 2000) je v tem kontekstu najpomembnejša fleksibilnost, saj zavračajo čiste in dokončne odgovore in rešitve. Rešitve za otroka morajo biti sprejete v procesu pogajanja in poiskane znotraj razvijajočih se odnosov in razmerij, znotraj okvirov, ki jih postavljata instituta rejništva in posvojitve ter za vsak primer posebej (Kelly 2000 v: Kelly in Gilligan 2000).

4.1 PRIMERJALNA ANALIZA UREDITVE REJNIŠTVA V IZBRANIH EVROPSKIH DRŽAVAH

Med seboj smo primerjali sedem držav EU (Avstrija, Francija, Nizozemska, Švedska, Velika Britanija, Španija in Češka), ki pripadajo različnim sistemom blaginje. Predvidevali smo, da se ureditev in prakse na področju rejništva med državami razlikujejo predvsem v dveh točkah:

- sistem blaginje – kateri akter in kdaj naj se vključi v reševanje osebnih težav in kateri je osnovni princip delovanja na področju socialne politike;
- odnos do otroka.

V nadaljevanju povzemamo nekaj ključnih značilnosti ureditve področja rejništva v obravnavanih državah.

1) Zakoni, ki urejajo področje rejništva

Preglednica 1: Pregled dokumentov, ki urejajo področje rejništva v izbranih evropskih državah

	Dokumenti, ki urejajo področje rejništva
Avstrija ³¹	- Zakoni o blaginji mladih
Češka	- Zakon o družini
Francija	- Civilni zakonik - Družinski zakonik
Nizozemska	- Zakon o varstvu otrok, 1989 - Zakon o varstvu mladine, 2005
Španija	- Zakon o rejništvu in posvojitvah, 1987 - Zakon o ustavni zaščiti otroka, 1996
Švedska	- Zakon o socialnih storitvah, 1980 - Kodeks o starševstvu in skrbništvu - Zakon o zaščiti otrok - Smernice na nacionalni in lokalni ravni
Velika Britanija	- Zakon o otrocih, 1989, 2004 - Zakon o standardih oskrbe, 2000 - Minimalni standardi za izvajanje rejništva, 2002

Glede na dokumente, ki v osnovi urejajo področje rejništva, se države v grobem delijo na dve večji skupini – tiste, ki otroka obravnavajo znotraj družinskega zakonika in države, ki imajo za področje otroka in njegove zaščite/blaginje poseben zakon. To,

³¹ Avstrija ima federalno ureditev in vsaka provinca zase sprejema socialno zakonodajo. Na avstrijskem ministrstvu so nam svetovali, naj se za podatke obrnemo na štajersko ali dunajsko vlado, ker imata po njihovih podatkih ti dve zvezni deželi področje rejništva najboljše urejeno. Žal nam z nobene niso posredovali podatkov o svoji ureditvi.

na kakšen način je otrok obravnavan v zakonodaji, kaže tudi na to, kako je v posameznih državah obravnavan. V sodobni strokovni literaturi, sploh na področju sociologije otroštva, se namreč vse bolj uveljavlja obravnava otroka kot avtonomnega subjekta in njegova vloga ni reducirana le na otroka kot subjekta v sistemu družine. Na mednarodnem političnem področju se poudarek na vse večji avtonomiji otroka kaže zlasti v vse bolj dosledni implementaciji Konvencije o otrokovih pravicah po državah in v prizadevanjih za participacijo otrok pri odločanju o vseh zadevah, ki se tičejo njihovega življenja.

Seveda pa to, v okvir katerega zakona je področje rejništva umeščeno, še ne kaže nujno na to, kako kakovostno in učinkovito je le-to urejeno. Zato je potrebno v nadaljevanju pogledati nekaj vsebinskih sklopov s tega področja.

2) Vrste rejništva

Preglednica 2: Opredelitev in oblike rejništva v izbranih evropskih državah

	Opredelitev in oblike rejništva
Avstrija	V Avstriji ločijo dve obliki rejništva: - Kratkotrajno oz. krizno (za čas družinskih kriz in težav, ki zahtevajo urgentno ukrepanje), - Dolgotrajno (otrok je v rejništvu dlje časa, lahko tudi do polnoletnosti).
Češka	Po drugi svetovni vojni je bilo rejništvo v skladu z ideologijo o nepotrebnosti nadomestnih družinskih oblik ukinjeno, ob prenovi družinske zakonodaje v sedemdesetih letih 20. stoletja pa je bilo ponovno vzpostavljeno. Pred odločitvijo sodišča je otrok lahko za največ tri mesece nameščen v ti. »predrejništvo«. Oblike rejništva: - Individualno - sorodstveno, - klasično (dolgotrajno, nesorodstveno), - profesionalno (prehodno, kratkotrajno), - gostiteljsko*. - Skupinsko - velike rejniške družine (do 6 otrok), - SOS otroške vasi. Leta 2006 je bil uveden institut prehodnega rejništva za relativno kratko obdobje. Namenjeno je otrokom, ki v danem trenutku ne morejo živeti pri svojih starših, a njihova situacija še ni »zrela« za dolgotrajnejšo namestitev (npr. otroci, za katere starši samo v določenem obdobju ne morejo skrbeti, otroci, ki čakajo na dovoljenje bioloških staršev za posvojitve, otroci, ki čakajo na premestitev v drugo rejniško družino ali vrnitev v matično družino ipd.). Sodišče mora pri prehodnem rejništvu vsake tri mesece odločati o tem ali še obstajajo razlogi za otrokovo namestitev v prehodno rejništvo.

	Opredelitev in oblike rejništva
	* <i>Gostiteljsko rejništvo</i> je neformalni del rejniškega sistema, zato rejniki niso vključeni v usposabljanja. Osebe, ki ga izvajajo, običajno prihajajo iz vrst poklicnih profilov, ki delujejo na področju socialnovarstvene skrbi za otroke. Ti otroci so običajno nameščeni v institucionalno domsko varstvo in ostanejo v gostiteljskem rejništvu le do 14 dni. Tovrstno rejništvo je izvzeto iz socialnih transferjev na področju rejništva in ga gostitelj opravlja prostovoljno, namestitev pa je uradno dogovorjena med gostiteljem, lokalno oblastjo in starši ter z institucijo, v kateri otrok sicer prebiva.
Francija	Rejništvo ima dolgo tradicijo. Oblike rejništva, poleg običajne namestitve: - namestitve ob vikendih, - občasne namestitve s privolitvijo staršev. Glede na to, pri kom so otroci nameščeni: - rejniške družine, - sorodniki, - otroške vasi (v primeru dolgotrajnega rejništva).
Nizozemska	Rejništvo je postalo favorizirana oblika namestitve konec 70-ih let. Rejništvo se v grobem deli na tri vrste: - sorodstveno (kratkotrajno; dolgotrajno); - ne-sorodstveno (kratkotrajno; dolgotrajno); - terapevtsko. Po oblikah pa poznajo še različna časovno specifična rejništva: - Krizna intervencija (traja do 5 mesecev, otroci do 18. let, namestitev služi premostitvi nenadne krize, vmes poteka aktivno sodelovanje med starši otroka in socialnim delavcem glede reševanja težav). - Počitniško rejništvo (otroci do 18. leta, pogosto živijo v dijaških domovih in za počitnice iz različnih razlogov ne morejo domov; namenjeno je tudi razbremenitvi starševskih obveznosti). - Vikend rejništvo (otroci do 18. leta, pogosto živijo v dijaških domovih in za vikend iz različnih razlogov ne morejo domov; namenjeno je tudi razbremenitvi starševskih obveznosti). - Dnevno rejništvo (otroci do 18. leta, namenjen je razbremenitvi starševskih obveznosti). - Opazovalno/ocenjevalno rejništvo (otroci do 18. leta, rejništvo traja od 3 do 6 mesecev, namestitev je kratkotrajna, služi oceni položaja otroka in njegove družine, v obdobju namestitve poteka aktivno sodelovanje med starši otroka in socialnim delavcem glede nadaljnjih ukrepov). - Dolgotrajno rejništvo (otroci, ki ob sprejemu ne smejo biti starejši od 18. let; traja določeno ali nedoločeno obdobje, vzrok namestitve so neurejene družinske razmere, zanemarjanje, zlorabljanje ipd., v povprečju tovrstna oblika rejništva traja 2 leti).
Španija	V Španiji se je rejništvo razvilo kot alternativa institucionalnemu varstvu konec 80-ih let (omogočil ga je Zakon o rejništvu in posvojitvah iz 1987). Tipi rejništva v Španiji: - Glede na vrsto rejnikov: otrokovi sorodniki, nesorodniki. - Glede na trajanje rejništva: kratkotrajno rejništvo (z namenom vrnitve otroka v biološko družino) in trajno oz. dolgotrajno rejništvo. Zakon iz leta 1996 je uvedel možnost začasnega rejništva kot prvo možnost za varstvo otroka, dokler sodišče ne odloči o namestitvi otroka – ta tip rejništva občasno

	Opredelitev in oblike rejništva
	imenujejo tudi zasilno rejništvo. - Glede na pooblastila: administrativno rejništvo (v okviru pristojnosti regij) in rejništvo na podlagi sklepa sodišča (denimo v primerih nesoglasij med starši). - Glede na specifične težave ali potrebe otrok: rejništvo za hendikepirane otroke in otroke s posebnimi potrebami. - Glede na posvojitve: zakon določa predposvojitveno rejništvo kot obliko varstva za čas pred posvojitvijo.
Švedska	Začetek rejništva na Švedskem sega v 18. stoletje, kar pomeni, da gre za dolgo tradicijo. Vrste rejništva – glede na tip družine: - nesorodstvene rejniške družine, - sorodstvene rejniške družine (otrok je v sorodstvenem odnosu z rejniško družino), - omrežne rejniške družine (otrok je nastanjen pri sosedih, prijateljih ipd. – iz socialnega omrežja biološke družine), - rejniške družine, ki jih otrok že pozna (otrok je v rejništvu v družini, ki so mu jo socialne družine že predhodno dodelile za podporo v vsakodnevem življenju in zagotavljanju občasnega varstva), - urgentne rejniške družine (rejniške družine, ki imajo koncesijo pri socialnih službah za zagotavljanje podpore v obliki občasnega varstva, varstva čez vikend ipd. in varstva v nujnih primerih).
Velika Britanija	Institut rejništva, z izjemo trajnega rejništva, sestavlja širok spekter oblik rejništva, ki variirajo glede na dolžino trajanja in namen rejništva – meje postajajo vse bolj fleksibilne. Oblike rejništva: - zasilna/krizna namestitvev (nekaj dni), - kratkotrajno rejništvo (od nekaj tednov do nekaj mesecev), - dolgotrajno rejništvo (trajna oblika, ko vrnitev ni možna, posvojitve pa ni primerna), - počitniško rejništvo (čas dopusta, počitnic), - specializirano rejništvo (za otroke in mladino s posebnimi potrebami), - zasebno rejništvo (če oseba več kot 28 dni skrbi za otroka oz. mladostnika, ki je mlajši od 16 let (v primeru invalidnosti od 18 let) in s katerim ni v bližnjem sorodstvu; to razmerje potrebno prijaviti na lokalnem uradu za pomoč otrokom).

Rejništvo ima v izbranih evropskih državah različno dolgo tradicijo. Podatki za sedem primerjanih držav kažejo, da so vrste rejništva v grobem razdeljene po dveh kriterijih:

- *časovni kriterij* (čas trajanja rejništva, za katero časovno obdobje je namenjeno – stalno, vikend, počitnice, obdobje krize);
- *po subjektih* (kdo so rejniki, vrste rejniških družin).

Pregled literature o rejništvu v obravnavanih državah pokaže, da se v praksah dejansko izvaja več oblik rejništva, kot jih je opredeljenih v zakonodaji, kar kaže na prilagajanje konkretnim situacijam. Predvsem se ta fleksibilnost v praksi kaže v časovnem kriteriju – vikend rejništvo, počitniško rejništvo ipd. V nekaterih državah

poznajo za otroke s posebnimi potrebami ali vedenjskimi ali drugimi težavami specializirano rejništvo (npr. Velika Britanija, Španija, Nizozemska).

3) Pristojnosti za izvajanje rejniške dejavnosti

Preglednica 3: Pristojnosti za izvajanje rejniške dejavnosti v izbranih evropskih državah

	Pristojnosti za izvajanje rejniške dejavnosti
Avstrija	Pristojnosti na področju rejništva sodijo v Avstriji na podlagi njene federalne ureditve na raven zveznih dežel, ki same oblikujejo pogoje rejništva ter izobraževanje rejnikov, financirajo dejavnost in so odgovorne za izvajanje.
Češka	Ni podatkov.
Francija	Otroci so v francoskem sistemu socialne zaščite otrok pod okriljem dveh komplementarnih sistemov – lokalnih služb za pomoč otrokom in sodstva kot instituta pravne zaščite mladoletnikov pod okriljem vlade. Za usposabljanje in podporo so zadolžene rejniške agencije, ki tudi izvajajo nadzor nad rejniki. 15-20 % rejniških agencij je nevladnih organizacij. Stroške rejništva krijejo lokalne skupnosti, le v primeru otrok s posebnimi potrebami stroške krije država.
Nizozemska	Za napotitev v rejništvo je odgovoren Urad za varstvo otrok in mladine, ki predstavlja osrednjo vstopno točko za dodelitev javnovarstvenih storitev otrokom in družinam. Sicer pa je rejniški sistem zaznamovan z veliko prevlado zasebnih neprofitnih organizacij, saj je od 28 rejniških agencij kar 25 takih iz zasebnega neprofitnega sektorja. Agencije se ne ukvarjajo le z rejništvom, ampak tudi z ambulantnim varstvom, institucionalnim varstvom, organizacijo dnevnihih centrov za otroke idr. Agencije za varstvo otrok in mladine so del organizacij otroškega in mladinskega varstva. Agencije v skladu z državnimi smernicami opravljajo tudi izobraževanja s področja vzgoje, pedagogike in psihologije in izbiro kandidatov za rejnike. Kandidatom, ki so z rejencem v sorodu, ni potrebno opraviti izobraževalnega programa.
Španija	Pristojnosti za izvajanje rejništva imajo regije – so odgovorne za rejništvo in ga financirajo. Večina regij je za izvajanje teh storitev pooblastila neprofitne organizacije, še zlasti Rdeči križ.
Švedska	Izvajanje rejniške dejavnosti sodi na lokalno raven in pod lokalne socialne službe, ki odobrijo izvajanje rejniške dejavnosti oz. izdajo dovoljenje na podlagi opravljenih pripravljanih programov, zdravniškega potrdila in potrdila o nekaznovanju in na podlagi ustreznih materialnih, stanovanjskih in osebnostnih pogojev. Tudi področja izobraževanja rejnikov so prepuščena lokalnim skupnostim.
Velika Britanija	Za Združeno kraljestvo je značilno, da imajo Anglija, Severna Irska, Škotska in Wales vsak svojo ureditev rejništva, ki se med seboj po nekaterih značilnostih razlikujejo. V vseh delih pa velja, da izvajanje rejništva sodi med pristojnosti lokalnih oblasti. Potencialni rejnik se prijavi na lokalno agencijo za rejništvo ali pa na lokalno socialno skrbstvo. Lokalne oblasti ocenijo primernost potencialnega rejnika; proces traja nekaj mesecev.

Za večino izbranih držav velja, da sodijo pristojnosti za izvajanje rejništva na lokalne (regionalne) ravni, ki so pri izvajanju in organizaciji dejavnosti relativno avtonomne. Lokalne ravni pa potem nadalje določijo izvajalce, ki so bodisi javne službe ali pa nevladne organizacije (npr. Rdeči križ v Španiji), agencije za varstvo otrok (Nizozemska), rejniške agencije (Francija). Po področjih pa sodijo pristojnosti na področju rejništva v nekaterih državah na področje otroške in mladinske politike (in so pristojne institucije uradi za otroke, mladino – npr. Avstrija, Nizozemska), v drugih državah pa sodi rejništvo na področje socialnega varstva (npr. Švedska, Francija). Seveda pa je v vseh državah v odločanje o rejništvu in namestitvi (vsaj v določenih primerih) vključeno tudi sodstvo.

4) Konkretna ureditev rejništva

Preglednica 4: Konkretna ureditev rejniške dejavnosti v izbranih evropskih državah

	Konkretna ureditev rejniške dejavnosti
Avstrija	Cilj namestitve otroka v rejniško družino je vrnitev v matično družino, ko se tam stanje popravi. Biološki starši ob namestitvi ohranijo vse pravice do otrok, le vzgojo in izobraževanje prepustijo mladinskemu uradu, ki to prenese na rejniško družino. Rejniška družina ima pravico do vlaganja zahtevkov in da izrazi svoje mnenje o pomembnih zadevah, ki se nanašajo na otroka – npr. pri dogovorih glede obiskov, pri zahtevkih bioloških staršev za vrnitev ipd. Finančni del rejništva po Zakonu o blaginji mladih urejajo na podlagi federalnih ureditev lokalne skupnosti. Rejniški dodatek je namenjen temu, da rejniški družini olajšajo finančno breme, ki nastane v povezavi s stroški, ki nastanejo kot posledica rejništva. Sestavljen je iz stroškov bivanja in stroškov rejnine. Višina rejnine je odvisna od starosti otroka in se po federalnih enotah razlikuje. V večini zveznih dežel je možno dobiti tudi izredne dodatke za nakup oblačil in morebitne druge izredne stroške. V vseh zveznih deželah so kratkotrajna rejništva subvencionirana z višjimi zneski kot dolgotrajna. Rejniki imajo poleg rejniškega dodatka pravico tudi do: - družinske pomoči (odvisna od starosti otroka, lahko jo pridobijo tudi za otroke z motnjami v duševnem in telesnem razvoju); - otroškega dodatka (mesečni prejemek v višini približno 436 € za otroke do dopolnjenih 36. mesecev starosti); - dopusta za nego (gre za dogovor med rejnico/rejnikom in delodajalcem, ki ta dopust odobri, dopust traja različno dolgo in je lahko plačan oz. neplačan).
Češka	Prevladujoč princip v družinski politiki je, da ima otrok pravico ostati v družinskem okolju, navkljub situaciji, v kateri se nahajajo njegovi biološki starši. S tega vidika ima namestitve v rejniško družino prednost pred institucionalnimi namestitvami. Posledica povojne ideologije in prakse pa je, da je še zdaj veliko večji delež otrok nameščen v institucijah (več kot 80 %), kot v rejništvu, SOS otroških vaseh ali skrbništvu, za kar je Češka tarča kritik mnogih mednarodnih in domačih nevladnih organizacij. Rejništvo je plačana dejavnost, rejniška družina je upravičena do dodatka za otroka v rejništvu (višji je za otroke s posebnimi potrebami), do denarnega

	Konkretna ureditev rejniške dejavnosti
	nadomestila za rejnike, do denarnega nadomestila za rejnike za posebne primere (tisti, ki skrbijo za najmanj tri otroke ali pa za otroka s posebnimi potrebami) in do rejniške subvencije ob namestitvi otroka v rejništvo, ki se razlikuje glede na starostno obdobje otroka. Rejniškim družinam (do 6 otrok) dodeli stanovanje, ki je primerno za bivanje takega števila oseb, lokalna skupnost, ki tudi krije del stroškov stanovanja in najemnine.
Francija	Približno 56 % otrok, ki so pod okriljem lokalnih socialnih služb, živi v rejniških družinah, 36 % v institucijah, 8 % pa v drugih oblikah namestitve. Izmed otrok, ki pa so pod skrbništvom države, pa jih je 34 % posvojenih, 66 % pa jih živi v rejniških družinah. Rejniki so deležni profesionalnega usposabljanja in prejemajo podporo in pomoč s strani rejniških agencij, ki tudi izvajajo nadzor nad njimi. Zakonsko predpisano strokovno usposabljanje rejnikov obsega 300 ur v obdobju treh let. Posebnih usposabljanj v primeru specializiranega rejništva ali t.i. terapevtskega rejništva ni. Poklicni rejniki poleg kritja stroškov prejemajo plačo. Na splošno velja odpor do prekinitve vezi z matično družino – prioriteta je, da otrok ostane v matični družini, v kolikor pa to ni mogoče, je poudarek na rehabilitaciji in čimprejšnji vrnitvi v matično družino. V kolikor vrnitev ni možna, je rešitev dolgotrajno rejništvo, pri čemer biološki starši ohranijo vse pristojnosti. Rejniška družina ni nadomestna družina, nima pravnih pravic do otroka in je obvezana prevzeti odgovornost za vzgojo in izobraževanje. V primerih, ko starši v letu dni ne pokažejo nobenih interesov do otroka, lokalne službe sprožijo odvzem roditeljskih pravic in skrbništvo nad otrokom prevzame država. Stroške rejništva krijejo lokalne skupnosti, le v primeru otrok s posebnimi potrebami stroške krije država.
Nizozemska	Rejniki prejemajo povračilo stroškov, ki se viša glede na starost otroka. Za otroka s posebnimi potrebami dobi rejnik dnevni dodatek (3,15 €). Rejniki imajo pravico do 4-tedenskega dopusta in 10-dnevnega bolniškega varstva za otroka in do psihosocialne pomoči. Leta 2006 je bilo v institucionalnem varstvu nameščenih 59 % otrok, 41 % pa v rejništvu. V rejništvu je dobra tretjina otrok, mlajših od 5 let, skoraj tretjina pa je pripadnikov etničnih manjšin. Nizozemska favorizira sorodstveno rejništvo in približno tretjina otrok je nameščena v sorodstvenih rejniških družinah. Zakon o varstvu mladine (2005) je prinesel spremembe predvsem v skladu z usmeritvami Konvencije o otrokovih pravicah glede participacije otrok in mladine v dveh smereh. Po eni strani je bila okrepljena zakonska podlaga za participacijo otrok v odločanju o svojem neposrednem okolju (gre za lokalno raven), po drugi strani pa jim je s tem podeljena tudi večja soodgovornost za njihovo neposredno okolje. S tem so otroci in mladi dobili podlago za večjo moč in večjo odgovornost tudi v procesih rejništva.
Španija	V Španiji je zaradi velikega pomena družine in sorodstva rejništvo relativno slabo razvito. Urejeno je kot začasno varstvo otrok z namenom vrnitve v matično družino. Med otroki, ki ne živijo skupaj s starši, je v rejništvu 54,7 % otrok. Velika večina jih je v rejništvu pri sorodnikih (85 %) in le 15 % pri drugih rejnikih. Glede na to, da Španija sodi v katoliški sistem blaginje, podatek ni nenavaden. Raziskava na vzorcu 649 otrok v rejništvu je pokazala, da je pri teh otrocih, ki so v rejništvu pri sorodnikih, pogostejša vrnitev v biološko družino in da je pri teh manj težav z namestitvijo. Skoraj polovica otrok (45,3 %) pa je še vedno nameščena v institucijah. Zakon o ustavni zaščiti otroka iz leta 1996 opredeljuje osnovno zakonodajo za

	Konkretna ureditev rejniške dejavnosti
	zaščito otrok in poudarja vse aspekte otrokovih pravic ter obravnave otroka kot državljana. Uvede koncept »najboljšega interesa otroka« kot podlago za vse odločitve, ki se nanašajo na otroka.
Švedska	Socialne službe v primeru suma ogroženosti otroka v življenjskem okolju, na podlagi pridobljenih informacij in potrebnih dokazov svoje ugotovitve posredujejo sodišču. Le-to potem deluje naprej in v primeru, da gre za dejansko ogroženost, odredi odvzem in namestitev v drugo okolje. V nujnih primerih, ko je potrebno takojšnje ukrepanje, pa lahko socialna služba ob odobritvi lokalnega političnega odbora otroka odvzame takoj. V tem primeru mora socialna služba v štirih mesecih primer raziskati in o njem poročati sodišču. Na Švedskem imajo lokalne oblasti avtonomijo pri organizaciji skrbstva za otroke. Neregulirano zasebno rejništvo je prepovedano – že npr., če stari starši skrbijo za otroka v primeru matrine odsotnosti zaradi bolezni ali drugih težav, so o tem dolžni obvestiti lokalne oblasti in s tem pristati na redni nadzor. Sorodstveno rejništvo je bilo dolgo časa obravnavano z nezaupanjem (na podlagi vpliva teorij o tem, da se psihosocialni problemi pogosto medgeneracijsko prenašajo). Od leta 1997 pa je zadeva obratna – pri namestitvi otrok v rejništvo so prednostno obravnavani sorodniki ali drugi bližnji odrasli, ki so potem kot izvajalci rejništva podvrženi rednemu nadzoru. Druga zelo pomembna dopolnitev zakonodaje leta 1997 pa je, v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah, poudarek na otrokovi koristi. Pri namestitvi otroka v rejništvo je poudarek na upoštevanju mnenja in želje otroka glede na njegovo starost in zrelost. Rejniška dejavnost je plačana (približno 30 % povprečne plače v državi), plačilo se deli na neobdavčeno plačilo stroškov za oskrbo otroka in na nagrado (obdavčeno), katere višina je odvisna od starosti otroka. Rejnikom sorodnikom nagrada ne pripada. Če ob namestitvi otrok potrebuje večji nakup oblek ali šolskih potrebščin, so rejniki upravičeni tudi do povrnitve »zagonjskih stroškov«. Zakon izrecno poudarja pomembnost ohranjanja stikov med otroki in njihovimi biološkimi starši, rejniki pa morajo to pod okriljem socialnih služb omogočiti. Osnovni namen rejništva je vrnitev k matični družini in staršem naj bi se intenzivno pomagalo pri odpravljanju vzrokov, ki so privedli do rejništva. Osnovno načelo zakona je namreč to, da je vsak starš lahko rehabilitiran. Otrok lahko ostane v rejništvu do polnoletnosti, v praksi ostanejo do zaključka srednješolskega izobraževanja. Novost v švedskem rejniškem sistemu so zasebne agencije, ki ponujajo specializirano in okrepljeno rejništvo (približno 15 jih je). Njihovih storitev se socialne službe poslužujejo predvsem v primerih otrok, ki zahtevajo posebno obravnavo in otrok s posebnimi potrebami. Namestitev v tovrstno rejništvo je dražja od običajnega rejništva. Zasebne agencije imajo za specializirano rejništvo pogodbe s kvalificiranimi rejniki, ki so posebej usposobljeni za delo z otroki s posebnimi potrebami. Agencije nudijo nadzor, svetovanje in izobraževanje za rejnike, socialne službe pa ohranjajo vso odgovornost za vse pravne postopke namestitve v rejništvo.
Velika Britanija	Potencialni rejnik se prijavi na lokalno agencijo za rejništvo ali pa na lokalno socialno skrbstvo. Lokalne oblasti ocenijo primernost potencialnega rejnika; proces traja nekaj mesecev. Vse bolj priljubljeno postaja rejništvo pri sorodnikih in prijateljih matične družine, predvsem zaradi lažjih stikov z matično družino in zaradi namestitve, ki je bolj podobna načinu življenja različnih etničnih skupin. Po drugi strani pa so v nekaterih raziskavah odkrili, da so otroci, ki so v rejništvu pri sorodnikih ali

	Konkretna ureditev rejniške dejavnosti
	prijateljih matične družine, pogosteje žrtve zlorab (med drugim tudi zanemarjanja).

Osnovno načelo rejništva v vseh obravnavanih državah je, da je rejništvo začasna (ne dokončna, tudi v primeru dolgotrajnega rejništva) oblika skrbi za otroka in da je primarni cilj otrokova vrnitev v matično družino. Osnova je torej delo na matični družini in na Švedskem je npr. eksplicitno opredeljeno, da »je vsak starš lahko rehabilitiran«. Biološki starši v obravnavanih državah tudi v času rejništva ohranijo starševske pravice. Dejstvo pa je, da je ureditev skrbi za otroke, ki ne morejo odraščati v svoji matični družini odvisna od tradicije po posameznih državah. Na Češkem je denimo kot posledica polpretekle zgodovine še vedno velika večina otrok nameščenih v institucije, za kar doživlja Češka mednarodne kritike.

Sorodstveno rejništvo: Večina obravnavanih držav spodbuja sorodstveno rejništvo. Specifičnost sorodstvenega rejništva naj bi bila v tem, da je pri sorodstvenem rejništvu lažje ohranjati stike z matično družino, več je vrnitev v biološko družino in manj težav pri nameščanju (Španija, Velika Britanija). V državah, kjer je veliko različnih etničnih skupnosti pa naj bi se otroke dajalo v rejništvo vsaj v isto etnično skupnost, kot ji pripada matična družina (Velika Britanija). Po drugi strani pa tudi sorodstveno rejništvo ni čisto neproblematično. Na Švedskem je bilo do leta 1997 obravnavano z nezaupanjem zaradi mnenja, da se psihosocialni problemi med generacijami pogosto prenašajo. Nekateri raziskave v Veliki Britaniji pa kažejo na to, da so otroci, ki so v rejništvu pri sorodnikih ali prijateljih matične družine, pogosteje žrtve zlorab (med drugim tudi zanemarjanja).

Participacija otrok pri odločanju: V skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah se države vse bolj zavedajo pomena obravnave otroka kot enakovrednega partnerja v procesih – tudi v procesih na področju rejništva. Predvsem v državah s socialno-demokratskim modelom blaginje so se te težnje v zadnjih letih dejansko uresničile tako, da so opredeljene v zakonodaji – v obravnavanih državah je to eksplicitno zapisano na Nizozemskem in na Švedskem. Španski zakon pa uvaja koncept »najboljšega interesa otroka« kot podlago za vse odločitve o otrokovem življenju.

5) Dolgotrajno rejništvo in prehodi v posvojitve

Preglednica 5: Dolgotrajno rejništvo in prehodi v posvojitve v izbranih evropskih državah

	Dolgotrajno rejništvo in prehodi v posvojitve
Avstrija	Če je v interesu otroka ali če vrnitev v matično družino ni mogoča, lahko rejniška družina prosi tudi za popolno skrbništvo ali posvojitve. Drugih podatkov ni.
Češka	Raziskave so pokazale, da je eden od glavnih motivacijskih dejavnikov pri odločitvi za rejništvo dejstvo, da kandidat nima lastnih otrok in da mnogi rejniki rejništvo razumejo bolj kot obliko skrite posvojitve. Razlog je v tem, da je število otrok za posvojitve majhno in ne zadostuje povpraševanju. Posledica tega je, da so kandidati za rejnike v resnici bolj kandidati za posvojitelje.
Francija	V primeru dolgotrajnih rejništev poznajo koncept »otroških vasi«. Otroci živijo z rejnico, ki je »hišna mati« v naselju individualnih hišic. Rejnica prejema plačilo, povračilo stroškov glede na starost in število otrok in vse ostale otroške dodatke. Poudarek je na ohranjanju odnosov z matično družino. Vsaka družina je deležna administrativne pomoči in izobraževanja ter pomoči družinskega pomočnika in psihologa. Kot ena izmed možnosti za otroke, ki so v permanentnem rejništvu, je uveden institut delne posvojitve. Pri tej vrsti posvojitve se ohranjajo (tudi pravne) vezi med otrokom in biološkimi starši. Ta je mogoča za vse otroke, ne glede na starost, otroci, ki so starejši od 13 let pa morajo za posvojitve dati svoje soglasje. Za otroke, katerih staršem so bile odvzete roditeljske pravice in so pod skrbništvom staršev, je možna tudi popolna posvojitve. Polovico starejših otrok v takih primerih posvojijo njihovi rejniki, ki so v takih primerih prednostno obravnavani.
Nizozemska	Dolgotrajno rejništvo je urejeno na naslednji način: otroci, ki ob sprejemu ne smejo biti starejši od 18. let; traja določeno ali nedoločeno obdobje, vzrok namestitve so neurejene družinske razmere, zanemarjanje, zlorabljanje ipd., v povprečju tovrstna oblika rejništva traja 2 leti.
Španija	Rejništvo je v Španiji urejeno kot začasno varstvo otrok z namenom vrnitve v matično družino. Ko pa biološka družina ne more premagati težav, je rejništvo urejeno kot tranzicija k posvojitvi. Španija pozna t.i. predposvojitveno rejništvo kot obliko varstva za čas pred posvojitvijo.
Švedska	Posvojitve ni obravnavana kot izhod v primeru dolgotrajnega rejništva in ni mogoča brez privolitve staršev. Biološki starši tudi v primeru dolgotrajnega rejništva, razen v nekaterih izjemah, ohranijo skrbništvo in vse pristojnosti nad otroki. Podatki kažejo, da ostaja približno tretjina otrok v rejništvu pet let, nekateri pa tudi deset let in več. Zakon zahteva polletne obravnave primerov, ne določa pa časovnih okvirov za trajanje rejništva. Pobuda, da bi bil v primerih dolgotrajnega rejništva uveden institut permanentnega rejništva in prenos skrbniških pravic na rejnike, je bila zavrnjena.
Velika Britanija	Stalne debate potekajo o tem ali je za otroka, ki je že dlje časa v rejništvu (ali drugih oblikah javnega skrbstva) in njegova vrnitev domov ni predvidena, bolj primerna posvojitve ali podaljševanje dolgotrajnega rejništva. Od sredine 80-ih let je dolgotrajno rejništvo prevladujoča oblika javne skrbi za mlajše otroke, ki ne morejo živeti doma. Za starejše – mladostnike – pa je najbolj običajna vmesna oblika med institucionalno-stanovanjsko obliko oskrbe in rejništvom. Različni pogledi na zagotavljanje primerne dolgotrajne namestitve za otroka so

	Dolgotrajno rejništvo in prehodi v posvojitve
	pripeljali do razvoja instituta posvojitve z omogočanjem stikov z biološkimi starši, kar je v resnici zelo blizu dolgotrajnemu rejništvu. Razlika med dolgotrajnim rejništvom in permanentno družinsko namestitvijo (angl. <i>Permanent placement</i>) ostaja včasih kljub razlikovanju v resnici zabrisana, saj v praksi tudi dolgotrajno rejništvo pogosto traja do odraslosti.

Vprašanje dolgotrajnega rejništva in posvojitvev je aktualno praktično povsod, predvsem zaradi dejanske dolžine rejništev in zaradi praktičnih vprašanj okoli skrbništva nad otrokom in pristojnosti o odločanju pri pomembnih vprašanjih o otroku – zdravje, šolanje ipd., kadar matična družina tega ne zmore ali ne želi. V Franciji in Veliki Britaniji imajo za primere, ko je potrebno otroku zagotoviti primerno dolgotrajno namestitev, pri čemer popolna posvojitvev ni primerna ali možna, urejen institut delne posvojitve (Francija) ali posvojitvev z omogočenimi stiki z biološkimi starši (Velika Britanija).

Glede na to, da sta osnovni predpostavki rejništva po vseh državah »začasnost« in »ohranjanje stikov z matično družino«, se zdi, da države niso naklonjene prehodom iz rejništva v posvojitve, verjetno zato, ker obstaja strah, da bi se tako opustilo delo z matično družino in za vrnitev otroka k staršem ter bi se »prehitro« odločali za posvojitve tudi v primerih, ko bi se matično družino dejansko dalo okrepiti, sanirati, postaviti na noge, da začne funkcionirati.

6) Ostale relevantne dosegljive informacije o rejništvu v posameznih državah

Preglednica 6: Ostale relevantne informacije o rejništvu v izbranih evropskih državah

	Razno
Avstrija	Avstrijske izkušnje na terenu so pokazale, da morajo biti v praksi pri namestitvah pozorni na nekatere konkretne situacije: - Otrok, ki ga nameščajo, naj bo najmlajši otrok v rejniški družini, vsaj leto dni mlajši od drugega najmlajšega otroka. - Starostna razlika med otroki in rejniki naj bo podobna običajni starostni razliki med biološkimi starši in otroki (presejala naj ne bi 40 let). - Časovna razlika med dvema namestitvama v isti rejniški družini naj bo vsaj eno leto, da se prvi otrok privadi, preden pride naslednji. - Če je v rejniški družini več otrok, naj le-ti prihajajo iz največ dveh matičnih družin, ker je sicer težko usklajevati stike z matičnimi družinami. - Iz istega razloga večinoma ni smiselno nameščanje v družine, ki so geografsko preveč oddaljene od matične družine.
Češka	Zaradi t.i. skritih posvojitvev vse bolj prevladujejo ideje o profesionalizaciji rejništva. Profesionalni rejniki bi se tako ves čas zavedali, da nudijo rejniško dejavnost in da so otroci nameščeni pri njih za določen čas ter da je dobro, da

	Razno
	otroci vzdržujejo stike z biološkimi starši. Trenutno poteka pilotski projekt profesionalnega rejništva, katerega ključni elementi so: obravnava in pomoč rejnikom, pridobivanje kandidatov za rejnike, dostopnost pomoči matični družini.
Francija	Rejništvo in institucionalno varstvo nista obravnavana kot alternativni, ampak odgovarjata specifičnim potrebam otrok – najstnikom, otrokom s posebnimi potrebami naj bi bolj odgovarjale druge oblike nadomestnega varstva, za nekatere pa je bolj primerno družinsko okolje. Trend je, da narašča namestitev v rejniške družine in upada število otrok, nameščenih v institucije. Drugi trend pa je v smeri vse večje raznolikosti storitev in programov s profesionalno usposobljenim kadrom, multidisciplinarnimi skupinami in spremembe v institucionalnem varstvu v smeri vse manjših bivanjskih skupnosti. Podatki kažejo, da število let bivanja v rejništvu v Franciji z leti upada. Podatki še kažejo, da ostajajo otroci, ki so nameščen v rejništvo na podlagi sodnega odloka, dve do tri leta dlje v rejništvu, kot otroci, ki so napoteni v rejništvo na podlagi administrativnih ukrepov.
Nizozemska	Zakon o varstvu mladine iz leta 2005 v središče javnih politik na področju otroka in mladine postavlja otroka samega. Zakon v prvi vrsti ščiti interese otrok in spodbuja podporo njihovim izvornim družinam, o drugih oblikah nadomestne oskrbe pa se odloča šele, ko se izčrpajo te možnosti. Prevladujoč princip je, da naj bodo ukrepi hitri v odzivih, kratkotrajni, neinvazivni, dejavnosti pa naj potekajo čim bližje otrokovemu domu. Ponudniki rejniške dejavnosti so dolžni brezpogojno upoštevati določila Konvencije o otrokovih pravicah.
Španija	V zadnjem času se pojavljajo debate o potrebi po uvedbi profesionalnega rejništva v posebnih primerih (npr. za najstnike z vedenjskimi težavami), ti rejniki naj bi za rejništvo prejemali plačo. Raziskovalci opozarjajo predvsem na to, da se zbira premalo podatkov, sploh o tem, kako rejništvo poteka in kaj se dogaja z mladimi, ko zapustijo rejniško družino.
Švedska	Na Švedskem so otroci v institucionalno varstvo nameščen le v primeru prehodne urgentne namestitve in v primeru otrok in mladostnikov s hudimi težavami. Švedski model skrbi za otroke, ki ne morejo živeti pri starših je primer tega, da rejništvo in institucionalno varstvo nista dve nasprotujoči si obliki nadomestnega varstva, temveč dva intervala na lestvici kontinuuma. Pogosto so otroci nameščen v zavod, kjer je poudarek na obravnavi njihove družinske problematike, preden so nameščen v njim najbolj primerne družine. V preteklosti so bile pogoste tudi namestitve v t.i. »otroške vasi« skupaj z biološkimi starši, zdaj pa se vse bolj uveljavljajo zasebne manjše in bolj družinsko naravnane bivanjske skupnosti. Nekatere bivanjske skupnosti so neke vrste specializirano rejništvo, čeprav niso eksplicitno tako definirane – gre za manjše bivanjske skupnosti (9 otrok ali manj), ki so namenjene najstnikom.
Velika Britanija	V tem kontekstu je najpomembnejša fleksibilnost – rešitve za vsakega otroka morajo biti sprejete v procesu pogajanja in poiskane znotraj razvijajočih se odnosov in razmerij, znotraj okvirov, ki jih postavljata instituta rejništva in posvojitve ter za vsak primer posebej.

Pri iskanju podatkov o različnih državah smo naleteli še na nekaj zanimivih in pomembnih podatkov, ki so navedeni v zgornji preglednici.

- Avstrijski primer kaže predvsem na rešitve, na kaj je potrebno biti pozoren pri konkretnih težavah pri nameščanju otrok.
- V češkem in španskem primeru kaže debata o profesionalizaciji rejništva na to, do kakšnih težav lahko pride, če je rejništvo napačno razumljeno (Češka) oz. če se pojavi stališče, da je potrebno imeti za določene otroke v rejništvu posebej usposobljene ljudi (v španskem primeru gre za specializacijo rejništva).
- Francoski in švedski primer kažeta na pomembnost vprašanj razmejitev med institucionalnim varstvom in življenjem v nadomestnih družinah ali drugih oblikah. V Franciji tako prevladuje mnenje, da je institucionalno varstvo primerno za nekatere kategorije otrok, podobno je na Švedskem, s tem da se institucionalno varstvo uporablja tudi v primeru urgentnih namestitev, preden se za otroka najde primerna namestitev. Nizozemski raziskovalci pa opozarjajo, da se na Nizozemskem v zadnjih desetletjih kaže re-orientacija k liberalnemu modelu, kar se kaže v zmanjševanju stroškov tudi na račun oskrbe otrok in mladine v stiski. Ena od konkretnih posledic so tudi pobude, da se storitve za oskrbo otrok in mladine v stiski uveljavljajo vse bolj na podlagi dokazane učinkovitosti, kar zna imeti za posledico to, da bo kljub vsej proaktivni in k otroku usmerjeni zakonodaji naraščalo nameščanje v institucijah, ker je enostavno cenejše (Knorth in dr. 2008, 134).
- Predvsem španski avtorji opozarjajo na to, da se o rejništvu zbira premalo podatkov, da je opravljenih premalo raziskav in evalvacij (Del Valle 2008). Tudi pri opravljanju te naloge za MDDSZ, Direktorat za družino, se je pokazalo enako – da je zelo malo podatkov za posamične države in da skoraj ni mednarodnih raziskav o rejništvu. Britanski avtorji (Wade in Munro 2008) pa omenjajo, da je bilo od 70-ih let opravljenih nekaj študij o vprašanih, kaj se dogaja z mladimi, ko odidejo iz rejniških družin, od 90-ih let naprej pa te podatke v Veliki Britaniji zbirajo bolj sistematično.
- Wade in Munro (2008, 216) navajata konkretne študije v Veliki Britaniji, ki kažejo na to, da otroci v rejništvu dosežejo nižje stopnje izobrazbe kot njihovi vrstniki, bolj so izpostavljeni brezposelnosti, brezdomstvu, duševnim boleznim ter da je njihova stopnja participacije v družbi mnogo nižja kot pri vrstnikih. Avtorja poudarjata, da podatki kažejo na to, da so slabše opremljeni za življenje v vse bolj kompetitivni družbi ter da je temu vprašanju potrebno nameniti posebno pozornost ves čas življenja v rejništvu.

- Wade in Munro (2008, 217) opozarjata, da podatki za Veliko Britanijo kažejo, da na pozitiven rezultat rejništva zelo pomembno vplivajo globoke povezave in navezanost otroka tako na rejniško družino kot na matično družino.

V splošnem lahko sklenemo, da je zaznati razlike v rejniški dejavnosti glede na to, v kateri sistem blaginje se uvrščajo obravnavane države. Ključne razlike med sistemi blaginje so v pomembnosti posameznih sfer (trg, država, civilna družba in skupnost) pri zagotavljanju storitev in blaginje državljanov (Kolarič in dr. 2002). V skladu z značilnostmi posameznih sistemov blaginje lahko te razlike opazimo tudi v ureditvi rejniške dejavnosti. V državah konservativno-korporativističnega sistema blaginje kot so Francija, Nizozemska in Avstrija, imajo v rejniškem sistemu pomembno vlogo nevladne organizacije oz. sfera civilne družbe na podlagi koncesijskih pogodb z državo, na Švedskem, ki se uvršča v socialno-demokratski model, ima v zagotavljanju storitev v rejniškem sistemu najpomembnejšo vlogo sfera države, tako na nacionalni kot na lokalni ravni. Primer Španije, ki se uvršča v katoliški sistem blaginje, pa kaže, da veliko breme v rejniškem sistemu nosijo družina in neformalna socialna omrežja, še posebej sorodstvena omrežja, kar se uvršča v sfero skupnosti. V Veliki Britaniji, predstavnici liberalnega sistema blaginje, pa je rejništvo od vseh proučevanih držav najbolj tržno usmerjeno, kar kaže na pomembnost sfere trga v zagotavljanju tovrstnih storitev.

Med posameznimi državami je zaznati tudi razlike v vključenosti participacije otrok v postopke in proces odločanja, glas otroka v rejniškem sistemu je najbolj poudarjen na Švedskem in na Nizozemskem.

5 SOCIALNO DELO Z DRUŽINO V REJNIŠTVU: KONCEPTI, DOKTRINA, DILEME

Rejništvo je institucionalna oblika skrbi za otroka, ki v nekem času v svoji družini nima dobrih pogojev za življenje in mu država in stroke morajo zagotoviti dobre varne pogoje za rast in razvoj v skladu z vsemi temeljnimi pravicami otroka, zunaj njegove družine. Namestitev v rejniški družini je ena od možnih oblik podpore in pomoči otroku in njegovi družini. Slovenska zakonodaja tako v nekdanjem Zakonu o družini in družinskih razmerjih kot v Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD 2002), v Pravilniku o pogojih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2003), kot v Družinskem zakoniku, ki je zdaj v razpravi, definira namestitev v rejniško družino kot začasen ukrep, saj se že sama odločitev za življenje otrok v rejniški družini povezuje z nalogo, da se hkrati začne projekt podpore in pomoči družini, da bi premagala, spremenila, omilila tiste okoliščine, ki so zahtevale izločitev otroka in namestitev v rejniško družino.

Sodelovanje z matično družino - »inkluzivno rejništvo«

V samem konceptu rejniške družine je v stroki socialnega dela začasnost del doktrine, kot je del doktrine strokovna zaveza, da je odločitev za rejništvo pospremljena z načrtom sodelovanja z matično družino, ki vsebuje delovni projekt podpore in pomoči za želene spremembe. Tako se stikov z matično družino ne prekinja, nasprotno, posebna dragocena naloga je varovati in krepiti otroka v tem posebnem položaju otroka z in med dvema družinama. To pomeni, da je delo v rejništvu delo v sistemu in s sistemom, ki zajame vse udeležene v projektu rejništva: otroka, družino v kateri je živel, ki se jo najpogosteje poimenuje matična družina, rejniško družino in delavce centra za socialno delo, ki so strokovno odgovorni za varovanje rejniškega projekta za vsakega otroka.

Možen zelen izid je vrnitev v matično družino. To je nedvomno zelen izid, a ni edini, zato smo zapisali »možen«. Praksa pokaže, da to ni nujno edini dober zelen izid. Dober in zelen izid je tudi dobro sodelovanje rejniške in matične družine, premagovanje ali vsaj boljše obvladovanje ovir v matični družini, ki so pripeljale do namestitve otroka v rejništvo in krepitev njene sposobnosti za varovanje otroka.

Dober in želen izid je, da se krepí moč otroka, da se otrok razvíja v kompetentnega mladega človeka, ki je uspešen v šoli, razvíja svoje sposobnosti in talente, socialne veščine in sposobnost reševanja problemov, ki jih življenje postavlja. Tudi dolgotrajno rejništvo je lahko dobra rešitev, če je soustvarjena in dokler je smiselno varovati vezi z matično družino, ki prispeva ljubezen in svoj delež, a ne more popolnoma prevzeti odgovornosti za rast in razvoj otroka.

K. Kufeldt (1990, 113) imenuje koncept dela v rejništvu, ki vključuje matično družino, inkluzivno rejništvo. Velik pomen pripisuje odgovornosti stroke za varnost in otroku razvidno stalnost življenja v rejništvu in vzdrževanje stikov z matično družino in pravi:

»Vzdrževanje stalnosti stikov otroka z matično družino moramo razumeti kot stalnost vezi in navezanosti in ne nujno skupnega življenja. Zahtevo po najmanjšem možnem posegu v družino razumemo kot zahtevo po najmanjšem možnem posegu v otrokove navezanosti in odnose. To pomeni, da prenesemo te njegove vezi in odnose in navezanosti v kontekst, ki je tako zastavljen, da otroku zagotavlja stabilnost, skrb in varnost. Takemu konceptu je implicitna zahteva, da se v skrb za otroka vključi sodelovanje z biološkimi starši kot prevladujoče načelo dela. To implicitno pomeni tudi potrebo socialnih delavcev, kot nadomestnih skrbnikov, da razvijejo usmerjenost in veščine za delo z biološkimi starši. Na otroka usmerjen pristop pa bo dovolil popolno prekinitev vezi z biološkimi starši v tistih redkih situacijah, ko te vezi niso v skladu z otrokovimi interesi« (Kufeldt 1990, 113).

Delo v rejniškem sistemu je težka, zahtevna in kompleksna naloga za centre za socialno delo, naloga, ki potrebuje čas, da se ustvarijo institucionalni in strokovni pogoji za delo. Stroka socialnega dela je odgovorila na vprašanje, kako ravnati in s svojimi koncepti seveda postavila institucije, predvsem centre za socialno delo, pred kompleksne zahteve za spremembo organiziranosti, ki bi šele omogočila dobro strokovno delo v rejniškem sistemu oz. inkluzivno rejništvo, kot temu pravi K. Kufeldt.

Če to povemo v jeziku socialnega dela: treba je vzpostaviti sodelovanje med vsemi udeleženi v rejniškem sistemu na način delovnega odnosa, ki omogoča soustvarjanje sprememb in podpore otroku, tako, da vsi prispevajo svoj delež in s tem soustvarjajo boljše pogoje za sodelovanje in življenje (Čačinovič Vogrinčič in dr. 2005). V Sloveniji smo izoblikovali koncept individualne projektne skupine v rejništvu,

(Čačinovič Vogrinčič 2006), ki je vnesena tako v Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD 2002), kot v Pravilnik o pogojih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2003). Slabost dela na področju rejništva je, da strokovnjaki ne znajo, ne zmorejo – oboje je kdaj res – ravnati v skladu s temeljno zahtevo v rejništvu: vzpostaviti sodelovanje z vsemi, varovati in razvijati to sodelovanje kot individualno načrtovane projekte pomoči socialnega dela.

Po svoje je to razumljivo, saj se ravno v konceptih socialnega dela v rejništvu zelo jasno kaže, da sta znanost in stroka socialnega dela pri nas in v svetu predolgo zanemarjala vprašanje procesa v socialnem delu. A v Sloveniji je bilo že ob koncu 80-ih let jasno, da moramo v socialnem delu razviti nova znanja za učinkovito delo na področju rejništva (Milošević 1990). Tako so se prav na področju rejništva najprej začele razprave, ki jim lahko rečemo doktrinarne v socialnem delu. Začele so se v 80-ih letih, se intenzivirale v 90-ih, ko se je oblikovala delovna skupina, ki je poleg razvoja konceptov socialnega dela sodelovala tudi pri pripravi programov za rejnike in pri pripravah zakona in pravilnika.

Razprave v istem času so govorile o zelo slabem sodelovanju centrov, morda bi morali zapisati nesodelovanje, z matičnimi družinami. Prav to je bil povod za ponovni razmislek o temeljnih konceptih stroke za delo v rejništvu. V takrat uporabljenem jeziku strok se je o matičnih družinah govorilo zgolj kot »problematičnih« družinah in odhoda otroka v rejništvu ni spremljal projekt dela za izboljšanje razmer v matični družini. Matične družine so res pogosto družine z mnogimi problemi, kot korektno pravimo danes v jeziku sodobnega socialnega dela, a to pomeni, da potrebujejo izvirni delovni projekt pomoči za pomoč in spremembe. Pokaže se, da ne centri in ne rejniške družine, niso imele ne interesa ne želje, ne dovolj znanja, da bi vzpostavile in razvijale sodelovanje. Ker centri niso nase prevzeli naloge, da vzpostavijo sodelovanje med matično in rejniško družino, je to ostalo prepuščeno družinam samim, jih pogosto zapletalo v konflikte in nesporazume in izredno otežilo otroku v rejništvu življenje v dveh družinah. Tudi določilo o začasnosti rejništva se je izgubilo v nereflektirana »spremljanja«, kot je pogosta formulacija na centrih, v nadaljevanje, ki ga nič ni prekinilo do večjega problema ali incidenta.

Bil je skrajni čas, da stroka socialnega dela razvije jasno doktrino za delo v rejništvu. A tudi v svetu se je takrat šele začelo govoriti o »*inclusive foster care*« (Kufeldt

1990), torej o rejništvu, ki zastavi tudi sodelovanje z matično družino. Leta 1990 je bilo v Dubrovniku mednarodno posvetovanje o socialnem delu na področju rejništva prav s to temo. Iz knjige, ki so jo takrat izdali (Galaway in dr. 1990) je razvidno, da je bil namen postaviti sodelovanje z matičnimi družinami kot temeljno doktrino dela.

Rejništvo je nedvomno dobra možnost za podporo otroku, ki ne more živeti v svoji družini, a danes socialno delo pojmuje rejništvo kot skrbno načrtovan sistem sodelovanja, kjer nihče od udeleženi ničesar ne dela sam in kjer tudi nihče od udeleženi ne ostane brez pomoči in podpore (Hazel 1990). Davno so minili časi, ko se je zdelo, da druga družina samo zato, ker je družina, lahko pomaga, nadoknadi, opolnomoči. Koncepti N. Hazel (1990) in K. Kufeldt (1990) so močno vplivali na razvoj doktrine socialnega dela za rejništvo v Sloveniji. Tudi osrednji koncept dela, individualna projektna skupina, vsebuje elemente konceptov in razmišljanj intenzivnega dela v Dubrovniku in prispevek obeh avtoric.

Kentski projekt N. Hazel je še vedno vir navdiha za koncept dela v rejniškem sistemu. Šlo je za projekt, ki ga je imenovala specializirano rejništvo za mladostnike (15 – 17 let), ki so nujno potrebovali skrb in podporo. Projekt je učinkovito in uspešno tekkel od leta 1975 do leta 1985. Zdelo se je nemogoče vzpostaviti rejništvo za to skupino mladih ljudi z vedenji, ki so se označila kot odklonska. Uspelo ji je prav na načelih, ki jih skušamo uveljaviti v doktrini ravnanja v socialnem delu v Sloveniji. Kot smo že zapisali: nihče ni delal sam, vzpostavila je »inkluzivni« koncept dela v rejništvu. Od prvega koraka dalje je povezala starše, mladostnike, rejniške družine in strokovnjake v jasnem modelu sodelovanja, ki se imenuje Kentski model. Vsebuje pisno pogodbo, jasen, raziskan dogovorjen izid in prispevek vsakega procesu dela: mladostnika, rejniške družine, staršev, socialne delavke, delavca. Vzpostavila je visok in spoštovan status rejnikov in plačilo na ravni sodelavcev, zagotovila delo v skupini, sodelovanje strokovnjaka, ki je bil odgovoren za 15 do 17 mladostnikov in njihovih družin. To so uresničljivi koncepti, ki jih postavlja tudi delo v individualni projektni skupini.

Slovenija je podpisnica Konvencije o otrokovih pravicah, ki je odlična osnova za prakso socialnega dela z otroki in mladostniki. Konvencijo zelo potrebujemo za dobro delo v rejništvu. Leta 2002 je 27. posebna seja generalne skupščine OZN nadaljevala delo za pravice otrok in sprejela dopolnilo v deklaraciji Svet po meri

otrok. V besedilu takoj najdemo oporo in zavezo za delo v individualni projektni skupini, ki ima na razpolago ekipo v podporo. Besedili Konvencije in Deklaracije lahko neposredno prevedemo v jezik in ravnanje stroke socialnega dela.

V 6. točki piše: »Priznavamo in podpiramo starše in družine ter v posebnih okoliščinah zakonite skrbnike kot primarne varuhe otrok, in bomo zato krepili njihove sposobnosti, da otrokom zagotovijo optimalno skrb, nego in zaščito.«

To je odlična formulacija naloge stroke socialnega dela v rejništvu.

Naloga, pred katero stojimo v socialnem delu, ni rejništvo da ali ne. Naloga je vztrajati pri visokokvalificiranih standardih dela v rejniškem sistemu. Zato potrebujemo sodelavce, visoko kvalificirane strokovnjake in usposobljene rejnike, ki so sodelavci centrov za socialno delo. S tem postavljamo tudi nujni okvir za odločanje v korist otroka in o vsem, kar ga zadeva: trajanje, vrnitev domov, prekinitvev, sprememba institucije skrbi.

Rejniški sistem tudi potrebuje institucijo kot je center za socialno delo, torej javni zavod, ki zagotavlja kvaliteto in pogoje za vzdrževanje kompleksnega sistema individualnih projektnih skupin in ekipe strokovnjakov, ki v procesih pomoči in podpore sodeluje. Zavedamo se, da je razvoj centrov v smeri zagotavljanja dobrega dela v rejniškem sistemu za vsakega otroka počasen, a ne sme se ustaviti.

Raziskave v svetu in pri nas kažejo, da rejništvo ni vedno dobra rešitev oz., da moramo v stroki strokovno skrbno ravnati s prehodom iz matične družine otroka v rejniško družino.

H. Matter (1999) ugotavlja, da je za marsikaterega v lastni družini ranjenega, zlorabljenega otroka, lahko še ena, nova, drugačna družina, vir novih težkih travmatskih izkušenj že zato, ker je družina. Za v družini ranjene otroke je smiselno predvideti vmesni varovalni čas v neki obliki zavoda, institucije, ki bi zagotovila varovalni čas za okrevanje. Tudi sodelovanje stroke in matične družine se lažje vzpostavi med družino in zavodom, kot med družino in rejniško družino. Otrokova družina rejniško družino pogosto doživlja kot tekmeca za otrokovo ljubezen, otroka zapleta v konflikte lojalnosti. Ob rejniški družini se matična doživlja kot slaba, neuspešna in to otežuje sodelovanje.

V stroki je potrebno znova premisliti ali je pomoč in podpora rejniške družine vedno dobra izbira za tiste otroke, ki so staršem bili odvzeti ali za otroke, katerih staršem so bile odvzete roditeljske pravice. Iz izkušenj dela v rejništvu lahko sodimo, da v teh življenjskih situacijah namestitvev v rejniško družino ni vedno utemeljena, saj pogosto ni mogoče začeti procesa sodelovanja v podporo in pomoč otroku. Še več, v praksi se prevečkrat zgodi, da je rejniška družina izpostavljena pritiskom, grožnjam, nerešljivim problemom. Zavod oz. neka oblika domske oskrbe bi olajšala počasen proces raziskovanja sodelovanja in okrevanja staršev, če je to mogoče, hkrati bi pridobili čas za načrtovanje dela z otrokom.

Pri razpravi o rejništvu je potrebno razmišljati tudi o tem, ali imamo tako ustanovo oz. kdo pri nas prevzema pomoč v tem vmesnem času, če jo potrebujemo.

Prav zato, ker sta občutek skrbi in podpore v varnem in stalnem okolju za otroka tako pomembna, moramo skrbno ravnati s prehodi tako domov, kot v drugo rejniško družino ali zavod. Tudi to je naloga, ki se mora soustvariti v individualni projektni skupini skupaj z otrokom.

Koncept individualne projektne skupine (IPS) v rejništvu

Temeljni koncept načina ravnanja v socialnem delu v rejništvu je zajet v modelu individualne projektne skupine.

Individualna projektna skupina v socialnem delu v rejništvu je sistem, ki vzpostavlja in vzdržuje sodelovanje med matično družino, rejniško družino, stroko v centru za socialno delo in otrokom v rejništvu. Jedro individualne projektne skupine sestavljajo otrok v rejniški družini, njegovi biološki starši, rejnika in strokovnjaki centrov za socialno delo, ki vodijo projekt za posameznega otroka. Nekoliko okorno poimenovanje »individualna« smo takrat izbrali, da bi poudarili, da se individualna projektna skupina vzpostavi za vsakega otroka posebej. Okrog otroka, ki v nekem obdobju ne more živeti s svojo matično družino, se že v procesu odločanja o najboljši obliki pomoči zanj vzpostavlja individualna projektna skupina, saj otrok takoj potrebuje sodelovanje svoje družine z novo, rejniško družino, ki je ne pozna. Vsi udeleženi potrebujejo individualno projektno skupino, da bi v delovnem odnosu sodelovanje soustvarili v potrpežljivem procesu učenja (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Individualna projektna skupina je zasnovana tako, da je odprta za vse, ki jih v izvornih delovnih projektih potrebujemo. Včasih je to učitelj ali razrednik, včasih psihologinja iz šole ali psihiater, ki dela z očetom, kdaj družinska terapevtka; lahko so to sošolci ali prijatelji. Ko socialni delavec povabi sodelavce v individualno projektno skupino, jih povabi tudi v socialno delavni način dela, ki je za mnoge nov. Zato je tako pomembno, da socialna delavka zmore vzpostaviti in varovati delovni odnos, saj družina in otrok potrebujeta delež povabljenega sodelavca, njegov prispevek v procesu pomoči. Zato morajo starši, rejniki, otroci in socialni delavci raziskati, kakšen je lahko njihov delež, spoznati delo iz perspektive moči (Saleebey 1997).

V delovnem odnosu sta perspektiva moči in etika udeležnosti učinkoviti varovalni soustvarjalnega procesa, ki zagotavlja spoštovanje in dostojanstvo vseh udeleženi. Definicija socialne delavke, socialnega delavca kot spoštljivega in odgovornega zaveznika (Madsen 1999) v individualni projektni skupini in uporabnikov kot ekspertov iz lastnih izkušenj v sodobnem jeziku socialnega dela, sta opora učinkovitemu soustvarjanju.

Delovni odnos soustvarjanja temelji na dveh pomembnih konceptih: na etiki udeležnosti in perspektivi moči. Etika udeležnosti (Hoffmann 1994), je temeljni koncept nove paradigme v odnosih soustvarjanja pomoči v socialnem delu: socialna delavka/socialni delavec ni več edini posestnik resnice, temveč šteje tudi resnica otroka, rejnika, uporabnika in s tem odnos, v katerem se resnično soustvari pomoč, delo. Moč socialne delavke nadomesti občutljivo skupno iskanje in raziskovanje z eksperti iz izkušenj. Socialni delavec mora zdaj zdržati negotovost iskanja in osebno udeležnost: je udeležen kot sogovornik, soustvarjalec. Etiki socialnega dela se dodaja etika udeležnosti v raziskovanju in soustvarjanju pomoči in znanja, ki nastaja.

Socialna delavka, ki je spoštljiva in odgovorna zaveznica v individualni projektni skupini, vidi udeležene iz perspektive moči in je z njim v odnosih in pogovorih, ki to omogočijo. Je zaveznik v soustvarjanju rešitev, dobrih izidov in zaveznik v krepitvi otrokove moči. Delati iz perspektive moči pomeni spodbujati razvoj kompetenc, sposobnosti, virov, a nas koncept perspektive moči usmerja tudi v skrb za razvoj varovalnih mehanizmov pri otroku oz. za razvoj odpornosti učenca, da bo zmož delati, da bo zmož sprejeti težavo, jo omiliti, živeti z njo, kaj spremeniti.

»Praksa, ki temelji na perspektivi moči, pomeni, da bo vse, kar delaš kot socialni delavec, utemeljeno s tem, da pomagaš odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti klientovo moč in vire, ko mu pomagaš, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje in razbije okove oviranosti in nesreč« (Saleebey 1997, 3).

Ko zagotavljamo odprt prostor za pogovor v individualni projektni skupini, moramo biti še posebej občutljivi, da odpiramo in varujemo prostor za besede otroka. Celo več: potrpežljivo jih moramo podpreti pri iskanju besed, ki pričajo o njihovem doživljanju. Vsi uporabniki, sogovorniki so eksperti iz izkušenj, tudi otroci.

Slabe izkušnje z delom individualnih projektnih skupin se zgodijo tam, kjer delo ne temelji na delovnem odnosu soustvarjanja, tam kjer se ne zastavi in ne vodi na temelju etike udeležnosti in perspektive moči. Individualna projektna skupina ni preprosto sklic neke skupine ljudi in razpravljanje o delu ali, kot se pogosto reče, informiranje. Individualna projektna skupina je smiselna samo, ko in če zagotavlja raziskovanje iz instrumentalne definicije problema in v pravem pomenu soustvarjanje dogovora in želenih izidov. Prav vzpostavljanje delovnega odnosa mora zagotoviti vsakemu članu, da se ga vidi in sliši.

Odgovornost socialne delavke je vedno znova ta, da so v instrumentalni definiciji problema in soustvarjanju rešitve udeleženi prav vsi člani, da so želeni izidi res soustvarjeni. Še posebej to velja za otroka, ki mu stroka zagotavlja izkušnjo, da se govori z njim in ne njemu, da sodeluje pri soustvarjanju rešitev in s svojim prispevkom. Individualna projektna skupina nikakor ni prostor za postavljanje otroka v stiske lojalnosti in opredeljevanja za eno in drugo družino: naloga je najti zanj podporo, da živi z obema, tako, kot je mogoče raziskati in zagotoviti. Uspešno in kontinuirano delo v individualni projektni skupini sčasoma zagotovi dobre izkušnje za sodelovanje, ki otroka krepi, ker se izkušnje izrečejo, dogovorijo, napetosti prav tu razrešijo.

Srečanja individualnih projektnih skupin ne moremo definirati zgolj kot pregled opravljenega in načrtovanja želenih izidov. Enako pomembni ali pomembnejši so procesi sodelovanja, raziskovanja, dialogi v soustvarjanju novih rešitev, ki se zgodijo in nadaljujejo. Individualne projektne skupine morajo postati svojevrsten delovni prostor za nova učenja, za nove izkušnje.

Delo v individualnih projektnih skupinah je zelo dober način ravnanja v rejništvu, a to je trdo delo. Trdo delo v dobrem: potrebujemo in potrpežljivost in pogum, da vztrajamo. Potrebujemo Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD 2002) in Pravilnik o pogojih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti (2003), pa še institucijo centra za socialno delo, ki resnično varuje in podpira koncept. Posebej tam, kjer je sodelovanje res težavno. Včasih rejniki težko stopijo matični družini nasproti, včasih matična družina zavrne ali v pogovoru zavrne vse dobro, kar se je v rejniški družini že zgodilo. Takrat je zelo pomembno, da je projekt nedvomno zastavljen tako, da se pogovor mora nadaljevati in da socialni delavci na centrih to tudi zagotovijo.

Število sestankov oz. sklicev individualnih projektnih skupin ni določeno. Doktrina pravi, da je število deloma odvisno od vsakokratnega dogovora, a ta logika stroke potrebuje varovalo. Sedanja formulacija je preveč ohlapna, ker resnično dopušča – in to se dogaja – da se skupina skliče enkrat na leto, to nima nobenega smisla, to ne more biti delo na soustvarjanju rejništva in soustvarjanju sprememb in rešitev. Glede na izkušnje lahko postavimo normo: enkrat na mesec, ker bi tako zagotovili minimalne pogoje za delo oz. pogoje, da se socialno delo sploh lahko zgodi. Znotraj tega ni težko zagotoviti bolj pogosta ali nujna srečanja.

Tako je nujna, a težka naloga socialne delavke, da vzpostavi in vzdržuje odnose, v katerih je sodelovanje možno. Ni lahko, a rejniki so sodelavci socialnih delavcev, vloga rejnika jih obvezuje, da vztrajajo pri raziskovanju in razvijanju možnosti sodelovanja. Nihče, ki ne sprejme delovne in doktrinarne obveze soustvarjanja sodelovanja z matično družino, ne more biti rejnik.

Primer 1:

Dr. Čačinovič Vogrinčič dolga leta sodeluje v konkretni individualni projektni skupini za deklico. Zakaj so delali vsa ta leta in zakaj tako dolgo? Tako dolgo zato, ker je deklica še vedno v rejništvu. Ne more se preseliti domov, a starši jo imajo radi in ona njih, prihajajo na obisk, v šolo, del vseh počitnic preživi doma. In ker je dete v rejništvu, ima dve družini in ti dve družini se morata učiti živeti skupaj tako, da otrok z odprtim srcem lahko hodi od ene k drugi. Zelo preprosto je: procesi soustvarjanja so delo, ne gredo sami od sebe. Je bilo že zelo težko vsem v individualni projektni

skupini, ko je bilo treba reči boleče stvari in nadaljevati delo na dogovoru za življenje naprej. Pa tudi dobre vesti včasih sprožijo jezo: poročilo rejnice, kako deklica odlično napreduje, prinesla je zvezke, risbe, je povzročilo, da je mama z jeznim izbruhom odšla iz sobe. Pozneje je pojasnila: neznosno ji je bilo slišati vse to in sprejeti, da nje ni zraven, da nekdo drug otroku pomaga k uspehu. A prav to je socialno delo v individualni projektni skupini: vzdrževanje odprtega prostora za pogovor o vsem in vztrajno raziskovanje rešitev. To morajo biti redni sestanki vsak mesec, da bi bili delovni in ne sestanki, ki se skličejo samo takrat, ko je treba gasiti požar. Dela se sproti na tistem, kar je potrebno: enkrat so to obiski, drugič nesporazumi, tretjič pomoč v šoli ali posvet o novem kolesu. Uspešni smo, ker varujemo sodelovanje. Opis primera je tu samo zato, ker je opis procesa socialnega dela v rejništvu.

Naloga centra za socialno delo je tu ključna, saj imajo le centri pooblastila, da zagotovijo sodelovanje strokovnjakov, da izdelajo načrt srečanj oz. individualni delovni projekt pomoči (Čačinovič Vogrinčič 2006), da skličejo sestanke individualne projektne skupine, da zagotovijo sredstva za potovanja in prostore za delo. Ko zagotovijo pogoje za delo, so oni nosilci procesa, ki vzpostavi delovni odnos v individualni projektni skupini in omogoča soustvarjanje rešitev na instrumentalni definiciji problema od srečanja do srečanja. Centri za socialno delo morajo zagotoviti, da se sodelovanje, kot smo ga opisali zgoraj, zgodi in vzdržuje.

Primer 2:

V drugem primeru so načrtovali prvi celodnevni izlet z mamo za dečka, bil je star devet let, in je v rejništvu živel že več kot 3 leta. Zaradi spleta okoliščin deček ni več dobro poznal mame. Na sestanku individualne projektne skupine ga ni bilo, zato je mama prosila rejnico, naj ga povabi v njenem imenu in ga vpraša, ali bi šel. Na naslednji sestanek je rejnica prinesla in podprla dečkov odgovor, da ne bo, da noče, saj je tako odgovoril na njeno vprašanje in tudi rejnico je skrbelo, ali bo dobro zanj. A k sreči je na tretjem sestanku bil prisoten. Tokrat smo vprašali drugače: »Mami si odgovoril, da rajši ne bi šel, ker ne poznaš vseh drugih, ki bodo šli v hrib. Kaj bi ti pomagalo, da morda znova razmisliš, kaj bi ti olajšalo, da greš?« Deček je odgovoril kot iz topa: »Če gre teta z menoj!«.

Analizirajmo podrobneje proces socialnega dela. V tem primeru je individualna projektna skupina delala na nalogi, kako zagotoviti okoliščine, da bi se deček in mati bolje spoznala. To je bil dogovorjen želeni izid. Prvi izid v procesu raziskovanja prispevka mame in rejnice, a brez dečka, je bil posredovano sporočilo dečka, da ne želi iti z materjo. Socialna delavka je znala nadaljevati soustvarjalni proces in raziskovanje dobrih možnosti, da bi se spoznavanje začelo, a pomembna je bila prisotnost dečka, ki jo je znala zagotoviti na naslednjem srečanju. Naslednji korak je temeljil na tem, da se mu je znala pridružiti: sprejela je njegov »ne«, njegov glas, in od tu naprej raziskovala okoliščine, ki bi bile za otroka sprejemljive, mati in rejnica sta se odzvali, varovala je sodelovanje cele projektne skupine in dogovor o želenem izidu, kamor je umestila, skupaj z otrokom, tudi njegov »ne«. Želen izid je soustvarjen, saj je vsakdo prispeval svoj delež.

S podrobnim opisom smo želeli pokazati, kako sam koncept delovnega odnosa, ki vzdržuje pogoje za soustvarjanje, zagotavlja zelene izide in spoštljivo udeležbo vseh udeleženi.

Potrebujemo zagotovilo, da se bo socialno delo nadaljevalo. Na centrih je mesto, kjer se mora skrbno spremljati nastajanje in uresničevanje izvornih delovnih projektov, na centrih so pogoji za angažiranje dodatnih strokovnjakov v ekipi. Skrbno spremljanje pomeni najprej uresničevanje načrtov, ustvarjenih v individualnih projektih skupinah in evalvacija uresničljivosti, uspeha, nujnih sprememb. Vsako srečanje je namenjeno pregledu, evalvaciji in načrtovanju naslednjih korakov. Skrbno delo je tudi zapisovati socialno delo v rejništvo. Tudi za zapisovanje v delovnem odnosu imamo uporaben priročnik, ki nam pomaga k učinkovitim, kratkim in uporabnim zapisom delovnega odnosa in načrtov (Čačinovič Vogrinčič 2008).

Centri morajo biti varuhi pogojev za socialno delo, za to, da se bo mogoče reševanja problemov lotevati na socialno delaven način, ki ga vedno znova lahko označimo kot soustvarjanje rešitev. Centri tudi vedno lahko zagotovijo varne ali za vse sprejemljive prostore, ki so delovni v pravem smislu besede in omogočajo trdo delo na reševanju nalog v projektu pomoči. V praksi to najpogosteje pomeni, ne pri eni in ne pri drugi družini, za začetek. Res pa je, da uporabniki prostorov centra ne doživijo kot varne in vzpodbudne, zato se splača tudi tu sodelovati in zagotoviti dobre možnosti za trdo delo v individualni projektni skupini tudi v drugih, neobičajnih prostorih. Kot udeleženi

v individualnih projektnih skupinah pa socialni delavci zagotavljajo, da se ustvarja in varuje vmesni prostor, iz katerega rejniška družina, matična družina in otrok, lahko pogledajo na svoj delež tudi iz zornega kota stroke in drugega ter tako omogočajo procese soustvarjanja.

Otrok v rejništvu potrebuje živo, delujočo individualno projektno skupino, s katero soustvarja spremembe za svoje življenje. To prav gotovo ne more biti skupina, ki se sestane enkrat na leto, saj to po definiciji ni individualna projektna skupina. Centri za socialno delo vedno znova zagotavljajo, da ni mogoče delati v rejništvu tako, kot to zahteva stroka. Argumenti so vedno enaki in vedno isti: ni časa. Mislimo, da bo raziskava pokazala, da je to res, saj na referatih za rejništvo dela premalo ljudi in pritisk vodstva centrov za socialno delo gre vedno bolj v smer uradovanja, menežeriranja, upravljanja. A to seveda ni in ne more biti sprejemljiv argument, saj pomeni pristajanje na to, da na centrih za socialno delo pač ne more biti socialnega dela, da ni mogoče zagotoviti procesa socialnega dela. Če je tako, sta izbiri samo dve. Prva je zagotoviti pogoje za visoko kvalificirano in kontinuirano delo individualnih projektnih skupin, druga pa ukinitvev institucije rejništva kot možnosti za podporo otroku, ki ne more ostati v svoji družini na centrih za socialno delo in najti drugo in drugačno institucijo socialnega dela, ki bo to omogočila. Morda pa Družinski zakonik, ki je v razpravi, resnično spreminja pogoje za delo, a še vedno so socialni delavci tisti, ki morajo nove možnosti realizirati.

Izobraževanje za rejnice/rejnike

Izbira rejnikov in njihovo izobraževanje so pomembne teme. V okviru te raziskave ne moremo iti globlje v ta pomembna vprašanja, a za razumevanje koncepta rejništva in možnosti, ki jih lahko zagotovi v korist otroka, moramo zapisati le najnujnejše.

Rejniki so sodelavci v projektu rejništvo. Sodelavci pomeni, da v stroki pričakujemo in priznavamo pomen tega deleža. K temu sodi kontinuirano izobraževanje, ki obsega poleg znanj za delo z otroki v družini (glej Pravilnik o pogojih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti 2003), tudi znanje za sodelovanje v socialnem delu in za prispevek v individualni projektni skupini.

Raziskava francoskega ministrstva za delo in solidarnost, ki jo je vodila M. David leta 1997 (David in dr. 2004), ugotavlja, da je partnerstvo med rejniško družino in matično družino otroka redko vzpostavljeno in ostaja pomembna naloga, ki jo je treba bolje opraviti v dobro otroka.

Slovenija ima izdelan sistem za izbiro in izobraževanje rejnikov. Iz podatkov, ki jih imamo na razpolago in izkušenj, potrebujemo odlično izobražene rejnike, kar pomeni več in bolje izobraževati. V sklop izobraževanja sodi tudi izobraževanje za sodelovanje v socialnem delu, ker je paradigma soustvarjanja izvernih delovnih projektov v delovnem odnosu, ki je v izhodišču koncepta individualne projektne skupine, nova in zahteva spremembe v ravnanju, ki so kompleksne.

Centri za socialno delo zagotavljajo strokovno preverjene pogoje za rejništvo, ki bo varovalo otroka in mu omogočilo, da razvije svoje možnosti in doseže svoje sanje. Konkretno to pomeni skrbno načrtovanje izbire rejniške družine, ki je šla skozi procese izbire in usposabljanja in zna in zmore podpreti otrokov razvoj in sodelovati z matično družino. Strokovno preverjeno tako pomeni zagotoviti vzpostavljanje individualnih projektih skupin in pogojev za njihovo delo v razumnih kratkih časovnih presledkih, ki omogočajo smiselno načrtovanje in dobre želene izide.

Tudi programi izobraževanja potrebujejo spremembe. V programe izobraževanja matične družine praviloma niso vključene ali se to zelo redko zgodi. Skupna poslušanja predavanj in razprav po njih omogočajo dober temelj za sodelovanje v podporo otroku. Pri pripravi programov in še bolj v izvedbi, bi morali biti rejniki, rejnice in starši v večji meri sooblikovalci in uporabniki.

Posebna, nova tema izobraževanj bo morala biti Konvencija o otrokovih pravicah skupaj z znanji, ki jih vsi odrasli potrebujemo, da bi ustvarili in zagotovili prostor za otrokov glas, za otroka kot soustvarjalca v individualni projektne skupini.

Socialno delo z družino v individualni projektne skupini: socialno delo z matično družino, socialno delo z rejniško družino

Socialno delo v individualni projektne skupini je tudi delo z dvema družinama: socialno delo z matično družino, socialno delo z rejniško družino. Individualna projektne skupina soustvarja sodelovanje z vsemi udeleženi, a s tem hkrati

nagovarja tudi obe družini in s tem raziskovanje možnih sprememb, ki jih družinska skupina potrebuje v procesu uspešnega dela.

Definicija socialnega dela z družinami že pove kaj in kako delamo. Predmet socialnega dela z družinami je pomoč (opora, podpora) družini pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov. Vzpostavljen delovni odnos zagotavlja instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev tako, da se v procesu sodelovanja mobilizira moč družine same. Socialno delo z družino opišemo kot izvirni delovni projekt sodelovanja, ki ga soustvarimo na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem oblikovanju rešitev, da bi udeleženi v problemu postali udeleženi v rešitvi. Pred seboj imamo dve družini, dva sklopa instrumentalne definicije problema in rešitev kot temo dela v individualni projektni skupini.

Mandat socialnega dela z družino je več kot le posredovanje, da uporabniki dobijo, kar jim po zakonu in zapisanih konceptih pomoči pripada. To je pomembno poudariti, saj se zdi, da v okviru običajnih pooblastil prepogosto ostanemo le pri teh nalogah. Mandat je priskrbeti družini in oskrbeti družino (Lussi 1992) in posameznike v njej, a ob tem vedno tudi raziskovanje in soustvarjanje potrebnih sprememb, ki bi družino okrepile in opolnomočile. Pri tem mislimo na obe družini v rejniškem sistemu. V rejniškem sistemu je pomembno, da vemo, da je predmet socialnega dela pomoč pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov skupaj z njo.

V središču našega prizadevanja je vedno sodelovanje za opolnomočenje družine. Družino moramo oskrbeti; naloga socialnega dela je posredovati, da dobi iz pravic, kar ji pripada. A naloga socialnega dela je v resnici še mnogo kompleksnejša: delovni odnos vzpostavlja pogoje za spreminjanje, ki ga družina potrebuje in v procesu sodelovanja odkriva.

Zato je vzpostavljanje delovnega odnosa, ki znotraj individualne projektne skupine ubesedi dve družinski resničnosti, tako pomembna in kompleksna naloga, ki zahteva čas, da se dobre izkušnje o sodelovanju lahko naberejo. Vzpostavljanje delovnega odnosa je vedno filigransko, potrpežljivo delo, to velja in za individualno projektno skupino in za sodelovanje z družino. Ritualni dogovor o sodelovanju, ki uvede delovni odnos, je zato tako pomemben, ker ubesedi strokovni koncept, ga podeli z družino. Koncept delovnega odnosa temelji na tem, da ga z družino sooblikujemo.

Instrumentalna definicija problema, soustvarjanje rešitev in dogovarjanje deleža posameznega družinskega člana, so nove izkušnje za družino, izkušnje, ki lahko spreminjajo pravila skupnega življenja, posamezne vloge ali dosedanjo strukturo moči. Soustvarjene rešitve zahtevajo spremembe v družini in pomembno je, da so te spremembe razvidne. Zato mora socialna delavka dobro poznati zakonitosti družinske dinamike in imeti dovolj družinsko psiholoških znanj, da jih lahko uporabi v pogovoru z družino in tako v procesu sodelovanja prispeva k večji razvidnosti.

Zato v delovnem odnosu z družino vzporedno vodimo dva procesa: prvi proces je stabilizacija za instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje dobrih izidov tako, da vzpostavljamo edinstveni delovni projekt pomoči, z in za vsako družino posebej, z udeleženo vseh. Drugi proces je proces raziskovanja, samo-raziskovanja, so-raziskovanja družine in z družino, najpogosteje že v procesu dela individualne projektne skupine, saj ga potrebujemo v raziskovanju zelenih izidov. V procesu raziskovanja za dobre izide mora postati družina bolj razvidna. Govor o pravilih, ciljih, načinu odločanja ali o vlogah prinaša nove izkušnje, nove poglede. Udeleženo v rešitvi vedno pomeni določene spremembe v vlogah, raziskuje se povezanost, odvisnost, ubesedijo se potrebe in pričakovanja. Socialna delavka mora v delovnih pogovorih znati ubesediti družinsko dinamiko in varovati razvidnost posameznega člana v sistemu. Pomembno je, da se v delovnem odnosu sliši posameznik, da se hkrati raziskuje sistem in posamezni član ali podsistem.

Pogosto uporabljam formulacijo, da družino nagovarjamo na dveh ravneh, prva je raven mobilizacije, raven dela; druga raven je raven družinske dinamike, socialni delavec se odzove na to, kako člani družine ravna drug z drugim. Soustvarjanje sprememb, ki so v družini potrebne, je socialno delo v individualni projektni skupini v rejništvu, ki sodi v proces sodelovanja. Uspešno reševanje problemov zahteva v družini tiste spremembe, ki omogočijo rešitev. Treba jih je raziskati, vzpostaviti, stabilizirati z dobrimi izkušnjami v procesu pomoči.

Reševanje socialnih problemov družin je vedno raziskovanje potrebnih in možnih sprememb v družini in zato je instrumentalna definicija problema vedno tudi redefinicija družine in odnosov v njej glede na problem in rešitev. To je prvenstveno redefinicija, ki jo družina potrebuje v procesu reševanja problema in v povezavi z možnimi rešitvami. V. Satir (1995) bi rekla, da je to odkrivanje nove desetine

družinske resničnosti in to ni lahko. »Več istega«, spremembe prvega reda so lažje in se sprva zdijo dobre bližnjice. Vzpostavljanje dialoga, še posebej tam, kjer družina teh izkušenj nima, je trdo delo.

K. Kufeldt (1990) zapiše nekaj značilnih stisk otroka, ki potrebujejo delo z obema družinama na drugi ravni. Otrok težko zmore obvladati ločitev od staršev in izgubo vsega, na kar je bil navajen, navezan, je poznal. Otrok bo morda iskal bližino z rejniškimi starši na način, kot je bil navajen v svoji matični družini in je bil ta način tam dober, a v rejniški družini ni sprejet. Prav gotovo pomaga dialog med obema družinama, ki omogoči ubesedenje teh razlik in podporo obeh družin otroku, da bo znal in zmožel. Otrok potrebuje stalnost in gotovost kdaj in kako se bo stik s starši nadaljeval in to je nedvomno še ena skupna tema za delo v individualni projektni skupini, ki upošteva drugo raven. Za otroka so pomembni obiski v matični družini in soustvarjanje prehodov, podpora otroku, da svoje izkušnje podeli v obeh družinah, da dobi pomoč pri reševanju konfliktov in pomoč pri učenju za življenje v rejništvu.

Zato je tako pomembno, da ima socialna delavka/socialni delavec, znanje o družini, ki ga vnaša v dialog in sodelovanje kot možno artikulacijo razvidnosti. Sem sodi védenje o pluralnosti družinskih oblik oz. o značilnosti sodobnih družin, poznavanje zakonodaje in institucij ter poznavanje psihologije družine.

Podporo konceptu socialnega dela z družinami lahko najdemo pri H. Matter, ki v svoji knjigi *Sozialarbeit mit Familien* (1999) govori o *pomagajočem odnosu* (nem. *helfende beziehung*), ki ga mora socialna delavka vzpostaviti, da bi lahko razvila *delovno zavezništvo* (nem. *arbeitsbundniss*) z družino in tako učinkovito pomoč. Zanimiva je njena polemika s H. Golbrunnerjem, ki v knjigi *Arbeit mit Problemfamilien* (1989) predlaga *princip dvotirnosti* pri delu z družinami. Goldbrunner prepozna, da ne zadostuje, da družina od socialnega dela dobi konkretno pomoč, ki jo je zaprosila. Dajanje pomoči bi bil, tako pravi Goldbrunner, »prvi tir« oz. zunanja pomoč. A družina potrebuje pomoč tudi po »drugem tiru«, to je pomoč pri razreševanju notranjih konfliktnih struktur. To, čemur H. Matter nasprotuje, je njegova ideja, da na tem »drugem tiru« ne more delati socialni delavec, temveč terapevt. Po njem princip dvotirnosti pomeni, da z družino delata hkrati dva strokovnjaka.

Koncept socialnega dela z družino, ki ga predstavljamo, podobno v celoti nasprotuje Golbunnerjevemu konceptu in predstavlja celotno delo socialne delavke, ki mora delati na obeh ravneh. Popolnoma nesmiselno in nepotrebno je, da omejimo enega strokovnjaka na urejanje materialnih problemov (je to socialno delo?), psihološke probleme pa izločimo v terapevtsko obravnavo drugemu strokovnjaku. Mogoče »nesmiselno in nepotrebno« ni zadostna formulacija. Treba bi bilo jasno povedati, da je to z vidika stroke socialnega dela nestrokovno ravnanje.

H. Matter delo na dveh ravneh pojmuje, ko pravi:

»...nasprotno, meni se zdi zelo smiselno, da je, če je le mogoče, ena oseba (socialna delavka ali socialni delavec), odgovorna za obe ravni dela. Ravno deprivilegirane družine z mnogimi problemi doživijo materialno pomoč kot solidarnost za njihovo življenjsko situacijo in iz tega lahko zraste naklonjenost, ki je osnova za zaupanje, zaupanje pa dolgoročno predpogoj za postopne spremembe vedenja za izboljšanje obvladovanja problemov« (Matter 1999, 23).

Spremembe vedenja pojmujejo eksplicitno tudi kot spremembe vedenja v družini.

Koncept socialnega dela z družinami, ki ga tu predstavljamo, je metodični koncept, ki v konceptu delovnega odnosa in edinstvenega delovnega projekta pomoči jasno poveže »raven« ali »tir« soustvarjanja rešitev z drugo ravni, s pomočjo družini, da bi odkrila in zmogla potrebne spremembe. Socialnemu delu mora ostati celosten mandat, sicer se stroka neuporabno zoži na administrativno urejanje socialnih problemov.

Učinkovito delo v individualni projektni skupini prav posebej potrebuje znanja za delo z obema družinama v procesu pomoči. Brez artikulacije sprememb in brez podpore individualne projektni skupine, da se spremembe lahko zgodijo znotraj ene ali druge družine, delo v individualni projektni skupini ne more biti dovolj dobro.

Pomen druge ravni jasno zastavita Constable in Lee (2004), ki socialno delo z družino definirata kot angažiranje članov družine, da prestrukturirajo odnose skozi procese komunikacije in interakcije. Okvir ostaja socialno delovni, gre za sodelovanje v procesu pomoči družini, a poudarek je na odnosnem delu. Kot pravita: »Pred nami so člani družine z raznolikimi viri moči, omejitvami, kulturami verovanja in ravnanja,

potrebami in nameni. Člani družine, ne socialni delavec, potrebujejo začetek dela in ustvarjanje bolj varnih odnosnih temeljev« (Constable in Lee 2004, 1).

Obe ravni prepoznamo v formulaciji, ki pravi: »Socialni delavci asistirajo družinam pri reševanju odnosov, povezanosti in pripadnosti in pri reševanju zunanjih in notranjih problemov« (ibidem 2). »Zunanji« problemi zahtevajo soustvarjanje rešitev, mobilizacijo za reševanje, »notranji problemi« pa morajo biti rešeni toliko, da družina lahko sodeluje v procesu pomoči. In dalje:

»Socialni delavci delajo tako znotraj kot zunaj družine. Njihovo delo presega družinsko terapijo, če jo razumemo kot intervencijo, ki ima za cilj restrukturiranje družine in torej osebne vzorce ravnanja od znotraj. Delajo z družinskimi člani, ko se spopadajo s svojo pripadnostjo in vezanostjo, ko premagujejo posebne razvojne naloge, potrebe ali strese in potrebe, strese in naloge družine same. Zunaj delajo na odnosih med družinami in socialnimi ustanovami. To so šole, zdravstveni sistem, pravosodje, sistem socialnega varstva ali delovno mesto. Delo z institucijami in družinskimi člani in na odnosu med njimi, kombinacija intervencije v družino in institucijo hkrati je koncept intervencije, ki nosi v sebi veliko moč vplivanja na življenje in razvoj ljudi« (ibidem 5).

Praviloma proces soustvarjanja rešitve v rejniškem sistemu seže iz družine ven, v skupnost, v socialne mreže družin. Prav delo z matično družino zahteva mobilizacijo vseh razpoložljivih možnosti. Če želimo, da se otrok čim prej vrne v matično družino, moramo narediti vse, da bo to čim prej možno. Umestno je vprašanje, kdo so odrasli ljudje v socialni skupini bioloških staršev, ki bi lahko podprli njihova prizadevanja.

Socialna delavka mora dobro poznati institucije, ki so v skupnosti na razpolago. Soustvarjanje rešitev skupaj z družino postavlja raznolike naloge – delo z vsakim članom, sodelovanje v sistemu, povezovanje v skupnost. M. Berry (1999) pravi, da v pomoči družini socialna delavka dela »vse, kar pride«.

Na ravni socialnega omrežja družine v skupnosti, v kateri živi, v socialnem delu iščemo predvsem podporo za matično družino, a ponekod potrebuje močno podporo tudi rejniška družina. Prav matična družina včasih potrebuje možnost, da sodeluje v

raziskovanju in sodefiniranju te podpore in nove izkušnje, nova znanja pri ravnanju z institucijami.

Prav pri socialnem delu z matičnimi družinami se srečujemo z veliko raznolikostjo edinstvenih problemskih situacij, ki lahko doletijo družino. Od revščine, brezposelnosti in socialne izključenosti, do težko rešljivih problemov ob ločitvi in razvezi, v življenju v enoroditeljski družini ali reorganizirani družini; do družin, ki potrebujejo podporo zaradi kronične bolezni člana ali podporo homoseksualni skupnosti.

V ameriški literaturi imajo za socialno delo v podporo in opolnomočenje družine poseben izraz, ki podrobneje opredeli »*home based services*«. Govorijo o »*family preservation practice*«. Ravnanje »ohranjanje družine« je določen ukrep, ki ima tudi svojo časovno omejitev, oznako »kratek«, torej dva ali tri tedne. Takrat je naloga narediti vse, dobesedno vse, kar je v tako kratkem času mogoče narediti, da družina krizo prebrodi, dobi več moči in podpore v okolju in da zmore dalje sama. Razlog za ukrep je najpogosteje ogroženost otroka, družina je v nevarnosti, da se ji otrok odvzame. Dela se v družini, v intenzivnem delu je treba postaviti jasne, uresničljive, kratkoročne cilje.

Socialna delavka mora poznati družbene razmere in pluralnost družinskih oblik, poznati mora zakonske in institucionalne oblike pomoči in seveda mora poznati specifične, v stroki zrasle načine ravnanja v procesu pomoči in sodelovanja. Znanje o pluralnosti družinskih oblik in sprejemanje pluralnosti družinskih oblik je v izhodišču sodelovanja v delovnem odnosu. V socialnem delu se vnaprej odpovedujemo sodbi o tem, kakšna bi družina morala biti: naša naloga je, da skupaj z družino raziščemo, ali in kako lahko zagotoviti dobre pogoje za življenje vseh.

Socialna delavka/socialni delavec se družini pridružita takšni, kakršna je. Naloga je za družino in za strokovnjaka enaka: raziskovanje za več razvidnosti, ki jo družina potrebuje, da bi razvila kompetentnost in se okrepila. Izhodišče nikoli ne more biti podoba strokovnjakinje o tem, kakšna bi družina morala biti, temveč vedno le kakšna je, kakšno družina sebe vidi. Socialni delavec potrebuje znanja o sodobni družini, potrebuje pa tudi metodologijo, ki zagotavlja spoštovanje izvirnosti družine in izvirnost procesov pomoči.

Ustvariti prostor za glas otroka

Ustvariti prostor za to, da se v soustvarjalnih procesih v rejništvu sliši in upošteva glas otroka, je nova težka naloga, ki jo moramo odrasli znati dobro opraviti. Odrasli in otroci se šele učimo soustvarjanja, zato smo odrasli odgovorni, da se naučimo vzpostaviti in vzdrževati odnos, ki soustvarjanje omogoči. Poudarek je na učenju v odnosu, ki omogoča pogovor, v katerem se zgodi vse: da se poslušamo, slišimo, si odgovorimo; da otroka v družini ali v individualni projektni skupini poslušamo; da zagotovimo, da smo se slišali in razumeli, da bi lahko odgovorili.

Govoriti otroku znamo odlično, *govoriti z otrokom* pa je nujna dragocena izkušnja, ki jo moramo raziskati in utrditi. Pa ne gre zgolj za pogovor z otrokom, temveč za mnogo več: za pogovor, s katerim se otroku pridružimo, da bi slišali njegov glas in raziskovali skupaj v procesu dela na zelenih izidih.

Temelj za pogovor z otrokom postavlja vzpostavljen delovni odnos, ki v celoti »pripada« tudi otroku (Čačinovič Vogrinčič 2006). Tudi z njim se začne delo z dogovorom o sodelovanju in tudi njegovo instrumentalno definicijo problema nujno potrebujemo v procesu soustvarjanja zelenih izidov. Prav zato, ker odrasli v vsakdanjem življenju mislimo, sklepamo, odločamo brez otroka, je pomembno, da imamo to posebno strokovno znanje, da se mu znamo pridružiti, da bi ga razumeli.

Pa ne gre samo za razumevanje, gre tudi za dragoceno izkušnjo lastne kompetentnosti in moči, ki jo otrok raziskuje, ubesedi, uporabi. Kot vsak človek, tudi vsak otrok že ima vse, kar potrebuje za to, da pride do zelenega izida, samo pomoč potrebuje, da bi svoje vire odkril, ubesedil, uporabil. Vabilo otroku, da nam razloži, kako on vidi problem, povezano hkrati z vabilom, da že razmišlja o tem, kaj bi on naredil, kaj bi bil njegov prispevek k rešitvi, prinaša upanje in nove možnosti, ki jih kompetentno oblikuje tudi otrok sam.

V socialnem delu vedno izhajamo iz perspektive moči (Saleebey 1997), pri delu z otrokom v individualni projektni skupini pa je to še prav posebej pomembno. Otroku moramo zagotoviti vse varovalne dejavnike, ki jih premoremo in prav možnost učenja reševanja problemov v tako kompleksni življenjski situaciji kot je življenje v rejništvu, je izredno pomembna izkušnja.

Profil odpornega otroka, kot ga je izdelala B. Benard (1997), je pomemben, ker nam pove, k čemu mora šola prispevati, saj je šola tudi prostor, kjer učenec lahko razvije sposobnosti, znanja in veščine, ki prispevajo k njegovi odpornosti. Včasih je šola celo edini prostor, kjer bi učenec občutek lastne vrednosti in odpornosti lahko razvil.

Značilnosti odpornega otroka, ki jih navaja, povedo ogromno tudi nam za delo v rejništvu, ker nam kažejo, kako podpreti otroka, na čem delati skupaj s starši, rejniki tudi skupaj s šolo. To so socialna kompetentnost, veščine za reševanje problemov, avtonomija in občutek smisla in usmerjenost v bodočnost.

Socialna kompetentnost, ki jo običajno izkazuje odporen otrok, zajema odzivnost, fleksibilnost, skrb, sposobnost empatije, komunikacijske veščine, raznolike oblike prosocialnega vedenja in smisel za humor. To so aktivni otroci, ki se z lahkoto odzivajo pozitivno v socialnih situacijah. Avtorica poroča, da mnogi otroci razvijejo izreden smisel za humor, to, zdi se, izredno varovalno sposobnost, da nase in na situacijo pogledajo iz nenavadnih zornih kotov. Običajno imajo mnoge prijatelje in na pozitivne akcije dobijo tudi pozitivne odzive.

Skoraj vsega se otrok lahko nauči in tudi v našem delu je dovolj prostora, da razvije in prepozna komunikacijske veščine, prosocialno vedenje, empatijo. A otrok se ne more naučiti vsega tega res dobro sam od sebe, kot odrasli pogosto zgrešeno mislimo, pa tudi ne od nas v enosmernem podučevanju. Najbolje je, če se lahko tega uči z nami. V srečanju in soočenju, kjer mu pomagamo razbrati, kaj se dogaja, ubesediti in poimenovati veščine, vedenje, empatijo, skrb. A zato potrebujemo njegov glas, otrok nam mora povedati, kaj je smiselno zanj, kaj je zanj uspešna komunikacija, kaj potrebuje, da bi uspešno rešil problem.

Otroci, ki sodelujejo v individualnih projektnih skupinah, pa so pogosto nemi. Nemi, ker se zdi, da nimajo na razpolago besed, s katerimi bi lahko povedali, razložili. »Ne vem« je zelo pogost odgovor. Za takim odgovorom je zelo pogosto izkušnja nemoči, izkušnja, da njegove besede ne štejejo, včasih pa so tako globoko zakopane, da se zdi, da otrok ne more do njih.

Zato je pogovore z otroci treba zastaviti drugače, otroci drugače ustvarijo pomene kot odrasli ljudje, niso večji jezika, diskurza odraslih, njihove predstave so drugačne, odraslim pogosto nerazumljive. D. Gehart (2007) je izdelala nekaj temeljnih izhodišč

za to, da odrasli slišimo glas otroka. Navajamo jih, da bi prepoznali, da je pomembno in možno ustvariti odprt prostor za glas otroka. Prepogosto prav glas otroka umanjka, a nikoli ne bi smel umanjkat. Naučiti se moramo, kako ga bomo spodbudili in varovali.

Ustvariti dialoški prostor za otroka je prvo izhodišče. Pomeni najprej zagotoviti otroku prijazen prostor, prostor, v katerem se otrok lahko dobro počuti, se giblje v njem. Naše običajno toge pisarne same po sebi to gotovo niso, lahko pa jih spremenimo z igračami, knjigami, takrat, ko delamo. K ustvarjanju dialoškega prostora sodi čas, potrpežljivost, da otrok pove, razloži, ne da bi mu vedno znova skočili v besedo. Treba si je vzeti čas za preverjanje, za skrbno sestavljanje pomenov, ki se zdijo neobičajni, odraslim nerazumljivi.

Drugo izhodišče D. Gehart imenuje »*ne vedeti*«. »Ne vedeti« je v pogovoru z otrokom še posebej pomembno, da mu ne vsilimo svojih odgovorov, dobrih namenov prehitro, ne da bi počakali, da otrok pride s svojim, dostikrat prav čudežnim razmišljanjem in razlagami. Izhodišče »*biti radoveden*« še okrepi in razširi prostor za otrokov glas: radovednost za otrokove razlage, radovednost za otrokove resnice, ki se dodajo resnicam odraslih ljudi. Gehartova dalje pravi, da je za otroka pomembno, da razvijamo različne, mnogotere možnosti, odgovore, zorne kote, prav tako, kot to delamo v individualnih projektnih skupinah torej. In na koncu nas pri delu z otroki vabi, da stopimo *onstran besed*: uporabimo risbe, ples, igranje vlog, petje, uporabo igrač ipd.

Strokovnjaki, rejniki, starši in otroci, imamo skupno nalogo: slišati glas otroka, upoštevati glas otroka.

Strokovna pomoč in podpora delu individualnih projektnih skupin

Centri za socialno delo zagotavljajo vzpostavljanje in delovanje individualnih projektnih skupin, imajo mandat za odločanje in poseganje, a vse to ne zadostuje. Rejništvo potrebuje tudi potencialno ekipo strokovnjakov v pomoč in podporo. Ekipo strokovnjakov v pomoč in podporo potrebuje tudi individualna projektna skupina v rejništvu.

M. David (2004) opozarja, da pogosto podcenimo potrebo po intenzivni psihoterapevtski pomoči otroku. Travme, ki jih je otrok doživel doma, bolečina izgube, soočenje s tujim, neznanim v rejniški družini, presegajo možnosti pomoči rejnikov, ki tudi sami potrebujejo pomoč, tako kot matična družina. Presegajo tudi naloge, ki jih lahko rešimo samo v individualni projektni skupini. V tem primeru otrok potrebuje strokovnjaka zase, nekoga, ki mu bo pomagal, da zbere nove dobre izkušnje in okreva po težki izkušnji zlorabe, smrti, zapuščenosti. Terapevtska pomoč otroku teče vzporedno in je del načrtov, ki se soustvarjajo v individualni projektni skupini, tako kot se tudi želeni izidi in dobre spremembe vnašajo v individualno projektno skupino.

Projekt pomoči matični družini prav tako ne more temeljiti le na delu v individualni projektni skupini. V individualni projektni skupini se rešujejo vsakdanji problemi življenja, a tu se odkrivajo stiske in potrebe po posebnih oblikah pomoči. Zato mora imeti individualna projektna skupina na razpolago pomoč strokovnjakov, ekipo, ki zmore ponuditi posebno pomoč otroku in vsakemu udeležnemu v individualni projektni skupini (David 2004).

M. David tu odpira vprašanje zagotavljanja pomoči vsakemu v tem kompleksnem, a hkrati ranljivem rejniškem sistemu. Otroku, ki pride z bolečino, žalostjo; rejniškim staršem, ki se kdaj ne morejo dovolj dobro soočiti s travmami otrok in ne s svojimi; otrokovim staršem, ki imajo pogosto sami mnoge probleme in se težko znajdejo v vlogi sodelavca za otroka, ki ne živi več z njimi. Tudi matični starši kdaj potrebujejo osebno pomoč, da bi zmogli žalovati in graditi novo pomembno sodelovanje, rešiti hude konflikte. V ta sklop sodi tudi svetovalna ali terapevtska pomoč v starševskem ali partnerskem odnosu ali družinska terapija. Potrebe so lahko zelo raznolike. Individualna projektna skupina je mesto, kjer se te posebne potrebe ubesedijo, raziskujejo in kjer se pomoč načrtuje in omogoči.

Dva primera iz prakse (Gabi Čačinovič Vogrinčič)

Primer 3: Jani

Individualno projektno skupino za Janija (ime je spremenjeno) sem prevzela pred osmimi leti, v času, ko je Jani že bil umeščen v rejniško družino, a centra nista

zmogla vzpostaviti delujoče individualne projektne skupine, ker so bili konflikti in včasih nasilno ravnanje matične družine, neobvladljivi. Zadnji sestanek skupine, ki seveda še deluje, je bil pred dvema tednoma, ko smo skupaj z vzgojitelji v stanovanjski skupnosti, kjer biva čez teden in z učitelji srednje šole, raziskovali pogoje za pomoč in podporo, ki jih Jani potrebuje.

Osem let je dolga doba. Kaj smo dosegli, k čemu smo prispevali, kaj je drugače? Osrednji pojem, ki opiše procese, je nedvomno učenje, učenje sodelovanja. V začetku je bilo izredno težko, saj starša nista mogla sprejeti, da so jim otroka vzeli in premestili k drugi družini, daleč od mesta, kjer živita. A bilo je nujno, oba starša sta bila odvisna od droge, živela sta v kaosu in razmerah, ki so resno ogrožali otrokovo življenje. Zanimanje se je odkrilo šele z vstopom otroka v šolo, a bilo je tako hudo, da je moral center takoj ukrepati. Staršema je grozil odvzem roditeljskih pravic, a sta se, kot v teh letih večkrat, uklonila zahtevam v dobro otroka, ki ga imata rada. V prvih mesecih so bila srečanja individualne projektne skupine zelo pogosta, včasih vsak teden, pogosto na dva tedna, pozneje leta vsak mesec. V prvem letu je šlo res za učenje sodelovanja, predvsem sodelovanja pri reševanju konfliktov med staršema in rejnico. A to je normalno, pričakovano. Pomembno je, da imamo prostor za dejavno sodelovanje. Vse obiske doma, prihode, odhode, smo v prvih letih načrtovali v vseh podrobnostih, prav do minute; načrtujemo jih tudi zdaj, a bolj fleksibilno. Vse pomembne odločitve smo sprejemali skupaj. Na odločitvi za nadaljevanje šolanje smo delali več kot leto dni. Vedno je pomembno, da se slišijo vsi glasovi, predvsem otrokov in glas staršev, ki se hitro preglasita.

Kaj je dobro, kaj smo dosegli? Jani raste v rejniški družini, kjer dobi ljubezen, varnost, podporo in pomoč pri učenju in obvladovanju življenja. V življenju ga spremljajo starši, ima njuno ljubezen, njuno veselje nad uspehi, njune sanje. Spremlja ga skrb zanje, za njihovo usodo, posebej težko je bilo, ko sta bila starša zaradi zanemarjanja otroka v zaporu, ima pa dom in teto v rejniški družini.

Morda to ni usoda, ki bi jo želeli za mladega fanta, a strokovnjaki nimamo božanske moči, k sreči, da bi posegali, brisali, potvarjali. Smo pa zavezani, da naredimo vse, da zagotovimo otrokove pravice in najboljše možne pogoje za rast in razvoj. Za Janija je to nedvomno lahko naredila rejniška družina.

Primer 4: Eva

Eva (ime je spremenjeno) se je rodila materi, zasvojeni s heroinom. Ker je ob porodu imela težke posledice materine odvisnosti, je potrebovala takoj skrbno nego. Mati ni bila sposobna zagotoviti niti minimuma varnosti ne za otroka, ne zase, in je pristala na rejništvo, da bo otrok preživel. V tistem občutljivem času po porodu, je tudi razmišljala o posvojitvi, a je vse odložila v neko nejasno prihodnost, saj je bil otrok v rejništvu. Otrok je bil nameščen paru, ki je že dolgo čakal na posvojitev. Formula, ki jo je center uporabil, je doktrinarno napačna: »rejništvo z namenom posvojitve«. Sklenjena je bila rejniška pogodba, a je bilo rejnikoma zagotovljeno, da je to le začasno, da bo deklica prav gotovo šla v posvojitev. Rejnika sta res skrbela za deklico in zagotovila najboljše možne pogoje za življenje. A mati je okrevala in s strokovno pomočjo začela uspešen boj proti odvisnosti. Na posvojitev ni pristala, živela je upanju, da bo vzpostavila stik z deklico, kar rejništvo zagotavlja. A do tega nikoli ni prišlo: rejnika nista pristala, niti na to, da bi spoznala mater, nikoli se nista udeležila individualne projektne skupine, vztrajala sta na tem, da jim je bilo obljubljeno, da bosta deklico posvojila, z vsemi sredstvi sta onemogočala stike matere z deklico, ki jih je center predlagal na centru samem. Vsako igračo, ki jo deklica dobila od mame, sta takoj vzela, kot sta sama rekla, iztrgala iz rok, in spravila v zaprto omaro. Seveda otrok brez njihove pomoči ni zdržal novega učenja in bližine z mamo, ki je ni poznal. Pri tem mati ni postavljala pod vprašaj rejniške pogodbe, želela je le sodelovati in imeti dogovorjene stike z rejniki in z otrokom.

Nedopustno napako je naredil center. Rejniško pogodbo bi moral prekiniti v tistem trenutku, ko rejnika nista mogla ali hotela prevzeti vlogo rejnikov. Prav gotovo obstoja rejniška družina, ki bi v tem kontekstu prevzela vlogo pomočnika Evini materi, da stopi v Evin svet.

V jeziku socialnega dela bi bil želen proces načrtovan v individualni projektni skupini, ker bi se mati in rejnika dogovorila o prvih stikih, ki bi se začeli v rejničinem naročju, skupaj bi širili prostore za materino prisotnost do trenutka, ko bi se Eva opogumila in znala biti sama z materjo, ki bi se tudi od rejnikov učila, kaj ima Eva rada, kaj jo veseli.

Eva še vedno nima stika z materjo. Dolgi sodni postopki trajajo. V imenu »koristi otroka«, deklica ostaja v edinem domu, ki ga pozna. A saj mati ni nikoli želela, da ga zapusti. Samo stike je želela. Hotela je ostati to, kar resnično je, biti Evina mati.

6 EMPIRIČNA ANALIZA PRAKSE NA PODROČJU REJNIŠTVA OD SPREJEMA VELJAVNE ZAKONODAJE

6.1 ANALIZA INTERVJUJEV S STROKOVNJAKI IN KLJUČNIMI AKTERJI NA PODROČJU REJNIŠTVA

Pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

Obstoječa ureditev

Po mnenju večine sogovornikov so pogoji za izvajanje rejništva zadovoljivi, vendar bi jih bilo treba posodobiti in udejanjati v praksi.

Nekatere socialne delavke opažajo razlike glede na posamezne centre za socialno delo (v nadaljevanju CSD), predvsem glede števila zaposlenih in glede števila rejniških družin na območju delovanja, in tudi da se nekateri CSD bolj posvetijo rejnikom kandidatom kot drugi.

Sogovornica iz Fakultete za socialno delo (v nadaljevanju FSD) meni, da bi moral biti poudarek na tem, da se bodočega rejnika/rejnico že pred izvajanjem rejništva podučijo o pomembnosti sodelovanja z matično družino in CSD, saj *»ne potrebujemo za vsako ceno rejnika, potrebujemo visoko kvalificiranega rejnika«*. Podobno meni socialna delavka iz CSD Domžale ko pravi, da ne bi smelo biti razlike med profesionalnimi in neprofesionalnimi rejniki in da bi bilo treba rejniške družine bolje pripraviti na samo izvajanje rejniške dejavnosti. Poleg tega je zelo pomembno, da se za rejništvo odloči celotna družina.

Sogovornica iz FSD ugotavlja, da obstajajo potrebe po visoko kvalificiranih rejnikih/rejnicah, saj naj bi v procesu za otroka izbirali rejniško družino in ne obratno. Tako nekateri menijo, da bi se glede izobrazbe morala postaviti meja, z dopuščenimi izjemami, saj je rejniška dejavnost zelo zahtevno delo, in mora rejnik/rejnica znati pomagati otroku tako pri osnovnošolskem izobraževanju kot tudi znati zanj urejati formalne postopke. Nasprotno pa strokovna delavka iz CSD Maribor meni, da je bolj kot izobrazba rejnika/rejnice pomemben motiv za izvajanje rejništva, sprejemanje otrok, sprejemanje otrokove življenjske situacije in sodelovanje. Tako stopnja izobrazbe po njihovem ni relevantna za izvajanje rejniške dejavnosti. Socialna

delavka iz CSD Kranj ugotavlja slabost v dejstvu, da ima kandidat za rejnika/rejnico v praksi lahko veliko dobrih lastnosti, a ker nima ustrezne izobrazbe, ne dobi dovoljenja za izvajanje rejništva.

Mnenje sogovornice iz FSD in sogovornika iz Socialne zbornice Slovenije (v nadaljevanju SZS) je, da bi bilo potrebno izboljšati tudi materialni status rejnikov/rejnic. Po mnenju sogovornika iz SZS lahko od rejnikov/rejnic šele po zvišanju plačil za rejništvo od njih zahtevamo višje standarde. Sogovornik iz Rejniškega društva Slovenije (v nadaljevanju Rejniško društvo) meni, da je vsako delo na področju rejništva profesionalno, vendar opaža, da so plačila rejnikom/rejnicam nizka, da država ne namenja plačil, ki bi zagotavljala obstoj nad pragom revščine. S strani CSD-jev bi morala biti za rejnike/rejnice zagotovljena absolutna podpora za njihovo delovanje.

Nasprotujoče mnenje podajajo sogovornice iz Združenja MOČ za zaščito otrok, ki ne morejo živeti pri starših (v nadaljevanju Združenje MOČ) in Sindikata rejniških družin KNSS Neodvisnost (v nadaljevanju Sindikat rejniških družin), ki menijo, da obstoječa ureditev pogojev za izvajanje rejniške dejavnosti ni primerna. Menijo, da rejništvo ni urejeno tako, da bi delovalo v korist otrok. Kot problem izpostavljajo dejstvo, da za izvajanje rejniške dejavnosti niso postavljeni nobeni standardi, da ni meje med zasebnim in javnim ter da za izvajanje rejništva ni potrebna koncesija. Ugotavljata tudi, da ni bistvenih razlik med poklicnim in nepoklicnim izvajanjem rejništva.

Število rejnikov/rejnic

Večina sogovornikov se strinja, da trenutno število rejnikov/rejnic za obstoječe potrebe zadošča, vendar nekateri poudarjajo, da je to težko oceniti zaradi neuskladenosti namestitev otrok.

Vse sogovornice iz izbranih CSD-jev menijo, da mora biti osnovni cilj iskanje rejniške družine za otroka – ne pa zapolnitev praznega prostora v rejniški družini. Socialna delavka iz CSD Maribor iz prakse ugotavlja, da je premalo izbire pri nameščanju otrok, saj ni vsaka rejniška družina za vsakega otroka. Socialna delavka iz CSD Kranj poleg tega izpostavlja problem regijske razpršenosti, otrok bi moral biti nastanjen čim bližje matični družini in CSD-ju.

Sogovornica iz FSD meni, da če ima nekdo dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti, še ne pomeni, da že zadostuje in ustreza otrokovim potrebam. Pravi, da mora biti kriterij, *»da za otroka izbiramo rejniško družino, ne obratno«*. Enakega mnenja je tudi socialna delavka iz CSD Domžale, ki pravi, da je namestitev otroka v rejniško družino zelo pomemben korak v procesu rejništva, zato je treba najti družino, ki bo ustrezala otrokovim specifičnim potrebam.

Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin izpostavljajo, da se v praksi dogaja, da imajo nekateri rejniki/rejnice nameščenih tudi do sedem otrok naenkrat, medtem ko so na drugi strani nekatere rejniške družine brez nameščenih otrok, kar kaže na neusklajenost namestitev.

Omejitev števila otrok

Večina sogovornikov se strinja, da bi bilo potrebno omejiti zgornje število otrok, le-to bi moralo biti odvisno od zahtevnosti otrokovih potreb in od samih pogojev v rejniški družini.

Sogovornica iz FSD je mnenja, da nikakor ne smejo biti namešчени več kot trije otroci hkrati v eni rejniški družini, saj *»ima vsak otrok svojo individualno projektno skupino, na kateri je treba vseskozi graditi«*. To pa pri družinah z več nameščenimi otroki pomeni veliko več dela in s tem se lahko zmanjša učinkovitost napredka in delovanja.

Socialna delavka iz CSD Maribor nasprotuje zakonski opredelitvi števila otrok v rejništvu, saj nekatere družine zmorejo več otrok hkrati, spet druge manj. Poleg tega bi bilo smiselno upoštevati število bioloških otrok v družini. Tako meni tudi socialna delavka iz CSD Kranj, predvsem zato, da v rejniški družini istočasno ni preveč otrok hkrati (lastnih in tistih v rejništvu). Socialna delavka iz CSD Domžale ugotavlja, da so formalne omejitve glede nameščanja preveč toge, saj se mora strokovni delavec na podlagi znanih okoliščin sam odločiti, zato bi bilo bolje narediti omejitve bolj propustne, da bi se pri izjemah lahko naslonili na strokovno presojo. Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da bi bilo optimalno, če bi imela vsaka rejniška družina le enega otroka, saj bi bil tako prehod med rejništvom in posvojitvijo lažji.

Prednosti in slabosti obstoječe ureditve pogojev za izvajanje rejniške dejavnosti

Sogovornici iz Skupnosti CSD pravita, da je ureditev pogojev dokaj fleksibilna, predvsem v primerih zmanjšanja normativov in spreminjanja vstopnih pogojev, kar je zanju prednost. Sogovornici iz Sindikata rejniških družin vidita določene prednosti sistema, nasprotno pa sogovornica iz Združenja MOČ vidi zelo malo pozitivnih vidikov sedanje ureditve in tako predlaga ukinitve rejništva. Oboji so mnenja, da pridobitev dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti ne pomeni dejanskega izvajanja rejniške dejavnosti. Tako opozarjajo na neurejenost izbire med imetniki dovoljenj, trdijo, da ni postopkov, kriterijev, da ni pravnega varstva niti za kandidate niti za otroke. Poleg tega poudarjajo, da ni ustrezno, da se z rejništvom ukvarja le stroka socialnega dela, saj je potreben multidisciplinarni pristop.

Finančni vidik ureditve rejništva in profesionalizacija rejništva

Obstoječa ureditev rejnine in materialni položaj rejniških družin

Večina sogovornikov je mnenja, da je sedanja višina rejnine prenizka, sogovornici iz Skupnosti CSD dodajata, da se rejniki/rejnice pritožujejo nad višino plačila za delo. Zato menita, da jih mora država umestiti v sistem socialnega varstva na način, da bo njihov položaj primerljiv z ostalimi izvajalci dejavnosti. Predlagata, da jim je potrebno zagotoviti status, ki jim bo zagotavljal preživetje in spodobno plačilo.

V zvezi z višino finančnih sredstev so podali nekaj konkretnih predlogov. Socialna delavka iz CSD Domžale meni, da bi bilo dobro, če bi rejniki/rejnice dobili zagonska sredstva za svoje delo, saj mora vsak rejnik/rejnica pred namestitvijo otroka zanj zagotoviti primerne materialne pogoje. Meni, da je rejništvo rešitev le za družine s trdnimi materialnimi pogoji in urejenim stanovanjskim vprašanjem. Poleg tega predlaga zagotovitev regresa za dopust rejnikom/rejnicam. Socialna delavka iz CSD Maribor predlaga ureditev rejnine v približnem znesku minimalne slovenske plače. Glede nagrad pravi, da bi morala biti odvisna od potreb in položaja družine. Poleg tega bi morala biti pri določanju višine potrebna večja fleksibilnost glede na potrebe otrok in položaj rejniške družine. Podobno socialna delavka iz CSD Kranj ocenjuje, da je stanje boljše pri tistih družinah, ki rejništvo izvajajo neprofesionalno, saj imajo rejniki/rejnice še svoj lasten dohodek. Vendar pa je ena izmed redkih, ki smatra

višino rejnine za primerno, saj motiv za izvajanje ne bi smel biti zaslužek. Kot primer iz prakse navaja, da so zadeve fleksibilne, saj v obdobju ko se stroški zaradi otrokovih potreb povečajo, se zviša tudi višina sredstev.

Sogovornica iz FSD ugotavlja, da materialni položaj rejniških družin ni dober in da bi morale biti rejnine višje kot so sedaj. Izpostavi, da je »*zvišanje rejin pomembno kot priznanje dragocenosti tega dela*« in kot zagotovilo otrokom, da se jim omogoči stvari, ki jih potrebujejo. Meni, da morajo biti rejniki/rejnice visoko kvalificirani delavci in plačani za svoje delo. S tem se strinja sogovornik iz SZS, da je materialni položaj rejniških družin slab, še posebej pri neizobraženih rejnicah.

Sicer pa so mnenja o tem, ali je položaj rejniških družin dober ali slab, različna. Predvsem socialne delavke ugotavljajo, da položaj ni slab, da se je v zadnjem času celo izboljšal, kot ugotavlja socialna delavka iz CSD Kranj. Podobno tudi socialna delavka iz CSD Maribor ocenjuje, da v splošnem rejniške družine niso materialno ogrožene. Najbolj pozitivno oceno je podala socialna delavka iz CSD Domžale, ki ocenjuje materialni položaj rejniških družin v njihovem območju kot dober, saj večini dohodek iz rejništva ne predstavlja njihovega glavnega dohodka. Prav tako ugotavlja, da rejnikom/rejnicam največ pomeni to, da imajo plačano zdravstveno in socialno zavarovanje, ki jim daje tudi možnost pridobitve minimalne pokojnine.

Sogovornici iz Skupnosti CSD ugotavljata, da podatkov o materialnem položaju rejniških družin ni. Vendar pa menita, da se iz podatkov o višini plačil (rejnina, oskrbnina, otroški dodatek) da razbrati, da situacija niti ni tako zelo slaba, predvsem če tu upoštevamo rejnike/rejnice, ki so poleg rejniške dejavnosti tudi zaposleni.

Nasprotnega mnenja pa so sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin, ki ugotavljajo, da so povrnjeni stroški za posameznega otroka v rejništvu izredno nizki. Dodajajo, da je materialni položaj rejniških družin zelo slab, saj iz prakse poznajo veliko takšnih primerov. Tudi one izpostavijo odsotnost podatkov o finančni situaciji rejniških družin.

Profesionalizacija rejništva

Tudi glede profesionalizacije rejništva se mnenja sogovornikov razlikujejo. Tako je na eni strani čutiti težnjo po uvedbi profesionalnega rejništva, na drugi strani pa so mnenja skeptična, predvsem na račun spreminjanja motivov za rejništvo.

Sogovornica iz FSD zagovarja idejo o profesionalizaciji rejništva, saj gre za resno strokovno delo, prav tako meni, da *»mora rejništvo imeti visok status in odlično opremljenost z znanjem, strokovno podporo individualnim projektnim skupinam«* in ostalo potrebno pomočjo. Tudi sogovornik iz SZS ugotavlja, da je korak v večjo profesionalizacijo rejništva nujen, saj *»šele z zvišanjem plačil lahko od rejnic in rejnikov zahtevamo višje standarde, večjo odgovornost in večji nadzor kvalitete izvajanja dejavnosti«*.

Socialna delavka iz CSD Domžale meni, da je profesionalizacija rejništva ustrezna predvsem zaradi možnosti pridobitve osnovne socialne varnosti, poudari pa, da bi bila zelo dobrodošla profesionalizacija v smislu specializiranega rejništva z visoko strokovnimi kadri – v tem primeru pa bi bilo potrebno ustrezno plačilo. Socialna delavka iz CSD Maribor ocenjuje trenutno ureditev kot dobro, saj obstaja možnost odločitve med profesionalnim in neprofesionalnim rejništvom. Poudarja pa problem pooblastil, katerih imajo rejniki/rejnice trenutno zelo malo, tako na tem področju predlaga preureditev. Nasprotno pa socialna delavka iz CSD Kranj meni, da bi se s profesionalizacijo izgubil osnovni namen rejništva, ki je nadomestitev družine.

Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin predlagajo, naj se delo rejnika/rejnice ovrednoti po znanih sistemih vrednotenja dela, saj je institut rejništva opredeljen kot javna služba, vendar se izvajalcu ne prizna nobenih javnih pooblastil, kljub dovoljenju za izvajanje in sklenjeni pogodbi. Ugotavljajo, da za otroka ni nič drugače ali je rejnik/rejnica profesionalen ali ne. Tako bi po njihovem mnenju morali biti vsi rejniki/rejnice profesionalni.

Drugačnega mnenja je sogovornik iz Rejniškega društva, saj meni, da bi profesionalizacija rejništva in višanje honorarjev lahko vodila do spremembe motivov za rejništvo. Namesto tega predlaga, da si rejniki/rejnice zaslužijo višjo nagrado, vsaj v znesku minimalne plače, prav tako bi se lahko rejnikom/rejnicam štela leta in dodatki k pokojninam.

Vloga in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem

Ustreznost obstoječega postopka za namestitev otroka v rejniško družino

Mnenja sogovornikov se razlikujejo. Predvsem socialne delavke, sogovornici iz Skupnosti CSD in sogovornik iz SZS so mnenja, da je postopek namestitve ustrezen in da bistvene spremembe niso potrebne. Opozorili pa so na nekaj konkretnih težav, predvsem na problem preobremenjenosti socialnih delavk in pomanjkanje časa za postopno spoznavanje otroka z rejniško družino.

Po mnenju sogovornice iz FSD je slabost postopka v tem, da CSD-ji ne zagotavljajo kontinuiranega dela v rejniškem sistemu, zaradi tega pa umanjka podpora vsem vpletenim. Situacija je po njenem mnenju vse slabša, predvsem zato, ker CSD-ji vse bolj »*menedžerirajo, administrirajo, birokratizirajo*«. Tako meni, da je potrebno zakon v tem pogledu spremeniti, saj mora sistem zagotoviti intenzivno in kontinuirano delo. Problematično je tudi, ker »*zakon ne zagotavlja, da se sliši glas otroka*«, kar ni v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah. Glede namestitev meni, da se otroke namešča zelo enostransko. V procesu namestitve morajo od začetka sodelovati vsi udeleženi in pri tem morajo imeti vsi dovolj časa, da se pripravijo, da vstopijo.

Mnenje sogovornic iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin je, da so postopki za namestitev otroka v rejniško družino netransparentni in zato neustrezni.

Ustreznost obstoječe ureditve vloge in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem

Nekateri sogovorniki menijo, da je ureditev ustrezna, vendar pa je delovanje v praksi prepočasno. Po mnenju sogovornice iz FSD prihaja do problema izvajanja prakse in v tem, da se pogosto ne dela v skladu s stroko socialnega dela, pogoji dela pa v zakonodaji niso jasno zapisani. Sogovornici iz Skupnosti CSD tako menita, da je potrebno prenesti večjo odgovornost na stroko. Prav je, da se da večja moč rejnikom/rejnicam, vendar mora biti stroka odgovorna za sodelovanje med akterji in vodenje postopkov. Zato predlagata, da je treba krepiti vlogo strokovnih delavcev.

Drugi velik problem je po mnenju sogovornikov neenotnost prakse po državi. Tako socialna delavka iz CSD Domžale ugotavlja, da v Sloveniji na nekaterih območjih ni

zagotovljenih dovolj ustreznih podpornih strokovnih institucij in mrež, ki bi matičnim staršem omogočile reševanje težav. Sogovornik iz Rejniškega društva pa meni, da je ustreznost reševanja odvisna od primera. Meni, da naj bodo v primeru težav stiki z matično družino omejeni, naj otroci ne služijo kot 'zdravilo' za neurejeno matično družino. V primeru nasilnega odvzema otroka iz družine je treba ravnati pazljivo in je morda težave bolje reševati ločeno.

Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da vloge in pristojnosti niso ustrezno urejene. Menijo, da stroka socialnega dela ni kos zahtevam rejniške dejavnosti, zato predlagajo umestitev področja pod vzgojo in izobraževanje.

Ustreznost obstoječe ureditve o sestajanju individualne projektne skupine (IPS) za otroka

Vloga IPS je po mnenju sogovornikov dobro zastavljena, vendar v praksi opažajo različne načine delovanja. Sogovornici iz Skupnosti CSD tako menita, da je IPS v praksi preveč formalizirana. Po njunem mora IPS »*biti živ organizem, tim, ki se skupaj dogovori, kako se bo določeni družini pomagalo*«. Kot ugotavljata, se v nekaterih okoljih IPS dejansko izvaja, v drugih pa obstaja zgolj formalno. Tudi sogovornik iz SZS opaza več težav pri delovanju IPS, saj velikokrat z matičnimi starši ni lahko delati. Prav tako socialna delavka iz CSD Maribor ugotavlja, da delovanje IPS v rejništvih poteka različno, saj nekatere družine potrebujejo več pomoči, druge manj. Izpostavi, da je pogostost sestajanja odvisna tudi od zasedenosti strokovnih delavk na CSD. Poleg tega doda, da so strokovne delavke preobremenjene in največ pozornosti posvetijo tistim, ki imajo največ težav. Predlaga, da bi bilo smiselno opredeliti normative in standarde glede števila družin in otrok na enega strokovnega delavca, saj je trenutno redno kontinuirano strokovno delo z vsemi v praksi zelo težko izvedljivo.

O preobremenjenosti socialnih delavk poroča tudi socialna delavka iz CSD Domžale. Glede IPS navaja, da so potrebni pogovori z otrokom, preden se oblikuje IPS. Pomembno je, da otrok lahko izrazi svoja čustva in stališča. Slabost je, ker se IPS največkrat organizira le takrat, ko se pojavijo težave. Boljše bi bilo, da bi se srečali tudi takrat, ko ni problemov, saj bi takrat lahko ustvarili temelje za kvalitetno rejništvo in postavili cilje. Poleg tega predlaga, da bi bilo nujno, da se socialni delavec vsaj

enkrat letno pogovori z otrokom, ki je v rejništvu. Ugotavlja, da imajo otroci v rejništvu v Sloveniji sicer ustrezne materialne in osnovne življenjske pogoje, da pa se premalo dela na dejanskem počutju otroka v rejniški družini. Kot primer dobre prakse IPS navaja socialna delavka iz CSD Kranj - pri njih so IPS dobro zaživele, večina se jih srečuje enkrat na tri mesece, nekatere pa tudi na vsake tri tedne. Pomembno je, da se starše obvešča, kako je z otrokom, saj je za njih pomemben občutek, da otroka niso izgubili in da so še vedno v stiku z njim. Podobno meni sogovornik iz Rejniškega društva, da so IPS korak naprej le, če so udeleženci pripravljeni sodelovati. V primeru, da se razmere ne izboljšajo, se pojavijo primeri dolgotrajnega rejništva.

Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da IPS nikoli niso zaživele v praksi. Poleg tega celo izpostavijo, da je IPS škodljiva za otroka, zaradi reševanja težav staršev, kar naj bi otroku zelo škodovalo.

Ustreznost dela strokovnih delavcev z matično družino in z otrokom z namenom vrnitve v matično družino

Večina sogovornikov je mnenja, da je to področje zelo pomanjkljivo, tako sistemsko kot z vidika stroke. Največ primerov iz prakse podajajo socialne delavke. Socialna delavka iz CSD Maribor ugotavlja, da se bistveno več časa nameni delu z rejniško družino kot z matično – razlogi so predvsem preobremenjenost socialnih delavk. Pravi, da »*strokovne delavke nekako vedo, da je za otroka v rejništvu poskrbljeno, da je nekje 'na varnem'*«, zato delu z matično družino namenjajo manj pozornosti. Pri delu z matično družino ni pomembna le odprava vzrokov za rejništvo, ampak tudi ureditev razmer, v vsakem primeru pa delo z matično družino zahteva veliko potrpljenja in časa. Socialna delavka iz CSD Domžale opaža pomanjkljivost v tem, da so uradni postopki dolgotrajni, kar najbolj obremenjuje otroka, ki ob tem odrašča. Meni, da se doslej CSD-ji niso dovolj intenzivno ukvarjali z matičnimi družinami, poleg tega opaža pomanjkanje različnih strokovnih programov za pomoč matičnim družinam. Navaja primer dobre prakse iz njihovega CSD, da že v odločbi o ukrepu rejništva zapišejo konkretne naloge, ki jih morajo opraviti matični starši, da se otrok lahko vrne domov. S tem je že podan dolgoročen načrt dela z matično družino in se po njihovih izkušnjah obrestuje.

Sogovornici iz Skupnosti CSD menita, da je potrebno izboljšati sistem in metode dela ter zahtevati, da CSD-ji resnično delajo z matično družino. Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin opozarjajo na neustreznost dela, saj se po njihovem stroka premalo ukvarja z matično družino, torej se lahko otrok vrne v enako okolje, kot ga je zapustil. Pomanjkljivost je, da zakonsko ni urejeno delo s starši, zato obstajajo v tem razlike med CSD-ji. Poleg tega se sprašujejo, ali so strokovni delavci na CSD-jih usposobljeni za tovrstno zahtevno terapevtsko delo.

Ustreznost nadzora nad izvajanjem rejniške dejavnosti

Vsi sogovorniki se strinjajo, da je določen nadzor potreben, glede oblik nadzora pa so mnenja različna. Sogovornica iz FSD zagovarja idejo, da se naj nadzor vrši v sodelovanju. Nadzor je reševanje problemov, kar se izvaja v IPS. Pri tem je bistveno, da obisk ni nikoli nenapovedan, saj je rejniška družina podpisala, da je sodelavka. Poudarja, da je verjetnost, da pride do zlorabe, ob sprotne delu manjša. Sogovornici iz Skupnosti CSD menita, da bi nadzor pri profesionalnih rejnikih/rejnicah lahko izvajala tudi socialna inšpekcija. Predlagata, da bi bilo potrebno dati večja pooblastila inšpekciji, ki bi opravljala nadzor nad rejnikovim delom in okoliščinami otroka, strokovni delavec pa naj ohrani strokovno vlogo. Sogovornik iz SZS meni, da nadzor nad rejniško dejavnostjo ni zagotovljen. Neformalno sicer obstaja minimalni nadzor s strani strokovnih delavcev, poleg tega pa je strožji nadzor težko pričakovati v situaciji, ko je dejavnost slabo plačana.

Vse socialne delavke izpostavijo, da so strokovni delavci na CSD-jih postavljeni v neprijeten položaj, saj naj bi rejniške družine imele vlogo sodelavca, zato strokovnjaki z njimi sodelujejo, hkrati pa nad njimi izvajajo nadzor. Socialna delavka iz CSD Maribor meni, da naj bi delo potekalo predvsem na podlagi zaupanja, vendar ob nadzorstveni funkciji zaupanje hitro upade. Socialna delavka iz CSD Kranj deluje po načelu, da so obiski na domu napovedani, razen v primerih, ko sumi na zlorabo, takrat pa opravi nenapovedan obisk. Poleg tega navaja, da poleg CSD obstajajo še druge 'varovalke', kot so šole in vrtci, kjer otroka dnevno vidijo in lahko opazijo spremembe.

Sogovornik iz Rejniškega društva meni, da obstaja nek nadzor že pred dodelitvijo funkcije rejnika/rejnice, saj preprečuje izrabljanje rejništva v finančne namene.

Podpira napovedan nadzor, vendar pa je včasih dober tudi nenapovedan obisk. Po drugi strani pa sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da nadzora dejansko ni, kar smatrajo kot veliko pomanjkljivost sistema.

Predlogi in pripombe na Družinski zakonik

Predlog prenosa odločanja o odvzemu otrok in namestitvi v rejništvo iz CSD na sodišča

Vsi sogovorniki podpirajo predlog prenosa odločanja o odvzemu otrok in namestitvi v rejništvo iz CSD na sodišča. Tako socialna delavka iz CSD Kranj kot socialna delavka CSD Domžale izpostavita, da bo ta ukrep izboljšal odnos med CSD in matično družino ter povečal zaupanje med njima. Sogovornica iz FSD podpira ta ukrep, ker bo razbremenil odločitve CSD o odvzemu otroka in poudarilo nalogo CSD, ki je predvsem raziskovalno soustvarjanje. Sogovornik iz Rejniškega društva podpira predlog zaradi poenotenja prakse in znanja. Podpira tudi to, da nujne ukrepe še vedno lahko izvaja CSD. Sogovornici iz Skupnosti CSD izpostavita, da je pomembno, da obstaja nek organ in postopek, ki je primerljiv z drugimi postopki na sodišču. Vendar bo delo sodišč zgolj potrditev odločitve, ki temelji na strokovnem delu CSD. Poleg tega dodajata, da bo odločanje sodišč primerljivo z ureditvijo v drugih evropskih državah.

Kljub temu, da predlog podpirajo, pa opozarjajo na določene potencialne probleme glede izobraževanj sodnikov in hitrosti postopkov. Sogovornik iz Rejniškega društva kot potencialni problem izpostavi usposobljenost pravnikov/sodnikov in opozarja da bodo zanje potrebna dodatna izobraževanja. Meni, da se v teh primerih ne sme gledati samo na procesno, ampak predvsem na materialno pravo. Poleg tega bi bilo dobro, da bi se uvedlo posebna družinska sodišča, ki bi se ukvarjala samo z družinskimi vprašanji in da se določi roke, znotraj katerih mora sodišče odločiti. Sogovornik iz SZS je mnenja, da bo morala praksa pokazati sposobnost hitrega ukrepanja. Poleg tega opozarja, da bodo sodišča morala vzpostaviti rutino izvajanja postopkov, kar pomeni, da se bodo postopki časovno podaljšali.

Nova določba glede preživnine

Tudi predlog o novi določbi glede preživnine podpirajo vsi sogovorniki, saj so starši po zakonu dolžni skrbeti za svojega otroka/otroke (103. člen ZZZDR). Sogovornica iz FSD poudarja, da je pomembno delo z matično družino, preživnina pa je del tega. Sogovornici iz Skupnosti CSD menita, da je bila to velika pomanjkljivost prejšnjega sistema, saj mora biti dolžnost staršev jasno zapisana.

Pojavijo se tudi opozorila glede določenih potencialnih problemov. Socialna delavka iz CSD Kranj opozarja na to, da bo le malo takih staršev, ki bodo lahko plačevali preživnino, predvsem, ker je veliko brezposelnih in ker jih veliko prejema denarno socialno pomoč. Socialna delavka iz CSD Domžale poudari, da je to potrebno urediti tako, da rejnina ne bo vezana na prispevke staršev in preživninski sklad. Združenje MOČ smatra, da je raba pojma »preživnina« neustrezna, saj gre za strošek, ki so ga starši dolžni plačati v okviru svojih zmožnosti. Nasprotujejo pa predlogu, da bi se preživnina, ki bi presegala dejanski strošek preživljanja, varčevala na posebnem računu, saj je po njihovem preživnina namenjena otrokovemu preživljanju in ne varčevanju.

Ostali predlogi

Združenje MOČ smatra zakonsko ureditev rejništva za zastarelo in diskriminatorno, zato predlagajo ukinitvev sistema. Rejniško dejavnost bi umestili pod dejavnost vzgoje in varstva, nege in druge oskrbe za določen čas. Umestitev tega področja tako predlagajo: resorno pod MŠŠ – Urad za mladino; in zakonodajno z uporabo obstoječe zakonodaje s področja vzgoje in varstva.

V SZS predlagajo zakonsko noveliranje rejništva. Potrebno bi bilo uvesti poklicni status, poklicno kvalifikacijo in višje nagrajevanje rejnikov/rejnic ter pokrivanje potreb otrok v rejništvu, ki bi jim omogočal normalni razvoj. Poleg tega bi bilo potrebno podrobneje urediti izobraževanje rejnikov ter zakonsko urediti minimalno plačo za poklicne rejnike/rejnice.

Vidik trajanja rejništva

Večina sogovornikov je mnenja, da naj rejništvo traja, dokler je to v korist otroka. Večina rejništev pri nas traja dolgo, trajanje pa je odvisno od posameznega primera. Pri tem poudarjajo pomembnost sodelovanja z matično družino, tako sogovornica iz FSD meni, da mora biti pri rejništvu, ki je začasen ukrep, ta začasnost dejavna, odraža pa naj se v intenzivnem delu v IPS. Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da v primeru dolgotrajnega rejništva lahko pride do zlorabe tega instituta, ker je rejniška funkcija plačana, posvojitev pa ne.

Kar se tiče vprašanja glede možnosti skrajševanja dobe bivanja otrok v rejništvu, sogovornica iz FSD meni, da se je o možnostih potrebno odločati glede na posamezen primer, saj je glede na izkušnje nesmiselno vnaprej določati obdobja bivanja v rejniški družini. Potrebno je postaviti zahtevo po intenzivnem delu z vsemi, ki so v rejniškem sistemu.

Predlog omejitve trajanja ukrepa namestitve v rejništvo na obdobje treh let z možnostjo podaljšanja v Družinskem zakoniku

Večina sogovornikov je skeptična do časovno omejenega rejništva kot je predlagano v Družinskem zakoniku, predvsem dajejo poudarek na možnosti podaljšanja rejništva, saj je v praksi zelo malo kratkotrajnih rejništev.

Izpostavili so nekaj dilem glede preverjanj, glede otrokovega počutja v rejništvu in specifičnosti primerov. Sogovornica iz FSD meni, da se mora možnost podaljšanja razumeti kot preverjanje na tri leta in vsakokrat določiti razloge za podaljšanje oz. prekinitev rejništva. Pomembno je, da mora biti otrok sogovornik, da mora vedeti, kaj se bo z njim zgodilo. Socialna delavka iz CSD Kranj meni, da predvidena omejitev lahko vzbudi močne čustvene reakcije pri otrocih in rejnikih/rejnicah, zato je bistveno, da se omogoči možnost podaljšanja.

Socialna delavka iz CSD Maribor pravi, da je Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije proti temu predlogu. Zaradi tega je otrok lahko pod pritiskom, saj je njegova prihodnost negotova. Bistveno je, da je delo dobro in strokovno, da so vzpostavljeni vsi pogoji za ureditev razmer. Podobno meni sogovornik iz Rejniškega društva, da dokler se otrok v rejniški družini počuti dobro, ni potrebno spreminjati statusa in

otroka predstavljati v drugo družino. Ugotavlja, da se v dolgotrajnem rejništvu pogosto oblikujejo odnosi in dinamika prave družine. Problem je, ker država otroka definira kot otroka brez družine.

Tudi sogovornici iz Skupnosti CSD ne podpirata omejitve rejništva na tri leta, predvsem zaradi specifičnosti primerov – morda bo v enem primeru tri leta dovolj, da se razmere uredijo, spet v drugem ne. Menita, da mora biti trajanje rejništva odvisno od okoliščin, v katerih se znajde otrok in njegova matična družina.

Nasprotno pa socialna delavka CSD Kranj meni, da bi bilo morda v določenih primerih dobro, da je trajanje rejništva omejeno, saj bi tako prisilili starše, da svoje situacije ne bi vzdrževali v nedogled.

Prehod iz rejništva v posvojitev

O prehodu iz rejništva v posvojitev so sogovorniki izpostavili kar nekaj dilem in predlogov. Sogovornici iz Skupnosti CSD glede prehoda iz rejništva v posvojitev menita, da je to lahko dobra rešitev za otroka, vendar naj ne postane ustaljena praksa. Posvojitev in rejništvo naj ostaneta ločena instituta, saj je rejništvo začasen ukrep države, medtem ko je posvojitev pravno-formalno nekaj drugega.

Sogovornik iz SZS ugotavlja, da čeprav so prehodi iz rejništva v posvojitev možni, so zelo redki. Sogovornik iz Rejniškega društva meni, da morda ne bi bilo slabo, da se v določenih primerih rejnikom/rejnicam ponudi možnost posvojitve po treh do petih letih bivanja otroka v rejniški družini. Meni, da niti rejništvo niti posvojitev nista idealna, ustrezno rešitev je treba iskati glede na posamezen primer.

Socialna delavka iz CSD Kranj ugotavlja, da je v primeru posvojitve znotraj rejniške družine postopek dokaj enostaven, spremenijo se le formalni statusi. Nasprotno pa socialna delavka iz CSD Maribor v praksi pri prehodu v posvojitev zaznava določene težave. V nekaterih primerih pride do težav, ko starši ne dajo soglasja za posvojitev. Nagiba se k temu, da se vsem že na začetku predstavi vse možnosti poteka.

Sogovornica iz FSD meni, da v kolikor ni mogoče, da se otrok vrne v matično družino, se zakonsko lahko omogoči večje pristojnosti rejnikom/rejnicam. Meni, da zaradi dejstva, da je pri nas posvojitev popolna, iz tega izhajajo strahovi. Predlaga nove možnosti, kot je odprta posvojitev, odprto rejništvo in možnosti delitve

pristojnosti. V primeru prehoda iz rejništva v posvojitev mora biti prehod voden, izdelan, sprti evalviran in v sogovorništvu z vsemi.

Večje pristojnosti za rejnike/rejnice

Večina sogovornikov se strinja, da bi rejniki/rejnice lahko imeli večja pooblastila za urejanje otrokovih zadev, predvsem to izpostavljajo socialne delavke. Tako socialna delavka iz CSD Kranj meni, da bi bilo povečanje pristojnosti smiselno v primerih, ko otrok staršev nima oz. ko le-ti ne sodelujejo v rejniškem sistemu. Podpira možnost uvedbe instituta zagovornika, ki ne bi bil iz CSD in bi zagovarjal otrokove interese in urejal formalnosti. Socialna delavka iz CSD Domžale ugotavlja, da bi pooblastila prihranila vrsto težav tako rejnikom/rejnicam kot tudi strokovnim delavcem. Meni, da bi rejniki/rejnice potrebovali pooblastilo ne glede na to, ali gre za kratkoročno ali dolgoročno rejništvo. Socialna delavka iz CSD Maribor meni, da bi morale biti večje pristojnosti zakonsko urejene.

Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da bi morali otroci, ki so v rejništvu dalj časa, imeti stalno prebivališče pri rejniški družini, rejniki/rejnice pa bi morali imeti večja pooblastila.

Prednosti in slabosti sedanje ureditve trajanja rejništva

Sogovornica iz FSD meni, da je temeljna možnost za izboljšanje predvsem intenzivno delo v IPS. Potrebno je zaostri zahteve dela na pogojih, da se otrok vrne v matično družino. Potrebno je tudi redno preverjati institut rejništva. Meni, da ne smemo vnaprej obsojati dolgotrajnega rejništva, saj je to v določenih primerih edina možnost.

Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da se uspešnost rejništva ne meri v letih, temveč glede rešitev, ki je vrnitev v matično družino ali posvojitev.

Izobraževanje za rejnice/rejnike

Priprave za pridobitev dovoljenja za rejniško dejavnost

Sogovornikom se zdi, da je izobraževanj za pridobitev dovoljenja za rejniško dejavnost premalo in s tem tudi premalo obdelanih vsebin oz. da so le-te neustrezne. Predlagajo spremembe tako pri vsebini kot pri količini izobraževanj.

Sogovornica iz FSD meni, da je treba narediti izobraževanje interaktivno, ga dopolniti, predvsem pa mora biti permanentno. Tudi sogovornici iz Skupnosti CSD menita, da bi se to področje dalo preurediti in da je obstoječa ureditev - eno kratko usposabljanje - premalo. Po njunem bi morali kandidati iti skozi enovito obliko usposabljanja na ravni države, tako da bi se nekaj mesecev pripravljali in šele po pozitivni oceni komisije vstopili v sistem rejništva. Socialna delavka iz CSD Domžale poudarja, da organizacija izobraževanj ni najboljša. Pri tem izpostavlja problem krajevne oddaljenosti izobraževanj. Predlaga tudi, da naj bodo usposabljanja bolj fleksibilna, predvsem glede prostora izvajanja.

Nadaljnja izobraževanja rejnic/rejnikov

Tudi glede nadaljnjih izobraževanj so sogovorniki mnenja, da jih je premalo. Tako sogovornica iz FSD izpostavi, da je eno izobraževanje na pet let absolutno premalo, enakega mnenja je sogovornik iz SZS, ki poleg tega pravi, da je nekvalitetno predvsem z vidika vsebin, ker niso ustrezne, poleg tega so »*na previsokem nivoju za rejnike/rejnice*«. Sogovornici iz Skupnosti CSD menita, da bi morale biti izobraževanje kontinuirano, najmanj enkrat letno. Poleg tega menita, da se morajo rejniki/rejnice zavedati, da gre tu za vseživljenjsko učenje, ki je za njih pomembno. Enkrat letno bi morali dobiti vpogled v nove vsebine ali pa dobiti odgovore na specifična vprašanja. Poudarjata dejstvo, da če je rejništvo državno vzpostavljen institut, se morajo izvajalci zavezati, da se bodo izobraževanj udeleževali. Prav tako se sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin strinjajo, da je izobraževanje popolnoma neustrezno, ker so izobraževanja prekratka, poleg tega dodajajo, da vsebine niso primerne za rejnike/rejnice. Kot problematiko izpostavijo dejstvo, da rejniki/rejnice niso usposobljeni za otrokove specifične probleme in situacije.

Po drugi strani pa je sogovornik iz Rejniškega društva mnenja, da izobraževanja na vsakih pet let vendarle doprinesejo nekaj. Dodaja, da bi z vmesnimi seminarji lahko še dodatno okrepili izobraževalni proces. Podobno ocenjuje socialna delavka iz CSD Kranj, da je zelo dobro, da Skupnost CSD na leto razpiše več sklopov, saj imajo tako rejniki/rejnice na voljo več različnih tem. Prav tako je ponudbe vedno več, kar rejnikom/rejnicam omogoča, da pridobijo tista znanja, ki jih potrebujejo. Poudarja, da pri tem ni razlik med poklicnimi in nepoklicnimi rejniki/rejnicami.

Sogovornica iz FSD je ob vprašanju o nadaljnjih izobraževanjih izpostavila tudi to, da ima vsak CSD svojo skupnost rejnic in skupine za samopomoč, kjer ponujajo več izobraževanj, rejniške družine lahko prosijo za dodatno pomoč. Socialna delavka iz CSD Kranj je izpostavila, da imajo pri njih enkrat mesečno dodatna izobraževanja za rejnike/rejnice. Obravnavane teme določijo na začetku šolskega leta, glede na potrebe rejnikov/rejnic.

Na Skupnosti CSD izvajajo redne evalvacije obveznih izobraževanj in rezultati so po njihovem dobri. Sogovornici ugotavljata, da so nekateri rejniki/rejnice nezadovoljni z dejstvom, da so izobraževanja obvezna. Poleg tega je izražena pripomba s strani nekaterih rejnikov/rejnic glede tega, da bi se morali teh izobraževanj udeležiti matične družine in ne oni.

Vsebina izobraževanj

Glede vsebin je zaznati različna mnenja, skupno pa jim je, da obstaja potreba po različnih znanjih, od vsakodnevnih do specializiranih tem.

Po mnenju sogovornice iz FSD je vsako rejništvo specializirano, to pomeni, da so vsi otroci, ki pridejo v rejništvo, na nek način ranjeni, in zato je potrebno imeti veliko različnih znanj, da jim lahko pomagamo. Rejniki/rejnice bi potrebovali odgovore na konkretna vprašanja, takrat ko jih potrebujejo. Poleg tega ugotavlja, da je izobraževanje predvsem klinično psihološko, in poudarja, da je predvsem premalo izobraževanja o družini, o družinski psihologiji, družinskem kontekstu. Prevelik poudarek se daje izobraževanjem o patologiji, frustracijah. Potrebna bi bila tudi izobraževanja o rejnikih in o rejniškem sistemu v Sloveniji, o komunikaciji, in o sodelovanju z matičnimi družinami.

Socialna delavka iz CSD Domžale po eni strani meni, da so vsebine glede na odzive rejnikov/rejnic ustrezne, po drugi strani pa si želijo več specializiranih vsebin, v obliki delavnic. Prav tako socialna delavka iz CSD Kranj ugotavlja, da se pojavljajo potrebe po dodatnih izobraževanjih na temo mladostništva, pubertete, žepnine, velikih računov za mobitel, konfliktov v družini in odnosa do šole. Sogovornik iz SZS meni, da so za specifične potrebe otrok potrebna predvsem daljša izobraževanja, saj vsaka motnja zahteva svoj pristop. Dodaja, da bi moral biti rejnik/rejnica usposobljen/a za katerikoli primer, saj je vsak otrok, ki pride v rejništvo nek »poseben primer«. Na Skupnosti CSD izvajajo nadaljnja usposabljanja za rejnike/rejnice z namenom prepoznave spolnih zlorab, vzgoje nemirnih, hiperaktivnih otrok, vzgoje otrok z motnjo v duševnem razvoju. Sogovornici ugotavljata, da bi rejniki/rejnice tovrstna znanja potrebovali že prej.

Prednosti in slabosti ter predlogi za izboljšanje

Večina sogovornikov izpostavlja, da je izobraževanj številčno premalo, da so vsebine neustrezne oz. pomanjkljive, zato podajajo naslednje predloge.

Sogovornica iz FSD je mnenja, da bi bila nujna izobraževanja, kjer so skupaj rejniške in matične družine; za rejniške bi bila obvezna, za matične pa prostovoljna. Poleg tega bi morala biti na razpolago dodatna izobraževanja, katere bi rejniki/rejnice potrebovali.

Sogovornik iz SZS pove, da so že pred štirimi leti predlagali poklicno kvalifikacijo rejnikov z namenom, da bi se ljudje usposobili za ta poklic v okviru ustaljenega certificiranja izobrazbe. V primerih specialnih potreb otroka bi morali razviti posebno obliko izobraževanja, z namenom, da bi se ga rejniki/rejnice raje udeleževali, to bi bilo brezplačno, a tudi obvezno.

Sogovornici iz Skupnosti CSD ugotavljata, da nekateri rejniki/rejnice po opravljenem usposabljanju niso še pripravljeni, a so že v sistemu. Zato menita, da usposabljanje ne bi smelo biti na koncu izbirnega procesa, kot to velja sedaj. Predlagata, da bi morale pred dokončnim izborom obstajati še dodatno preverjanje trdnosti odločitve kandidatov in preverjanje izpolnjevanja pogojev. Predlagata naslednji proces: izkazan interes za rejništvo – osnovno preverjanje – enotno izobraževanje –

postopek za izbor. Zadnja faza bi morala biti poleg tega vezana izključno na ugotovitve strokovnih služb.

Sogovornice iz Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin menijo, da bi morala izobraževalni program za rejnike/rejnice pripraviti in izvajati FSD.

Socialna delavka iz CSD Maribor ugotavlja, da primeri iz prakse kažejo, da rejniki/rejnice ne dobijo potrebnih znanj takrat, ko jih potrebujejo. To bi bilo potrebno izboljšati. Prav tako navaja primer njihove dobre prakse v obliki posveta – na njem so prisotni otroci, ki so v rejništvu (tudi tisti, ki so že odrasli), rejniške socialne delavke in rejniki/rejnice. Tak način izmenjave izkušenj se je izkazal za zelo dobrega. Tako predlaga tovrstno obliko izobraževanj kot obvezno obliko izobraževanja.

Socialna delavka iz CSD Domžale poudarja, da je treba rejnike/rejnice vzpodbuditi k samoizobraževanju, branju literature, in tudi ohranjati redno strokovno informiranje preko glasila, namenjenega rejniški problematiki, ki bi ga prejeli vsi rejniki/rejnice.

Socialna delavka iz CSD Kranj navaja njihov primer dobre prakse, in sicer letovanje rejniških družin. Ugotavlja, da je to zelo dobra oblika dela, da so se spletle močne vezi in pristni odnosi. Trenutno letovanja niso aktualna zaradi finančnega manjka, vendar namesto tega organizirajo srečanja.

Specializacija rejništva

Mnenja o specializaciji rejništva si niso enotna, večina pa je mnenja, da je vsako rejništvo specializirano in da bi rejniki/rejnice potrebovali več posebnih znanj.

Socialna delavka iz CSD Kranj meni, da bi bile specializirane družine, ki bi imele prilagojeno infrastrukturo za gibalno ali senzorno ovirane otroke, zelo dobrodošle. Poleg tega bi morala biti za te družine zagotovljena dodatna znanja in pomoč.

Nasprotno pa meni sogovornik iz SZS, da specializacija ni potrebna, saj je vsak otrok v rejništvu že poseben primer in za to potrebuje posebno nego in varstvo. Meni, da bi moral biti rejnik usposobljen za kateregakoli od teh primerov. S tem se strinjata tudi sogovornici iz Skupnosti CSD, ki sta proti specializaciji, saj bi le-ta pomenila segregacijo. Prav tako socialna delavka iz CSD Maribor meni, da mora rejništvo

ostati v obstoječi obliki, da se ne sme institucionalizirati. Socialna delavka iz CSD Domžale meni, da sedanje rejnike/rejnice lahko primerjamo z večinsko starševsko populacijo, da je specializacija nadgradnja. Za otroke s posebnimi potrebami ne vidi potrebe po zahtevnejših specializacijah, te otroke naj se čim bolj integrira v normalno okolje. Sogovornica iz FSD meni, da je vsako rejništvo specializirano rejništvo, poleg tega je potrebno podpreti redno izobraževanje rejnikov/rejnic. Kot specializirano rejništvo smatra, da so vsi rejniki/rejnice podprti, da sodelujejo v IPS, da pomagajo otroku, da se dela na napredovanju skozi čas. Meni, da rejnikov/rejnic ne moremo 'obsoditi' na eno vrsto otrok.

Ministrstvo pod katero sodi rejništvo kot oblika varstva in vzgoje otrok

Vsi, razen Združenja MOČ, menijo, naj rejništvo ostane še naprej pod MDDSZ. Združenje MOČ meni, naj se obstoječe rejništvo ukine, ker je zastarelo, diskriminatorno in stigmatizira ter naj se dejavnost vzgoje in varstva, nege in druge oskrbe umesti pod MŠŠ – Urad za mladino (resorno področje) in z uporabo obstoječe zakonodaje s področja vzgoje in varstva (zakonodajno področje).

Ostali poudarjajo, da prenos na MŠŠ ne bi bil smiseln, ker gre za socialno varstvene vsebine, te pa spadajo pod MDDSZ.

Bivanjske skupnosti

Glede bivanjskih skupnosti so mnenja sogovornikov različna, tako nekateri idejo podpirajo, drugi ji nasprotujejo.

Sogovornica iz FSD meni, da rejništvo ni edina možnost in pogosto za otroka tudi ne najboljša. Po njenem *»rejniška družina je odgovor, nikakor pa ni edini odgovor«*. Meni, da so bivanjske skupnosti dobra rešitev, ko je otrok že večji in v primeru, da bi moral večkrat menjati rejniško družino. Izpostavi, da se glas najstnikov prepogosto ne sliši, kar je problematično za reševanje njihove situacije. Poleg tega opaža, da je tovrstnih ponudb premalo in da je potrebno obstoječo situacijo izboljšati, vključiti tudi šolane strokovnjake in sodelovati s starši. Nujno bi morali imeti dodatni prostor za

otroka, ki v nekem času ne more ostati v svoji družini. Sogovornici iz Skupnosti CSD vidita bivanjske skupnosti kot eno izmed oblik in mislita, da bi bilo dobro ustanoviti takšne skupnosti. Model, ki bi omogočal lažji prehod v samostojno življenje, bi bil dobrodošel. Poudarjata pa, da tak model ne sme postati alternativa rejništvu. Socialna delavka iz CSD Domžale izpostavi, da je bivanjska skupnost dobra rešitev za tiste mladostnike, ki zaključijo rejništvo, saj mnogi nimajo kam, ko se rejništvo konča. Pomembno bi bilo, da omejitev ne bi bila polnoletnost, ampak zaključek rejništva. Tudi socialna delavka iz CSD Maribor podpira ustanovitev bivanjskih skupnosti za obdobje prehoda iz rejništva v samostojnost.

Socialna delavka iz CSD Kranj pa opozarja, da bivanjske skupnosti ne morejo nadomestiti tega, kar otroci lahko dobijo v rejniški družini. Bivanjske oz. stanovanjske skupnosti se kot alternativa uporabljajo že sedaj, v primerih, ko otrok ne more bivati v matični družini in ne želi v drugo družino. Tudi sogovornik iz SZS meni, da bivanjske skupnosti niso primerne, predvsem zaradi problema profesionalizacije kadra v teh skupnostih in zaradi manj intenzivnih odnosov v skupnosti.

Kot je bilo že zapisano, Združenje MOČ predlaga ukinitve obstoječega rejniškega sistema. Namesto tega predlaga uvajanje stanovanjskih skupin in institucionalno varstvo za otroke.

Predlogi za izboljšanje ureditve rejniške dejavnosti

Pogoji in status rejnic/rejnikov:

- status rejnikov kot visoko kvalificiranih sodelavcev (sogovornica iz FSD);
- potrebno bi bilo uvesti poklicni status, poklicno kvalifikacijo, višje nagrajevanje rejnikov (sogovornik iz SZS);
- pravica do skrajšanega delovnega časa za rejnike/rejnice (sogovornik iz Rejniškega društva).

Plačilo:

- višje plačilo (sogovornica iz FSD);
- zakonsko urediti »minimalno plačo« za rejnike/rejnice (sogovornik iz SZS);

- rejnikom/rejnicam je potrebno zagotoviti status, ki jim bo zagotavljal preživetje in spodobno plačilo (sogovornici iz Skupnosti CSD);
- ureditev rejnine v približnem znesku minimalne plače (socialna delavka CSD Maribor);
- pri višini upoštevati potrebe otrok in materialni položaj rejniške družine (socialna delavka CSD Maribor);
- zagonska sredstva za rejnike/rejnice, za lažjo namestitev otroka (socialna delavka CSD Domžale);
- višje plačilo za delo in regres za dopust (socialna delavka CSD Domžale);
- višje nagrade (sogovornik iz Rejniškega društva).

Število otrok:

- upoštevanje števila lastnih otrok pri rejnikih kandidatih (socialna delavka CSD Maribor);
- število otrok v rejništvu je potrebno omejiti, ne več kot trije otroci (sogovornica iz FSD).

Spremljanje dela in nadzor:

- spremljati delo rejnikov/rejnic (sogovornik iz SZS);
- organizirati redne supervizije strokovno usposobljenih supervizorjev za rejnike/rejnice (socialna delavka CSD Domžale);
- večja pooblastila za izvajanje nadzora inšpekciji (sogovornici iz Skupnosti CSD).

Matična družina:

- posvetiti več pozornosti delu z matično družino (sogovornici iz Skupnosti CSD);
- poudarek na dejavnosti (reševanju problemov, sodelovanju, izobraževanju), da se otrok vrne v matično družino (sogovornica iz FSD);
- izboljšati delo z matičnimi družinami (socialna delavka CSD Maribor);
- zakonsko opredeliti, kaj se od matične družine v celotnem procesu pričakuje (socialna delavka CSD Kranj);
- intenzivnejša obravnava in bolj odločno ukrepanje glede matične družine (socialna delavka CSD Domžale);
- določitev ukrepov za starše (Združenje MOČ);

- podpora strokovnega osebja za rejnice/rejnike pri stikih s starši (sogovornik iz Rejniškega društva).

Individualna projektna skupina:

- izboljšati delovanje IPS, zagotoviti intenzivno in kontinuirano delo (sogovornica iz FSD).

Spremljanje otroka:

- več strokovnega dela vložiti v spremljanje otrokovega počutja v rejništvu in zagotoviti ustrezno podporo otrokom in rejniškim družinam (socialna delavka CSD Domžale);
- institut otrokovega zagovornika (socialna delavka CSD Domžale).

Rejniki sorodniki:

- ločena obravnava rejnikov sorodnikov in nesorodnikov (socialna delavka CSD Domžale);
- sorodstvena rejništva urediti posebej kot določeno obliko rejništva oz. kot nek drug institut (socialna delavka CSD Maribor).

Pooblastila in pristojnosti rejnikov:

- večje pristojnosti za rejnika/rejnico, odvisno od posameznega primera (ponekod nekaj pristojnosti, ponekod več) (sogovornik iz Rejniškega društva);
- upoštevati predlog iz Priporočila Sveta Evrope o rejniških družinah, ki predlaga državam članicam, da v zakonodajo vključijo pooblastilo rejnikom za opravljanje vsakodnevnih oz. nujnih obveznosti za otroka ter možnost rejnikom, da pridobijo pooblastilo za določene roditeljske dolžnosti (sogovornik iz Rejniškega društva);
- povečanje pristojnosti rejnikov/rejnic (sogovornica CSD Kranj);
- pooblastila za urejanje stvari za otroka ne glede na trajanje rejništva (socialna delavka CSD Domžale);
- večja pooblastila za urejanje vsakodnevnih zadev (sogovornik iz SZS);
- v primeru, da se otrok ne more vrniti v matično družino, omogočiti večje pristojnosti rejnikom/rejnicam (sogovornica iz FSD).

Prehod v posvojitev:

- možnosti odprte posvojitve, odprtega rejništva (sogovornica iz FSD);
- pri prehodu iz rejništva v posvojitev ohraniti prejemanje materialnih stroškov (Združenje MOČ).

Zakonodaja:

- ukinitve sistema rejništva, saj je zastarelo in diskriminatorno (Združenje MOČ);
- dejavnost vzgoje in varstva, nege in druge oskrbe umestiti pod MŠŠ – Urad za mladino (resorno) in z uporabo obstoječe zakonodaje s področja vzgoje in varstva (zakonodajno) (Združenje MOČ);
- morali bi razviti še drugačne oblike rejništva (sogovornici iz Skupnosti CSD);
- prenova celotne družinske zakonodaje (Sindikar rejniških družin in Združenje MOČ).

Izobraževanja za rejnice/rejnike:

- možnost dodatnih kontinuiranih izobraževanj (sogovornica iz FSD);
- uvesti ustrežnejša izobraževanja za rejnike/rejnice (sogovornik iz SZS);
- spremenjen postopek pri usposabljanju kandidatov rejnikov, ki bi moral biti enovit na nivoju države (proces: izkazan interes za rejništvo – osnovno preverjanje – enotno izobraževanje – postopek za izbor; zadnja faza bi morala biti vezana izključno na ugotovitve strokovnih služb) (sogovornici iz Skupnosti CSD);
- kontinuirano, najmanj enkrat letno (sogovornici iz skupnosti CSD);
- rejniki/rejnice kandidati naj imajo možnost, da se preko postopnega spoznavanja rejniškega sistema ter kontinuiranega izobraževanja celotne rejniške družine bolje pripravijo na dobro izvajanje rejniške dejavnosti (socialna delavka CSD Domžale);
- oblika izobraževanja, kjer sodelujejo vsi vključeni v rejniški sistem (socialna delavka CSD Maribor);
- izboljšave pri izobraževanjih, predvsem več ponudbe (socialna delavka CSD Maribor);
- izboljšati področje izobrazbe, ta mora biti pri kandidatih rejnikih najmanj poklicna šola (sogovornica CSD Kranj);
- naj se postavi meja glede izobrazbe, z možnimi izjemami (socialna delavka CSD Domžale);

- več kontinuiranega izobraževanja, časovno več predavanj in delavnic (socialna delavka CSD Domžale);
- usposabljanje bi bilo potrebno zagotavljati na bolj fleksibilne in človeške načine (socialna delavka CSD Domžale);
- vzpodbujati rejnike/rejnice k samoizobraževanju (socialna delavka CSD Domžale).

Glas rejnikov/rejnic:

- upoštevanje glasu rejnikov/rejnic (dopolnitev 170. člena), predvsem pri stikih z matičnimi starši (sogovornik iz Rejniškega društva).

Glas otrok:

- otrok mora biti sogovornik v procesu, naj se sliši njegov glas (sogovornica iz FSD).

Terminologija:

- zamenjava izraza »starševska skrb« za »starševske dolžnosti in pravice« (Združenje MOČ).

Sodišča:

- dobro bi bilo uvesti posebna družinska sodišča (sogovornik iz Rejniškega društva);
- podpora predlogu prenosa odločanja o odvzemu otrok in namestitvi v rejništvo iz CSD na sodišča (vsi sogovorniki).

Poenotenje standardov in znižanje normativov dela na CSD:

- ureditev standardov in normativov za rejniške socialne delavke na CSD (socialna delavka CSD Maribor);
- poenotenje dela na CSD, ker se praksa med centri razlikuje (sogovornik iz Rejniškega društva);
- vzpostavitev nižjih normativov za strokovne delavce (socialna delavka CSD Domžale);
- spremembe pri normativih za delo z rejniškimi družinami (sogovornik iz Rejniškega društva);

- krepiti strokovno vlogo strokovnih delavcev na CSD (sogovornici iz Skupnosti CSD).

Strokovna podpora:

- dežurna podporna strokovna služba za rejnike/rejnice tudi izven delovnega časa (socialna delavka CSD Domžale);
- več strokovne podpore rejnikom/rejnicam (sogovornik iz Rejniškega društva).

Preživnina:

- obveznost s strani staršev je obvezna in nujna (socialna delavka CSD Domžale);
- rejnina ne sme biti vezana na prispevke staršev in preživninski sklad (socialna delavka CSD Domžale);
- nasprotovanje predlogu, da bi se preživnina, ki bi presegala dejanski strošek preživljanja, varčevala na posebnem računu, saj je preživnina namenjena otrokovemu preživljanju in ne varčevanju (Združenje MOČ);
- podpirajo predlog o preživnini, vendar predlagajo zamenjavo izraza »preživnina«, saj gre zgolj za strošek, ki so ga starši dolžni plačati (Združenje MOČ);
- nasprotovanje preživninam, saj možni spori lahko otežijo že tako naporno vzdrževanje dobrih odnosov; poleg tega je slabost v tem, da bi preživnine vplivale na določene otrokove ugodnosti (sogovornik iz Rejniškega društva).

Zaključek rejništva in bivanjske skupnosti:

- potrebno je zagotoviti, da otrok po preteku rejniškega statusa ne ostane sam – potrebno ga je vključiti v nove oblike skrbi, ki bi mu olajšala osamosvajanje (sogovornici iz Skupnosti CSD);
- nasprotujejo možnosti podaljševanja rejništva po otrokovi dopolnjeni polnoletnosti (Združenje MOČ);
- bivanjske skupnosti za mladostnike dokler se popolnoma ne osamosvojijo (socialna delavka CSD Maribor);
- bivanjske skupnosti so nujne za mladostnike, ker mnogi po zaključku rejništva nimajo kam (socialna delavka CSD Domžale);
- premalo je ponudb po zaključku rejništva, zato je treba situacijo izboljšati (sogovornica iz FSD).

Primeri dobrih praks na področju rejništva v tujini

Večina sogovornikov izpostavi, da imamo pri nas dobro prakso, da se druge države zgledujejo po nas. Tako socialna delavka iz CSD Maribor meni, da je ureditev pri nas med boljšimi v Evropi. Izpostavi pa primer Anglije, kjer imajo nižji normativ glede števila rejniških družin na socialno delavko (do 20). Sogovornici Združenja MOČ in Sindikata rejniških družin pa navajata primer Nizozemske.

6.2 ANALIZA FOKUSNE SKUPINE IN INTERVJUJEV Z REJNICAMI

Pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

Rejnice so v fokusni skupini izrazile mnenje, da je delo CSD-jev zelo arbitrarno, praksa na posameznem centru je odvisna predvsem od vodstva in posamezne delavke, ki se posveča področju rejništva. Menijo, da v praksi niso vidne jasne smernice, kako naj bi delo v rejniški triadi (otrok, biološka družina, rejniki) potekalo, da niso vpeljani standardi (oz. se ti ne upoštevajo), ki bi obvezovali ravnanje in evalvacijo dela strokovnih služb, ter da se pogosto niti ne upoštevajo načela in postopki, ki so predvideni.

Rejništvo kot dejavnost brez normativov

Rejnice v fokusni skupini so navedle primere rejniških družin, kjer je otrok v rejništvu več, kot jih rejniki zmorejo. Razlogi za to so na strani strokovnih služb, ki nepremišljeno nameščajo preveliko število otrok v posamezno družino, včasih pa seveda tudi rejnice in rejniki menijo, da lahko vzamejo kolikor otrok jim bodo dali v skrb. Rejnice menijo, da bi bilo potrebno strokovno oceniti in spremljati za koliko otrok lahko posamezna rejnica oz. rejnik sploh primerno poskrbi.

»Potem pa se neki hormon sprosti, vsaj pri meni je bil, enako kot v nosečnosti, ko sem bila v neki evforiji, ko sem imela občutek, kaj bom vse naredila, kaj še vse zmorem, skratka po meni so divjali neki hormoni, sem imela občutek neke nadnaravne sposobnosti, kaj vse bom. Pa dajte mi še dva, tri, pa še njo s hepatitisom, vi samo dajte. Danes vem, da bi nekdo drug namesto nas moral o tem razmišljati, in ne bi smel dovoliti, da me presojava, koliko smo še sposobni, ampak morajo biti neki normativi in kriteriji postavljeni. Ker tudi v šoli nihče ne vpraša ali nekdo zmore 50 dijakov, pa če bi rekla ja, da bi jih ji potem kar dali; tako kot rejnica reče, da zmore 5 in ji kar dajo 5 otrok.« (udeleženka fokusne skupine)

Ena od rejnic je celo spregovorila o primeru rejnice z zelo šibkim zdravjem (ki je vodilo celo v trajnejše stanje kome), pri kateri pa je vseeno nameščenih pet otrok. Rejnice so se spraševale, kako je mogoče, da nekatere od njih čakajo na otroke (pri njih v varstvu ni otrok), spet druge pa so bile same postavljena v položaj, da so

sprejele več otrok, kot so jih v začetku želele oz. nameravale sprejeti. Spregovorile pa so tudi o ideji »vikend rejništva«, ki se očitno v praksi izvaja (čeprav takšna oblika ni v zakonu o rejniški dejavnosti posebej zapisana). V nekaterih primerih pa se iz začetnega dogovora o vikend rejništvu razvije (stalno) rejništvo.

Razmerje otrok - rejniki

V okviru fokusne skupine se je večkrat pojavila trditev, da rejniki o otroku ne dobijo dovolj podatkov (ali sploh nobenih). Kot pomanjkljivost trenutne ureditve so rejnice in rejnik navedli, da o otroku ob prihodu v rejniško družino ne izvejo ničesar. Menijo, da tako težje otroku nudijo oporo, ki jo potrebuje oz. težje identificirajo, kakšne so njegove potrebe. Zgodi se tudi, da nimajo niti osnovnih podatkov o njegovem zdravstvenem stanju.

»Premalo poznamo situacijo otroka, ne vemo nič o njih. Povedali so za najnujnejše, da se za mamo ne ve, da je oče v zaporu, oba pijeta, oba sta bila na drogi, to je bilo vse, otrok je bil pri babici. Otrok je šel v drugi razred, ko je bil pri nas, po pol leta pa jaz preberem izjavo očeta v časopisu, kjer piše, da ima otrok hepatitis C. Oni pa tega niso vedeli? Nato sem se odločila, da grem k zdravniku gledat v kartoteko, in sem povedala, da želim še kaj več izvedeti, in ni bilo težav: to pomeni, da bi jaz lahko to informacijo dobila že pred vsem skupaj.« (udeleženka fokusne skupine)

Ena od rejnic je spregovorila tudi o tem, da ni prav, da se strokovna pomoč, ki jo je otrok imel v okviru biološke družine (npr. pomoč pri učnih težavah), ne nadaljuje tudi po namestitvi v rejniško družino, saj le-ta ne more pomeniti rešitev za njegove težave. Rejnik in rejnice so izpostavili, da nimajo pravic v zvezi z otrokom, ki je v rejništvu (neusklajenost zakonov, ki na eni strani ne dodeljujejo pravic, na drugi pa odgovornosti – npr. zakon o cestnem prometu - 94. člen; primer stalnega bivališča, rejniki so izključeni iz ugodnosti, ki jih uživajo velike družine; ni možnosti za dopust za nego in varstvo otroka ali skrajšan delovni čas; itd.).

»Velik problem v rejništvu je to, da šele ko si noter, začneš ugotavljat, da je pomemben tudi nek pravni status otroka. Ko začneš, ti je po navadi čisto vseeno, gre za to, da pomagaš enemu otroku, da mu daš streho nad glavo, da poskrbiš za njega. Potem pa ugotoviš, da kot rejnik nimaš praktično nobenih pravic. Nosilci roditeljske

pravice so običajno starši. Ti otroka ne moreš niti do zdravnika peljat, brez dovoljenja staršev. Če si veliko v naravi, in si rečeš, da ga boš cepil še proti klopnemu meningitisu, te lahko starš toži in bo zmagal.» (udeleženka fokusne skupine)

Rejništvo kot ukrep

Udeleženci fokusne skupine so večkrat izpostavili, da bi moralo biti rejništvo zares le začasni ukrep (z redkimi izjemami), ne dolgotrajni, saj takšen pomeni le večno urejanje položaja otrok, ki jim gotovo ne koristi. Pri dolgotrajnem rejništvu pa so predlagali, da bi se pristojnosti oz. pravice odločanja o otroku za čas trajanja rejništva prenesle na rejniško družino.

»Ko gre otrok v družino, iz matične v rejniško, bi se moralo staršem začasno odvzeti roditeljske pravice. To bi moralo iti avtomatsko. Sedaj jih obdržijo. Če tega ne uredijo, se jim te roditeljske pravice ne vrnejo. Roditeljske pravice pa so danes zabetonirane.« (udeleženka fokusne skupine)

Opozorili so tudi na to, da je rejništvo oz. razmerja, ki se vzpostavijo med otroki in rejniki v številnih kontekstih nevidna oz. neinstitucionalizirana; nenazadnje tudi npr. učiteljice v šoli ne vedo, kako bi spregovorile o otrocih, ki prihajajo iz takšne družinske situacije; starši, ki so sprejeli dojenčke ali zelo majhne otroke, si ne morejo zagotoviti dopusta za nego in varstvo otroka, itd. Na drugi strani pa je pojem rejniška družina vključen v obrazce, ki jih posameznik izpolni pri sprejemu na psihiatrijo ali pri otrocih s posebnimi potrebami. Slednje govori o tem, da je rejniški status otroka identificiran le kot situacija, iz katere izhajajo psihosocialne težave, ni pa identificiran kot družinska situacija, znotraj katerega veljajo skrbstvena razmerja.

Nekatere rejnice menijo, da gre pri rejništvu za ukrep vzgoje in varstva, torej za pedagoški proces (kar naj bi bilo izhodišče pri načrtovanju, usposabljanju in financiranju). Predlagali so ali spremembo zakona ali pa naj rejništvo spada pod okrilje Ministrstva za šolstvo in šport.

Izobraževanje za rejnice/rejnike

Izvajalci

Organizirajo jih različni izvajalci, najpogosteje Skupnost CSD in posamezni CSD (najpogosteje se omenja CSD Domžale, CSD Kamnik). Predavatelji so najpogosteje: pravniki, socialni delavci, psihologi, medicinske sestre, iz Republiškega sekretariata za notranje zadeve pa sta bila dva inšpektorja.

Trajanje izobraževanja

Obvezno izobraževanje je eno na 5 let, na kar so rejniki in rejnice opozorili, da je občutno premalo. Vendar pa različni CSD organizirajo tudi pogostejša predavanja oz. izobraževanja za rejnike.

»Izobraževanje je pomembno. Imeli smo trikrat na leto, od devetih zjutraj pa do štirih, na vsakih pet let. Pa se mi zdi, da je to kar malo. Vsak center bi moral imet po ene tri, štiri ure predavanj, ene parkrat na leto. Drugače smo tudi v Zreče hodil, no, pa Ljubljana je še kar. Ampak se mi zdi, da nas je takole vedno preveč skupaj in pol ne moreš vprašat kar bi hotel in vedno je premalo časa.« (rejnica 2)

»Mi rejniki smo amaterji. Seveda, bolj ali manj je lahko vsak starš. Ampak otroci v rejništvu so otroci s posebnimi potrebami. Zato rabiš še dodatno usposobljenost in tudi pomoč, podporo.« (udeleženka fokusne skupine)

Rejnica v fokusni skupini je opozorila na problematičnost dejstva, da za rejništvo ni potrebna ustrezna strokovna izobrazba (v skladu z 69. členom ali 70. členom zakona o socialnem varstvu), dovolj je kvalifikacija. V rejništvu je namesto koncesije potrebno le 'posebno dovoljenje'. Poleg dejstva, da je povprečna izobrazbena raven rejnikov oz. rejnic zelo nizka, so vsakih 5 let deležni le usposabljanja, ki traja od deset do dvanajst ur.

Izkazalo se je, da mnogi rejniki, ki bi si želeli več izobraževanj, pa jih niso deležni, uporabijo tudi veliko mero lastne angažiranosti. To pomeni, da obiskujejo predavanja za starše, ki jih organizirajo druge institucije, ne zgolj samo za rejnike (izobraževanja o vzgoji otrok v vrtcu, v osnovni šoli, na Sožitju za otroke s posebnimi potrebami ipd.) ali pa iščejo in berejo strokovno literaturo.

Vsebina izvedenih izobraževanj in predlogi za nadaljnja izobraževanja

Izvedena izobraževanja:

- prepoznavanje spolne zlorabe v rejniški družini,
- soodgovornost rejniške družine in stiki,
- posebnost rejniške družine, ki skrbi za sorodnike,
- pomoč otroku, ki je nemiren, ima težave s pozornostjo, motnje v duševnem razvoju ipd.,
- varovanje osebnih podatkov,
- predstavitev zakonodaje,
- spolno nasilje,
- življenje invalidov,
- mladostnik, alkohol in droga,
- kako majhnemu otroku razložiti zakaj je tukaj.

Predlogi:

- usmerjanje mladih za nadaljevanje šolanja,
- kako otroka pripraviti, da bi ti zaupal,
- alkoholizem,
- pomoč otrokom s posebnimi potrebami,
- hiperaktivni otroci.

Najpogostejša kritika o izobraževanju za rejnike je fiksna, statična ponudba tem. Rejnice so predlagale, da bi bilo bolj smiselno ponuditi različne teme, ki bi si jih lahko posameznice oz. rejniške družine same izbrale. Tako se dogaja, da so rejniki z različno dolgimi izkušnjami dela v rejništvu, različne starosti in drugih okoliščin vsi povabljeni na eno predavanje, ki potemtakem ne zadosti vseh potreb oz. dilem, ki se jim pri opravljanju njihovega dela pojavljajo.

»Morala sem se udeležiti izobraževanja o dojenju. Pa kaj naj dojam 14-letnega rejenca?« (udeleženka fokusne skupine)

»Usposabljanje rejnic bi moralo biti pogostejše, z možnostjo izbire različnih vsebin, kajti v reji so zelo različni otroci, z različnimi potrebami in rejnica potrebuje različna znanja za uspešno delo.« (rejnica 5)

»Jaz bi še nekaj pripomnil. Narobe je tudi to, da se izobražuje en član družine, in sicer tisti, ki ima podpisano pogodbo. Rejniška družina pa je pač družina in ima po navadi vsaj dve odrasli osebi.« (udeleženec fokusne skupine)

»Za maso rejnikov je težko dati specifično temo, ker ima vsak drugačne probleme.« (rejnica 5)

Zakon sicer določa obvezno izobraževanje za rejnike, vendar vsebina tega izobraževanja ni določena, kar pomeni, da zakon ne določa posameznih znanj, ki naj bi jih rejniki imeli za opravljanje rejniške dejavnosti.

Vloga vseh vključenih

Namestitve v rejniško družino

Nekatere rejnice v fokusni skupini ugotavljajo, da pravzaprav ne morejo najti razlogov, zakaj so se nekateri izmed otrok znašli v rejništvu. Pogosto se tudi ne razišče, ali bi morda za otroka lahko poskrbel drugi, odsotni starš. V drugih primerih se zgodi, da okolica opozarja na to, da je otrok v matični družini ogrožen, pa ni ukrepov glede tega. Pogosto je v odločbah naveden razlog namestitve, ki se glasi »iz drugih razlogov«. Po mnenju rejnic to kaže na problematičnost odločitve in delovanja sistema (157. člen ZZZDR navaja 'različne razloge', zaradi katerih otrok ne more živeti pri starših - to dopušča različne interpretacije in arbitrarno odločanje. Ostala dva razloga sta: otrok je brez staršev, otrok je pri starših ogrožen.). Le 169 otrok od 1200 (podatki za leto 2006) je bilo v rejniško družino nameščenih po odvzemu otroka biološkemu staršem (ostali s soglasjem).

»Povejte mi, je možno dobiti soglasje za to, da svojo staro kripo dam v gozd, odložim v gozd. To mi smemo – jaz smem podpisat, da otroka pustim v sistem. To je soglasje o rejništvu.« (udeleženka fokusne skupine)

Pomanjkljivost sistema je tudi to, da obstaja le odločba o odločitvi za to, da otrok zapusti matično družino: ne obstaja pa pravna ureditev oz. odločba po tem, ko otrok vstopi v sistem – kam bo otrok nameščen, kakšen je nadaljnji postopek. Njihove izkušnje tudi kažejo, da pogosto odločba ne pokaže realnega stanja (napisani razlogi

zakaj naj bo otrok nameščen v rejniško družino so različni od tistih v realnosti); rejniki tudi ne smejo videti te odločbe.

Rejnice in rejnik so spregovorili tudi o dobrih primerih namestitvene prakse: ena od rejníc je imela pri zadnjem rejništvu izkušnjo priprave na vstop v rejniško družino, kar je pomenilo, da je bilo najprej izvedenih nekaj srečanj z otrokom, odločitev o rejništvu je bila soglasna želja bioloških sorodnikov, danes pa tudi srečanja z njimi potekajo dobro in redno.

Vloge in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem

Rejnik in rejnice menijo, da strokovne delavke pogosto ne ravnajo v korist otrok (npr. ne poskrbijo za to, da bi bili stiki za otroka res koristni, da bi biološki starši delovali v smeri, ki bo omogočila njihovo vrnitev v primarno družino), da so včasih zapisi o IPS pripravljani brez vednosti sodelujočih, da se strokovne delavke pogosto menjavajo (npr. tiste, ki delajo po njihovem mnenju v dobro otrok, pogosto premestijo na drugo delovno mesto), imajo občutek, da jih strokovne delavke celo ovirajo pri skrbi za otroke in jih 'šikanirajo' (npr., ko so bili rejniki obtoženi, da se je dojenček nanje preveč navezal).

»Zdaj sva neprimerna rejnika, rekli so nama zdaj, da se je punčka preveč navezala na naju, da je to že moteče, da je to že slabo zanjo, pri čemer vsa strokovna literatura pravi, da dojenček rabi nekoga, sploh za preživetje, da živi z nekom v simbiozi, če to niso biološki starši, potem sem v tem primeru to jaz.« (udeleženka fokusne skupine)

Menijo, da vloge niso primerno vrednotene (rejnikom in rejnícám kot ekspertom iz izkušenj se ne pripisuje nobenega strokovnega znanja oz. poznavanja posamezne situacije), na prvem mestu so želje bioloških staršev (ne pa potrebe in želje otrok). Otroci so v sistemu rejništva brez svojega glasu, njihove koristi so interpretirane skozi zadovoljstvo njihovih bioloških staršev. Otrok je v sistemu rejništva prepuščen različnim 'sistemom': roditeljski pravici bioloških staršev, vzgoji rejnikov, nadzoru centrov, sklepom IPS, itd.

»Vse pomembno z njimi delamo: od tega kakšen je odnos do vere, do nudizma, do cigaretov, do ne vem česa pomembnega, vse to jim mi delamo. Popolnoma dvoumno

je: najprej imajo roditelji še naprej roditeljsko pravico, mi smo jih dobili v vzgojo in varstvo, center jih nadzira, IPS sklepa dogovore... vsi nekaj, pa nič se ne ve, kaj, ko je treba odločit, ali bo imel otrok plave ali rdeče nogavice.« (udeleženka fokusne skupine)

Opozorili so tudi na to, da se pozablja na čustva in izkušnje otrok, ki so v rejništvu – vse od negotovosti, občutka, da nikamor ne pripadajo, do tega, da so zaradi svoje družinske situacije diskriminirani in stigmatizirani ne le z vidika strukturnih vprašanj, ampak, kar je zanje še posebej pomembno, z vidika svojih vrstnikov, okolice itd. Ena od rejnic je usodo otrok označila:

»... selijo te otroke kot ozimnico.« (udeleženka fokusne skupine)

Rejnice so tudi povedale, da niso dovolj obveščene o tem, kakšne so njihove pristojnosti, omejitve, možnosti; da se jim zakoni in pravilniki razlagajo enkrat na takšen, drugič na drugačen način. Ena od rejnic je opozorila tudi na to, da se vloga rejnic in rejnikov pogosto narobe razume; njihova vloga v otrokovem življenju naj bi bila res povezana z začasno skrbjo, ne pa z dolgotrajnim skupnim življenjem, še manj s premeščanjem otrok iz ene rejniške družine v drugo.

Ena od udeleženk fokusne skupine je povedala, da so najbolj zaželene tiste rejnice, ki so »neuke, nesposobne in revne«, saj je takšne posameznike najlažje usmerjati, so nezahtevni in neproblematični 'podizvajalci'. Obenem pa je druga rejnica povzela širino obvez in pričakovanj oz. realnih vlog, v katerih so rejnice in rejniki:

»Mi smo gospodinje, hišniki, pedagogi, vzgojitelji, šivilje, šoferji, psihologi...« (udeleženka fokusne skupine)

Nadzor CSD nad izvajanjem rejniške dejavnosti

Rejniki imajo izkušnjo, da jih socialna delavka, ki vodi primer rejništva, navadno obišče najmanj enkrat na leto za vsakega otroka v rejništvu posebej. Najpogosteje so obiski napovedani, zelo redko se zgodi nenapovedan obisk. Najpogosteje se socialna delavka napove z besedami: »pridem pogledati, kako je z rejncem«, »če so kakšni problemi«, »pridem majčkeno pogledat ...«, »pridem pogledat, kako smo, kaj počnemo...«. Vsebina pogovora na obisku je osredotočena predvsem na otroka o tem, kako se počuti v rejniški družini. Pogosto so rejniki pripovedovali, da se socialne

delavke tudi rade ozirajo po stanovanju, kako imajo urejene bivalne razmere. Namen obiskov je torej v večini primerov kontrolne narave ali pa je osredotočen na odkrivanje patologij, »problemov«. Še pogostejši pa so obiski na domu pri družinah, »kjer so problemi«. Kot nadzor bi lahko opredelili tudi situacije, ki niso redke, in sicer, da se socialne delavke pogosto pozanimajo o otroku v vrtcu ali v šoli o tem, kako napreduje, kakšen je njegov učni uspeh, kako sodeluje, o obnašanju ipd.

*»Če dosti dobro sodeluješ, recimo ta v Žalcu pravi, da, ker pri vas ni toliko problemov, pa ne bom tako pogosto hodila, ker so tudi zelo zasedene, ker ta center ima tudi zelo veliko rejencev, pa ta gospa potem nima toliko časa za okrog hodit.«
(rejnica 1)*

»Pridejo tudi nenapovedano, pa zraven pride še tudi kakšen psiholog. Pride tudi napovedano, ne vem ene dvakrat na leto.« (rejnica 2)

Sodelovanje z matično družino

Rejnice menijo, da je delo strokovnih služb neustrezno – nestrokovno, po njihovih izkušnjah pogosto tudi delujejo z namenom diskreditacije rejnikov in rejnic; matična družina ne dobi dovolj spodbude in podpore, da bi delovala v smeri sprememb; otroke se v številnih primerih sili v stike, ki so za njih škodljivi in nevarni, po drugi strani pa ponekod do stikov sploh ne pride, če tega nihče od vpletenih ne izrazi kot želje.

Rejnice so identificirale tudi nasprotja, ki spremljajo delo strokovnih delavk; ena od njih je povedala:

»Midva že od začetka zagovarjava korist otroka, a o tem nihče drugi nič ne govori. Oni samo govorijo o željah staršev. In potem sem direktorico [centra za socialno delo] vprašala direktno: ali je zdaj želja staršev pred koristjo otroka, saj poznamo konvencijo in to. Ja, želja staršev je na prvem mestu poleg otroka, je rekla. Kako je lahko na prvem mestu, če ne gre skupaj?« (udeleženska fokusne skupine)

K temu je druga rejnica dodala:

»To je tako: če so starši zadovoljni, potem je to v korist otroka. To logiko so enako razložili meni.« (udeleženska fokusne skupine)

Rejniki so poročali, da je lažje delati oz. sodelovati z matično družino, kjer gre otrok s soglasjem v rejništvo. V takih primerih imajo rejniki izkušnjo najmanj enkrat tedenskega stika z otrokom in matično družino. V obratnem primeru imajo pogosto izkušnje, kot da jim matične družine »mečejo polena pod noge« in se soočajo z občutkom, kot da je »vsaka družina na svojem bregu«.

»Včasih imam občutek, da starši naredijo več škode kot koristi. Ti imaš otroka 24 ur na dan, starš ga ima pa, no jaz ga na obiske vozim, ampak v tisti uri ali pa dveh ga tako zvožijo, da spet rabiš en teden, da ga na red spraviš, potem je pa že skoraj spet obisk.« (rejnica 6)

Sodelovanje je ravno tako oteženo v primeru, ko gre za otroka s posebnimi potrebami. Nemalo staršev se sramuje takega otroka, kar navadno vpliva na odsotnost stikov rejniške z matično družino.

»Pri rejencu, ki je na invalidskem vozičku, se vse strinjajo, kar rečem, ni nobenega problema, so starši visoko situirani imajo še dva otroka, samo enostavno se ga sramujejo. Glih v zadnje, ko smo bili skupaj, je reku oče, kaj si o njem mislim, sem pa rekla, da ga spoštujem, da je tako naredil kakor je, da ni zaprl otroka v kakšno ustanovo in fajn, da se je tako odločil. Pri drugem fantu, ki je tudi s posebnimi potrebami, nimamo nobenih stikov, dogovarjali smo se že, pa smo ga tja pripeljal, pa sploh niso odprli.« (rejnica 1)

Rejniki so pogosto pripovedovali o občutku nezadovoljstva, ko gre za odnos med rejniško družino, matično družino in CSD glede urejanja stikov. Mnogi so pripovedovali o izkušnjah, da CSD na silo izvajajo stike z matično družino oz. jih izvajajo »za vsako ceno«, kljub temu, da matična družina pogosto za stike sploh ni opremljena (na psihološki ravni, na materialni ravni – npr. urejene bivalne razmere ipd.). Menijo, da kot rejniki, ki so 24 ur na dan z otrokom, lahko sami presodijo, ali in kdaj so stiki z matično družino primerni, spodbudni ali pa morebiti na otroka negativno vplivajo.

»Na splošno pa se forsira stike, tudi v primerih, ko so nesmiselni. Na primer, ko ni možnosti, da se otrok vrne k staršem oz. otrok ne želi stikov in ob vsakem stiku doživlja hude travme.« (rejnica 5)

»Če ti vidiš, da otrok ima določene težave po teh stikih in pred temi stiki, potem je meni logično in smotrno, da se ti stiki za nekaj časa prekinejo. Sploh, pa če vidiš, da ima otrok probleme v šoli, probleme doma, še moči posteljo..., medtem ko socialna služba reče: Ja kar dejte, to je za otroka dobro, to je za otroka dobro! Ne vem. Rano otroštvo, da se otrok mora s tem soočiti, da bo spoznal svoje starše, prosim, halo – to je meni skregano s srcem. S tem, da se nas rejnike ob tem zelo malo posluša ali pa skoraj nič. Otrok pa pride nazaj k nam, pa ga vidiš, pa se ne upa stisnit, pa cele noči tava, pa joka, pa ne je - a je to v korist otroka, za moje pojme ne.« (rejnica 1)

»Na Centru pa pravijo, da otrok mora hoditi, da bo imel to izkušnjo. In hodi 10 let po to izkušnjo, ponovno, pri tem, da smo ga iz te izkušnje umaknili. Naj ima izkušnjo, ko bo polnoleten, naj ima takrat izkušnjo.« (udeleženka fokusne skupine)

Rejniki so tudi predlagali, da bi CSD moral otroke, preden uradno vstopijo v rejniško družino, na ta prehod (iz matične v rejniško družino) postopoma pripraviti z namenom, da se otroci ne bi soočali s stresom pri prehajanju iz ene v drugo družino oz. pri vzdrževanju stikov.

»Ko gre otrok v rejništvo, ga nihče ne pripravi na rejništvo. Ga primejo, ga čez noč postavijo v drugo družino in nobenega ne briga, kako dolgo se je moral prilagajati, kako se je prilagodil – šel je od matičnih staršev, k tujim ljudem in tam je ta otrok moral zaživet. Da bi ta otrok zaživel in pogнал korenine, rabi čas in mir. Če ga mi vsakih štirinajst dni ali pa vsak mesec nazaj presajamo v ta okolje, bo tukaj zelo težko pogнал korenine, ker ko jih že začne poganjati, je pri starših sigurno revolt in to je normalno.« (rejnica 4)

Ena od rejnic je izpostavila izkušnjo, kako jo pogosto po telefonu kliče biološka mama otroka, ki je pri njej v rejništvu, in »zliva« svojo bolečino na njena ramena. To je za njo po nekaj urah pogovora po telefonu obremenjujoče. Postavlja se vprašanje, ali ni to naloga socialne službe oz. se postavlja vprašanje, kako lahko socialna služba z matično družino vzpostavi odkrit, zaupen odnos, kjer bo dovolj odprtega prostora tudi za take pogovore. Rejnica je predlagala, da bi za take primere lahko organizirali 24-urni krizni telefon, kamor bi lahko poklicali biološki in rejniški starši.

»Jaz poslušam njihove starše, zelo, jih poslušam po telefonih in včasih študiram, da najboljše, da še starša vzameš v rejništvo, ker te izmozgajo, si samo človek in je

težko, ali pa je samo meni težko. Jaz recimo zelo težko, da mi mama enega otroka telefonira in mi pripoveduje svojo stisko tri ure po telefonu – to izčrpa, čisto te izmozga in se te tista njena zgodba tudi dotakne, ker imaš ti njene otroke. In jo podpiraš in jo bodriš, ampak če se to velikokrat dogaja, potem ni ta prave relacije – tukaj ena ključna oseba vmes manjka, to jaz skoz opozarjam – recimo težko je biti dober rejnik, potem moraš biti nadomesten starš zelo dober, moraš biti dober gostitelj staršev teh otrok, istočasno bi moral biti dober opazovalec, pa še poročevalec CSD-ju.« (rejnica 4)

Sodelovanje rejnikov s CSD

Pogovori z rejniki so pokazali na veliko arbitrarnost dela CSD po Sloveniji. Eden od razlogov je prav gotovo tudi v odsotnosti jasnih standardov na področju rejništva, jasnih določil (npr., kaj je primerno stanovanje, kaj so primerni stiki, kdo so primerni starši ipd.) in pomanjkanju metodičnega znanja za ravnanje strokovnih delavcev.

»Poznam kup staršev, ki želijo svoje otroke nazaj, pa ne vejo, kaj morajo narediti. Nihče jim nikoli ni definiral, kaj pomeni, da so neprimerni starši in kaj morajo narediti, da bodo postali primerni starši ...« (udeleženka fokusne skupine)

»S socialnimi delavkami kar v redu sodelujemo, samo iz enega centra, tam pa ne vem, vse kar naredim, naredim narobe. Kakor se odločim, naredim narobe. Res je odvisno od človeka. Vse sorte so.« (rejnica 2)

»Vse je odvisno od socialne delavke. Vsaka ima svoja pravila igre.« (udeleženka fokusne skupine)

»Od naključja je odvisno, ali bo šel ta otrok v dom Malči Beličeve k usposobljenim kadrom – neke vrste družbeno vzgojo. Taisti otrok, če bi pa ena druga socialna delavka odločala o njem drug dan, bo šel pa v rejniško družino. Vendar otroci, ki so v MDMB so pod Ministrstvom za šolstvo, naši otroci pa so pod MDDSZ.« (udeleženka fokusne skupine)

Ena od glasnih kritik dela CSD je bila tudi neupoštevanje rejnikov kot enakovrednih sodelavcev; še posebej so rejniki opozorili na občutek, da na CSD niso slišani. Predvsem imajo občutek in izkušnjo, da se od njih zelo veliko zahteva, premalo pa se dela z matično družino. To je tudi eden od razlogov, da v praksi rejništvo traja dolgo

(več let, do polnoletnosti ipd.).

»Na rejniku se dela – mora hodit na izobraževanja, pisat poročila, hodit na projektne skupine, mora spremljat otroka – starši so pa v vatko zaviti.« (rejnica 6)

Nekateri rejniki so izražali nezadovoljstvo nad nedostopnostjo socialne delavke, ko jo potrebujejo. Stiske so včasih akutne in rejniki bi potrebovali pogovor s socialno delavko tisti trenutek, pogosto pa se zgodi, da ta ni dosegljiva ali pa se stiske dogajajo v popoldanskem ali večernem času, torej po preteku delovnega časa socialne službe. Tako za matične družine kot tudi za rejniške družine so rejniki izrazili željo po večji dostopnosti socialne delavke ali krizne službe, ki jim bi bila na razpolago, ko bi pomoč potrebovali (npr. krizni telefon). Prav tako je nedosegljivost socialne delavke pogosto v povezavi z njeno preobremenjenostjo, t.j. zaradi številnih primerov, ki jih vodi, kar izkušajo rejniki kot občutek, da »socialna delavka za njih nima časa, ker je veliko na terenu«.

Nekateri rejniki, kjer otrok, ki je v rejništvu, potrebuje dodatna psihološka svetovanja (zaradi delinkventnega obnašanja, travme zaradi zlorabe, ki jo je doživljal v matični družini ipd.), so izpostavili potrebo po tem, da bi ob prihodu otroka v rejniško družino pridobili več informacij o njegovih realnih izkušnjah, ki jih prinese s seboj. To bi po eni strani pomenilo, da bi se na stik in na delo s takim otrokom lažje pripravili (usposobili), nekateri pa tudi odločili, da takega otroka ne bi vzeli v rejništvo. Eden od predlogov je bil celo, da bi se ustanovile t.i. specializirane rejniške družine, ki bi bile usposobljene npr. za otroke, ki so preživeli spolne zlorabe, in bi znale z njimi delati. Po eni strani bi to zahtevalo večjo usposobljenost in kompetentnost od rejniških družin, ki bi zmogle in želele uspešno sodelovati, po drugi strani pa lahko kakršnakoli »specializacija« usmeri svoj pogled zgolj na diagnozo osebe.

»Najmlajši rejenec je precej problematičen, hodiva na center v Radovljico, pa tudi v Kamnik hodiva na pogovore in v Kranj k psihiatru, pa vam povem, da prec od začetka je bilo grozno, potem je bilo pa obdobje, da je bil še kar znosen, pa dal se je pogovorit, pa še kar peljali smo, zdaj od septembra je pa obupno, tako da že razmišljam, da ga bom dala stran. Dela škodo, pol pa noče priznat in veka, veka, dokler mu ne dokažeš in mu rečem potem, a prej mi pa nisi mogel povedat, pa pravi ne, sam da vidim, če mi lahko dokažeš. Jaz pravim tako, za tele otroke, ki nam jih

dajo v rejo, lahko bi nam vsaj malo za preteklost povedali, pa ne zato, da bi rekla, zdaj ko je pa takle, zdaj ga pa ne bom vzela, ni to, ampak če bi mi povedali, vsaj pripravljen si, veš kako začeti, veš kako ravnati z njim. Tako pa rabiš celo leto, da ga ti spoznaš. Pa kdor ni s tega foha, da bi prec spregledal. To se mi zdi iz strani centrov nepošteno.« (rejnica 2)

Individualne projektne skupine (IPS)

Najpogosteje se IPS organizirajo 2- do 3-krat na leto, kjer se udeleženci pogovarjajo o poteku rejništva (kako se otrok razvija, njegovo zdravstveno stanje, učna uspešnost, kako so urejeni stiki) in o dogovorih za naprej. Pogosto se zgodi, da majhnih otrok ne vabijo oz. ne pripeljejo na IPS, kar racionalizirajo z argumentom, da je bodisi premajhen in »se morajo potem vsi le z njim ukvarjati, da ne moti poteka«, bodisi ga želijo »zaščititi pred neprijetnimi pogovori«. Prav tako so rejniki pogosto kritizirali način dela v taki skupini iz perspektive otroka, ki je pogosto zmeden in ob tem doživlja velik stres.

»En otrok bo govoril tako kot je, se z njim zmeniš in tako je. Recimo drug otrok bo pa kimal, pa govoril tako kot bo socialna delavka rekla, ko pa odidemo, se pa to pozabi, pa spet po svoje. Marsikaterikrat se mi ta način dela ne zdi ustrezen.« (rejnica 2)

»Večji rejenci sami povejo, da se tam nelagodno počutijo, njim je tam sedet butast – ker imam rad tebe in imam rad svojo mamo in marsikateri otrok reče: Včasih se počutim, kot da bi socialna delavka hotela nekaj čez mamo, pa nekaj čez tebe, jaz imam obedve rad. ... Včasih mu ni fino it k staršem, včasih mu pa ni fino bit pri rejnikih. Jaz tukaj ne vidim čisto najbolj plodnega dela. Včasih, jaz mislim, da je to čisto brez zveze.« (rejnica 4)

Za mnoge je tak način dela spodbuden, učinkovit, koristen, nekateri rejniki pa so izražali nezadovoljstvo nad delovanjem IPS zaradi pomanjkanja jasnih določil IPS in zavezujočih dogovorov.

»Dogovori na IPS sploh niso zavezujoči. Saj se na koncu itak vsak odloči, ne glede na to, kar smo se zmenili. Nič ne obvezuje, nikogar ne sankcionira. To je nekdo zasanjal, da bomo mi lepo na teh IPS lepo harmonično delovali - mami, ati, rejniki, otroci, socialne delavke, združba prijateljev, vseh razumnih in mi bomo skupaj

*načrtovali ... Ja lepo vas prosim, še mama pa ata se ne moreta dogovoriti ...«
(udeleženka fokusne skupine)*

Rejnice so izrazile veliko nezadovoljstvo glede delovanja IPS, ki je pogosto neustrezno, neredno ipd. Poročale so tudi o tem, da jim je strokovno osebje vročilo prazne dokumente v podpis, s katerim so potrdile prisotnost in strinjanje s sklepi IPS, ki jih niso niti poznale.

Rejnice so spregovorile tudi o problematiki urejanja stikov: dogaja se, da starši več let ne izrazijo želje po stiku z otrokom, in do njega zato tudi ne pride, čeprav si ga otrok želi; na drugi strani pa se tudi nesmiselno in celo škodljivo vztraja na tem, da je formalno zahtevano, da se stiki izvajajo. Na stikih se dogajajo tudi zlorabe otrok; ena od rejníc je povedala:

*»Vem za rejništvo, kjer hodi devetletni otrok pijan iz stikov. Otroka tam napijejo!«
(udeleženka fokusne skupine)*

Druga pa je dodala:

»Na centru pa pravijo, da otrok mora hoditi, da bo imel to izkušnjo. In hodi 10 let po to izkušnjo, pri tem, da so ga iz te izkušnje umaknili.« (udeleženka fokusne skupine)

*»Meni je socialna delavka rekla, ko sem imela težave z enim rejencem, mi je rekla, pa gor v sobo ga zaprite, pa naj bo celi popoldan gori, bo že dal mir. Mene je žrlo, da ne uspemo, da delamo kaj narobe, ona pa mi reče, naj ga zaprem v sobo.«
(udeleženka fokusne skupine)*

Podobni primeri odpirajo vprašanja za stroko socialnega dela, ali je delo na IPS strokovno podprto, z jasno definiranim ciljem, ali je usmerjeno vodeno ipd.

Vidik trajanja rejništva

Ena od rejnic v fokusni skupini je povedala:

»Če je začasno, je za rejnika začasno, za otroka pa gotovo ne, njegov status je neko seljenje iz ene družine v drugo, ali potem v zavod.« (udeleženka fokusne skupine)

Rejniki so v glavnem poročali o izkušnjah dolgotrajnega rejništva (več kot 3 leta, tudi 11 let). Soglasno so menili, da je težko vnaprej določiti dobo trajanja rejništva, saj se je potrebno odzvati na individualne okoliščine tako otroka v rejništvu kot tudi matične družine in jim omogočiti dovolj časa, da se uredijo. Obenem je potrebno poskrbeti predvsem za otrokov položaj.

»Če je otrok v kratkotrajnem rejništvu, je pač to ena stvar, je kratkotrajno, se reši in gre nazaj. In ve, kam paše. Pri dolgotrajnem rejništvu pa ne ve, kje je njegovo mesto in je razpet med eno in drugo družino in oboji zahtevajo, da jim reče mama in oče in vse. Eni in drugi, in on je razpet, ne ve kje je, ne upa se zameriti ne enemu, ne drugemu. In če je dolgotrajno rejništvo, bi morali dati na nek način otroku neko sigurnost, nekje kamor se bo usidral, nekje kjer ima varnost, tudi formalno neko trajnost.« (udeleženec fokusne skupine)

Soglasno pa so se tudi strinjali, da *»se premalo dela z matičnimi družinami«*.

»Več bi mogli na starših delat, pa z njimi delat, da se potem vrne otroka, ker otrok ima svojega starša rad, pa kakršenkoli je. Mislim, pa da je tudi čisto v redu dolgotrajno rejništvo, dokler se v matični družini stvari ne uredijo. Na vsak način bi mogli delat tudi na starših, če bi hoteli, da se ta doba skrajša.« (rejnica 1)

»Ko pravijo, rejništvo je kratkoročno, je dolgoročno. Ne moreš kar postaviti zakona pet let pa je dosti, to ne velja kar za vsakega otroka. Odvisno kako stvar stoji, včasih en otrok rabi recimo pol leta, ali pa en starš, da otroka nekam dajo, da se sami pošlihtajo, poštimajo in se otrok lahko vrne. Za kakšnega je pa tudi pet let premalo. Tudi predlog za tri leta se mi ne zdi prav. To je čisto od posameznika odvisno.« (rejnica 2)

Eden od predlogov je bil, da bi v primeru dolgotrajnega rejništva morali urediti drugo obliko – ali posvojitev ali pa govoriti o kratkotrajnem in dolgotrajnem rejništvu (v slednjem bi se pristojnosti matične družine prenesle na rejniško družino). To bi po eni

strani otroku zagotavljalo večjo stabilnost, po drugi strani pa tudi rejniškim družinam omogočilo večjo kompetentnost pri otoku, ki je sedaj nimajo (»za vsako dovoljenje, kot npr. operacija, je potrebno prositi matične starše«).

»Ko gre otrok v družino, iz matične v rejniško, se staršem začasno odvzamejo roditeljske pravice. To bi moralo iti avtomatsko. Sedaj jih obdržijo. Če tega ne uredijo, se jim te roditeljske pravice ne vrnejo. Roditeljske pravice pa so zabetonirane. Če pa ne skrbi za otroka, kakšne pravice naj bi sploh imela?« (udeleženka fokusne skupine)

»Dati pristojnosti, pravice v družino. Pri dolgotrajnem rejništvu. Pri kratkotrajnem pa ni prav, tam pa naj pravice ostanejo matični družini in naj se dela na tem, da se bo otrok res čim prej vrnil, družina pa uredila.« (udeleženka fokusne skupine)

Finančni vidik ureditve rejništva

Položaj rejniških družin

Nekatere rejnice v fokusni skupini so opozorile na to, da poznajo številne primere rejniških družin, ki živijo v revščini; menijo, da bi tudi za oceno, katere družine so primerne za namestitev otrok, bilo potrebno upoštevati standarde, ki zagotavljajo določeno materialno in bivanjsko raven. Ena od rejnic je opozorila tudi na primere zlorab otrok za delo v rejniških družinah. Obenem so opozorile tudi na to, da se v določenih kontekstih otroci, ki so v rejništvu, obravnavajo, kot da niso člani družine (npr. družine ne morejo uveljavljati statusa velike družine, čeprav v njih živi dovolj otrok), včasih pa kot polnopravni člani družine, v kateri prebivajo (npr. kadar gre za polno plačilo šolske malice glede na materialni položaj odraslih v rejniški družini).

Oskrbnina za otroke v rejništvu

Vsi rejniki in rejnice, ki so sodelovali v raziskavi, so izražali nezadovoljstvo nad plačilom, ki ga prejema za svoje delo oz. predvsem nezadovoljstvo glede višine oskrbnine. Če primerjamo višino plačila rejnikov in vseh stroškov, ki jih imajo z otroki v rejništvu, s stroški, ki jih krije država otroku, ki je nameščen v zavod, potem so rejniki v veliki meri diskriminirani, njihovo delo pa podcenjeno. Nekatere rejnice

menijo, da rejništvo kot poklic vodi v revščino. Obenem so opozorile, da je v primerih, ko je v družino nameščenih več otrok, nemogoče opravljati tudi plačano zaposlitev izven doma: v tem primeru pa družina tvega revščino, saj plačilo za delo rejnicam in rejnikom ne dosega višine plačila v običajni zaposlitvi (ne vključuje pa tudi socialne varnosti za starost, letnega regresa, itd.).

Finančni vidik rejništva pa je povezan tudi s tabujem, o katerem so spregovorile rejnice v fokusni skupini. Plačilo za rejniško dejavnost je na eni strani še vedno tabu, povezan s pogledi na dobrodelnost in pomoč drugemu, po drugi strani pa se rejništvu ne priznava položaja, kakšnega imajo druge vzgojno-izbobraževalne dejavnosti (npr. vzgojiteljska dejavnost v vrtcu). Gre za diskriminacijo otrok, ki so nameščeni v rejniške družine (v primerjavi s tistimi v zavodski oskrbi, kjer so sredstva namenjena posameznemu otroku precej višja); višina oskrbnine in plačila za delo nista ustrezni.

»To je čisto odvisno od rejnika, kje so ti otroci, kaj se tem otrokom nudi. Ker, če se tem otrokom nudijo razni krožki, glasbena šola, različne druge interesne dejavnosti, pa moramo vzeti celoto, da ta otrok največkrat pride brez vsega. In če izhajamo iz tega, da je rejnik dolžan nuditi rejencu primerno namestitev – kje se to vzame, nihče se ne vpraša. Če se otroka namesti v zavod, zavod opremi država, hišo rejnika si pa opremi rejnik sam.« (rejnica 4)

Nemalokrat so izhajali iz opisa konkretnih situacij, čemu je denar namenjen oz. kakšne stroške imajo otroci v rejništvu, ki trgajo hlače, ne skrbijo za šolske torbe, jih vozijo na morje, k psihologu na svetovanje... Ob tem so nekateri izražali veliko finančno stisko.

»To so pa tako mizerni denarji. Nekaj že tule doma pridelamo, ker imamo kmetijo, ampak moraš delat. Vam povem, da pri najmlajšem rejnina ne pokrije stroškov. To toliko škode naredi, ne vem, po nesreči ali pa namerno. Pa je treba torbo zamenjat, vsako leto dve, tri uniči, pa hlače tudi. Pri starejši rejenki pa ja, ona pa na vse merka, sva lepo dogovorjene, da si ona sama kupi stvari, prinese račun, ji dam denar – vse štima. Pa ta grozen merka in na cunjne in vse. Tukaj kar še kaj ostane, dočim pri fantu, mi pa skoz govori, sej vsi govorijo koliko dobiš in koliko ti ostane. Če pa vse skupaj vržem, pa vam povem, da marsikakšen mesec tudi tista moja nagrada ne ostane.« (rejnica 2)

Izpostavili so več razlogov, zakaj menijo, da bi moralo biti njihovo delo bolje plačano:

- rejništvo je 24-urna zaposlitev;
- nimajo pravice do bolniške niti do nadomestnega varstva v času bolezni: *»Na primer, če si jaz zlomim obe nogi, bom jaz rabila toliko večjo bolniško, da si bom lahko privoščila eno žensko, da mi bo prišla skuhat in oprat. Mene bodo že prinesli za mizo, pa bom jaz že sama vzgajala otroke, ampak nekoga rabim, da mi bo nekaj naredil.« (rejnica 4)*

Dotaknili so se tudi vprašanja depozitov denarja v sklad: ti naj bi bili manj ustrezni, saj depoziti pomenijo, da ne gre za trenutno reševanje otrokovih materialnih potreb, ampak prelaganje na prihodnost ('za čas, ko bo otrok skrbel za svoje biološke starše'). Spraševali so se, zakaj so biološki starši otrok, ki odraščajo v rejniških družinah, odvezani dolžnosti materialne skrbi za svoje otroke.

Terminologija

Udeleženci fokusne skupine so izpostavili, da bi bilo potrebno razmisliti o poimenovanju/terminologiji vlog in oseb v rejništvu. Obstoječa terminologija je po mnenju mnogih stigmatizirajoča. Predlagali so, da bi se raje kot o rejniški družini (ki asocira na »rejo« živali, reditelje živali, živinorejce) govorilo o nadomestni družini oz. nadomestnem starševstvu. Prav tako beseda rejnec (otrok v rejništvu) v mnogih situacijah zveni izključujoče, kot da ni »pravi« član njihove družine.

»Mi ne predstavimo našega, ko gremo ven: »To je pa naša rejenka.« Rečemo: »To je pa naša ... in ime.« (udeleženska fokusne skupine)

»Jaz še vedno menim, da je dovolj, da rečemo 'otrok, ki ne more živeti pri svojih starših'«. (udeleženska fokusne skupine)

Ena od udeleženk je razmišljala, da niti ne potrebujemo nobene posebne terminologije, saj tudi otroci, ki so v varstvu in vzgoji (npr. v vrtcu, v domovih), kot so otroci v rejništvu v varstvu in vzgoji pri tuji družini, nimajo nobenega posebnega naziva – so zgolj otroci z imenom in priimkom.

Predlogi rejnic za izboljšanje ureditve rejniške dejavnosti

Urediti rejništvo kot poklic v pravnem pomenu.

- **urediti pravico do bolniškega staleža**

»Poklicne rejnice nimamo bolniške. Recimo zdele, ko sem bila bolna, če mi nebi mož toliko pomagal, bi bila kar kriza. Čeprav nekatere rejnice se pa borijo, da bi bilo takrat, ko pač zbolíš, otroka nekam namestil – sam kam pa daš svojega otroka – to pa nisem za. Moj predlog je, da bi vsaka rejnica imela nek določen čas na voljo, kot npr. imajo to politiki, za čas bolezni in bi se ji takrat plačevalo, ne vem 80% rejnine in da bi ostala v tem času zavarovana.« (rejnica 1)

»Ko sem zbolela, mi je mogla prit hčerka pomagat, nobeden me ni vprašal, kako boš z otroki. Bolniška bi morala pripadat vsaki rejnici, ali pa vsaj zamenjavo za tisti čas, vsaj za osem ur, če ni nobenega doma, koga da pomaga v tistem času. To je res zgrešeno narejeno.« (rejnica 2)

- **urediti ustreznost plačila za delo in oskrbnino**

»Jezi me, da npr. na TV vržejo, koliko imamo plače in potem vsi govorijo koliko imamo denarja, ne povejo pa za kaj vse gre ta denar. Mislim, da si vsaka rejnica krepko zasluži rejnino.« (rejnica 2)

»Ali pa dobijo uši – za 9 članov družine je dala ena rejnica 1000 €, da so jim spravili ven uši, 5 rejencev ima, in ti jih vedno znova prinesejo iz stikov. Na te stvari noben ne misli. Saj toliko ne poje pravijo, ja to je res, pojejo res ne veliko. Ampak v šoli mi pa polno zaračunajo hrano.« (udeleženka fokusne skupine)

- **urediti delovno dobo**
- **urediti pravico do dopusta**

Pogostejša izobraževanja za rejniške družine. (Na 5 let je premalo.)

Možnost izbora tem na izobraževanju.

»Vsebine, ki bi jih rejnice potrebovale: razvoj otroka, odnosi med otroki, odnosi med otroki in odraslimi, sodelovanje s starši ...« (rejnica 5)

Priprava otroka na rejništvo.

»Sedaj otrok pade v rejniško družino kot iz neba.« (rejnica 2)

Priprava rejnikov na posameznega otroka – seznanitev z razlogi za rejništvo.

»Pa tudi rejnica bi mogla prej vedeti kakšnega otroka bo vzela, da se lahko malo pripraviš.« (rejnica 2)

»Premalo zveš o otroku, premalo podatkov dobiš. Eno deklico sem imela, v sredo so me poklicali, v petek sem jo dobila; eno sem dobila direktno iz bolnice, bila je spolna zloraba, prišla je iz pregleda k nam. In o otroku ne izveš nič. Vsaj malo bi morali povedati, ne da šele sam začneš razglabljat, ugotavljat kaj je narobe, to traja leto ali še dlje časa.« (udeleženka fokusne skupine)

Več sodelovanja s socialnimi službami.

Več dela z matičnimi družinami in CSD.

»Jaz skoz trdim: razlog je bil, da starši ne zmorejo, ne znajo, ampak otroke se kljub temu kar naprej pošilja na stike, brez nadzora, v isto staro okolje, kjer je bilo prej neugodno.« (udeleženka fokusne skupine)

»Mali otrok še ne pove. Sicer pokaže, ampak oni so strokovnjaki, in nama ne pustijo nič. Pa ko vprašava, kaj narobe delava, pa ne dobiva odgovora. Ja tako vi ne morete – kako ne moreva? Nič.« (udeleženka fokusne skupine)

Socialna delavka naj ne bo v več vlogah istočasno, saj to pripelje do konfliktne pozicije (socialna delavka odvzame otroka in istočasno nudi podporo).

Več organiziranih predavanj in srečanj na matičnem CSD, ker rejniki lažje izpostavijo svoj problem, pridobijo informacije.

Upoštevati mnenje rejnikov pri sprejemanju novih zakonov.

»Rejniki si nalagamo, te otroke, ki naj bi se itak kmalu vrnili, ampak potem ... tako sem si jaz na začetku predstavljala, kako bom te otroke 'spravila gor'. Rejništvo ni namenjeno temu, da otroke spraviš gor, rejništvo je začasni ukrep, kjer naj bi se

nekaj s starši delalo, sicer je treba otroku poiskati stabilnost, varnost.« (udeleženka fokusne skupine)

Vsak otrok naj ima zakonitega zastopnika avtomatsko ob vstopu v rejniško družino.

Terminologija: najti primernejše ime za rejenca in rejniško družino – npr. začasna, nadomestna družina.

»Tam, kjer tuja oseba vzgaja in varuje tujega otroka, je v domu, pa v šoli, pa v vrtcu – saj ne rabi nobenega imena, zakaj? Zakaj jih bi poimenovali? Saj v domu tudi nima imena!« (udeleženka fokusne skupine)

Organizirati nadzor nad sistemom rejništva.

»Pri nas je recimo samo sum spolne zlorabe, kaj pa če je res, pa da jaz otroka vozim k očetu – lahko bi imel še bolj zagrenjeno življenje, če ne bi še kaj hujšega bilo, sodišče pa nič. Pa sem že zdaj nazadnje povedala v Ljubljani, ko smo imeli tega inšpektorja in je rekel mi smo nemočni – kdo pa je potem zadolžen za to? Nobenega nadzora ni, ne vem. Otroci so pa tisti, ki trpijo in nosijo s sabo.« (rejnica 6)

Prenesti več pristojnosti na rejnike.

»Pelješ otroka v bolnico, da rabi nujno operacijo – kje naj jaz iščem ta stare, če sem jaz z njim 24 ur na dan, če ga jaz v bistvu poznam v dno duše, ne smem pa podpisati za eno stvar za njega, kar se zdravstva tiče. Mama ali pa oče mu ne plačujeta zdravstva, odločata pa vse o njem. In za vsako stvar moraš iti prositi starša, da podpiše.« (rejnica 6)

Dostopnost službe 24 ur na dan – krizni telefon.

»Morali bi imeti enega psihologa ali pa socialno delavko, ki jo ti lahko 24 ur na dan pokličeš. Sedaj pa kličeš socialno, pa je ni, ali je pa tam in tam, pa se nimaš na koga obrniti. Ti pa rabiš, če je nekaj takega, tisti trenutek, ne pa da se vleče celo večnost in potem pozabi.« (rejnica 6)

Prenos sistema rejništva pod resor Ministrstva za šolstvo in šport (dokler se govori o rejništvu kot o vzgoji in varstvu otrok).

7 KLJUČNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE

V zaključku na podlagi analize pridobljenih empiričnih podatkov ter domače in tuje literature povzemamo ključne ugotovitve raziskave in podajamo nekaj predlogov za izboljšanje ureditve rejniške dejavnosti v Sloveniji. Preden pa preidemo na konkretne predloge, je potrebno poudariti, da mora biti **osnova pri vseh spremembah na področju rejništva Konvencija o otrokovih pravicah**. Ta mora služiti kot podlaga za vsa ravnanja v zvezi z otrokom. V tem kontekstu je otrok v celotnem procesu rejništva ne le enakovreden, temveč privilegiran subjekt in v vsaki fazi procesa na prvem mestu. **Vse odločitve morajo biti sprejete v otrokovo največjo korist. To pa je potrebno tudi jasno zapisati v zakonodaji**. V evropskem prostoru imata to izrecno poudarjeno Švedska in Nizozemska.

Ureditev rejništva in pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

V splošnem lahko zaključimo, da so obstoječi pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti zadovoljivi, nujno pa so **potrebne določene izboljšave**. Predvsem je potrebno odpraviti pomanjkljivosti njihovega (ne)udejanjanja v praksi oz. zagotoviti, da bo bodoča ureditev ustrezno implementirana v praksi.

Ugotavljamo, da obstajajo razlike v izvajanju rejniške dejavnosti glede na posamezne CSD-je, zato je nujno **potrebno izboljšati standarde in normative za socialne delavke na področju rejništva in poenotiti delo na CSD-jih**. Kot problem se izpostavlja preobremenjenost strokovnih delavk, zato predlagamo **znižanje normativov za strokovne delavce**, saj bi se šele tako lahko okrepila njihova strokovna vloga v rejniškem sistemu.

Predlagamo, da se **v zakonodaji uredi več možnih oblik rejništva** kot je npr. »vikend rejništvo«, »počitniško rejništvo«, saj te oblike v praksi že obstajajo. Na podlagi prakse, ki jo poznajo nekatere druge evropske države, predlagamo uvedbo in zakonsko ureditev naslednji oblik rejništva in drugih oblik nadomestnega varstva:

- **urgentno rejništvo** (zasilna/krizna namestitev; urgentne rejniške družine, ki bi zagotavljale varstvo v nujnih primerih ali dokler se ne najde druga ustrežnejša rešitev, te bi lahko delovale na podlagi koncesije; primer Švedska, Velika Britanija, Nizozemska, Češka);

- **počitniško rejništvo** (rejništvo v času počitnic, ali v času dopusta rejnikov, namenjeno je razbremenitvi staršev in rejnikov, namenjeno je tudi tistim otrokom, ki živijo v domovih in počitnic ne morejo preživeti doma; primer Nizozemska, Velika Britanija);
- **vikend rejništvo** (posebej primerno za tiste otroke, ki živijo v dijaških domovih, kateri se čez vikend zaprejo; primer Nizozemska);
- **bivanjske skupnosti** kot oblika nadomestnega varstva za najstnike in za mladostnike po zaključku rejništva;
- **prehodne institucionalne namestitve** za otroke za vmesni pripravljalni čas pred namestitvijo v rejniško družino;
- **manjše družinsko naravnane bivanjske skupnosti ali velike rejniške družine** kot oblika nadomestnega varstva tudi za mlajše otroke, ki bi se lahko razvile iz nekdanjih rejniških družin (primer Švedska) ali pa uvedba »otroških vasi«, ki jih poznajo v Franciji in na Češkem;
- **dolgotrajno rejništvo** (trajnejša oblika rejništva v primeru ko vrnitev v matično družino ni možna, posvojitev pa ni primerna rešitev; v tem primeru bi se določene pristojnosti prenesle na rejnike; primer Velika Britanija, Nizozemska);
- **delna posvojitev** (pri kateri se ohranjajo (tudi pravne) vezi med otrokom in biološkimi starši; primer Francija »*adoption simple*«; Velika Britanija »posvojitev z omogočanjem stikov z biološkimi starši«).

Glede na podatke o številu rejnikov/rejnic je težko oceniti ali povpraševanje ustreza potrebam, ker če ima nekdo dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti, še ne pomeni, da zadostuje in ustreza otrokovim potrebam. **Osnovni cilj mora biti iskanje najprimernejše rejniške družine za otroka**, na pa zapolnitev praznega prostora v rejniški družini. To se, žal, pogosto ne udejanja.

Glede pogojev za pridobitev dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti mora biti vodilo, da **potrebujemo »visoko kvalificirane rejnike«**, zato bi bilo potrebno **okrepiti usposabljanja za pridobitev dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti**. Bolj od dosežene stopnje izobrazbe rejnikov je pomembno, kakšna je v tej družini podoba o človeku in podoba o otroku ter njihovo usposabljanje za rejniško dejavnost.

Obstoječa ureditev – 12-urno usposabljanje – je absolutno premalo. Predlagamo, da bi bilo za kandidate rejnice/rejnike potrebno **uvesti enovito usposabljanje na ravni države, ki bi trajalo dalj časa, npr. eno do dve leti, rejniki bi tako šele po pozitivni oceni komisije vstopili v rejniški sistem**³². Tako bi se tudi zmanjšala možnost zlorab v rejništvu.

Nadalje bi bilo potrebno **zakonsko omejiti število otrok v rejništvu** in sicer **ne več kot trije otroci**, nekateri sogovorniki pa so predlagali omejitve na enega otroka. Vsak otrok ima svojo individualno projektno skupino, ki zahteva kontinuirano delo, kar nikakor ni izvedljivo pri velikem številu otrok. Število otrok v rejniški družini je odvisno od zahtevnosti otrokovih potreb in samih pogojev v rejniški družini, pri tem pa bi bilo smiselno upoštevati tudi število bioloških otrok v rejniški družini.

Predlagamo naslednjo **definicijo rejniške družine**:

Rejniška – nadomestna družina (družina v kateri živijo otroci, ki ne morejo živeti pri starših) ima dvojno nalogo in je oboje hkrati: je družina otroka v smislu fizične in čustvene bližine skupine ljudi (pri čemer je biološka ali ne-biološka povezanost nepomembna), v kateri odrasli v ekonomskem (deloma), socialnem in čustvenem smislu skrbijo za otroka in mu nudijo čustveno in socialno oporo in spoštovanje, in obenem skupina, ki kompenzira otrokove izkušnje izgub in poškodovanosti, v ta namen pa mora biti usposobljena in bolj reflektirana od »običajnih družin«. Ker na ta način opravlja delo, ki ga sicer opravljajo zavodi in druge državne institucije, mora biti tudi primerno plačana.

Finančni vidik ureditve rejništva in profesionalizacija rejništva

Večina sogovornikov je izpostavila problem prenizkega plačila za opravljanje rejniške dejavnosti, ta problem se nanaša predvsem na opravljanje rejniške dejavnosti kot poklicne dejavnosti. Nepoklicni rejniki so v splošnem v boljšem finančnem položaju od poklicnih rejnikov, saj imajo druge vire zaslužka.

Zato predlagamo **ureditev rejništva kot poklica v pravnem pomenu**, pri čemer bi rejnica/rejnik **poleg kritja stroškov prejemal plačilo v višini minimalne plače**,

³² Več o vsebini usposabljanj in izobraževanj v poglavju Izobraževanje za rejnike/rejnice.

pripadale pa bi mu tudi vse ostale pravice in obveznosti, ki izhajajo iz delovnega razmerja, kot so pravica do bolniškega staleža, pravica do dopusta in regresa za dopust, zdravstveno in socialno zavarovanje ter vse ostale pravice.

Rejništvo bi se še naprej lahko izvajalo tudi kot neprofesionalna dejavnost, pri čemer predlagamo **zvišanje rejnine** sorazmerno glede na povišanje minimalne plače. Pri tem ne sme biti razlik med rejniki sorodniki in ostalimi rejniki.

Predlagamo tudi **uvedbo t.i. »zagonskih sredstev«** za rejnike, saj morajo ti pred namestitvijo otroka zanj zagotoviti primerne materialne pogoje. Takšno enkratno subvencijo ob namestitvi imajo na Švedskem in Češkem.

Zvišanje rejinin je nujno potrebno kot pomembnost priznanja dela rejnic/rejnikov in šele z zvišanjem plačil lahko od njih zahtevamo višje standarde, večjo odgovornost in večjo kvaliteto izvajanja dejavnosti.

Povračilo stroškov rejnikom bi bilo odvisno tudi od starosti otroka in otrokovih potreb.

Glede bojazni, da bi profesionalizacija rejništva in višanje plačila lahko vodila do sprememb motivov za rejništvo, velja poudariti, da se takšnim primerom lahko izognemo predvsem pri skrbem izboru kandidatov za rejniško dejavnost in z ustreznim nadzorom nad izvajanjem rejniške dejavnosti.

Vloga in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem

Pri namestitvi otrok v rejniško družino sogovorniki opozarjajo na netransparentnost in neustreznost postopkov, ki so pogosto povezani s preobremenjenostjo socialnih delavk in pomanjkanjem časa za postopno namestitev. Ugotavljamo, da se premalo dela s posameznim primerom otroka, kjer naj bi se ugotovilo in strokovno utemeljilo ali je rejništvo res edina možnost za otroka in če da, kako urediti nadomestno družino, tako, da bo najmanj travmatično za otroka in za vse udeležene. Večkrat se je pojavila trditev, da rejniki o otroku ne dobijo dovolj podatkov in jim tako težje nudijo oporo. Pogosto namestitev v rejništvo poteka iz danes na jutri in le v redkih primerih potekajo priprave na vstop v rejniško družino, na podlagi predhodnih srečanj in postopnega spoznavanja otroka in rejniške družine, kar bi moralo biti obvezujoče. V tem smislu bi bilo potrebno **več časa posvetiti pripravi otroka na rejništvo in na**

drugi strani pripravi rejnikov na sprejem otroka, individualna projektna skupina (IPS) bi se morala vzpostaviti že kot priprava za vstop v rejništvo, za kar bi bilo potrebno uvesti zakonska določila. Nova družina bi morala imeti razumevanje tega, zakaj je prišel v otrok v rejništvo, kaj se je dogajalo v matični družini, zakaj je bil izrečen ukrep odvzema otroka ipd. V procesu nameščanja morajo sodelovati vsi udeleženi in pri tem morajo imeti vsi dovolj časa, da se pripravijo in da skupaj vstopijo.

Pri obstoječi ureditvi vloge in pristojnosti vseh vključenih v rejniški sistem gre v veliki meri za **problem izvajanja zakonodaje v praksi**, do česar pogosto prihaja tudi zaradi preobremenjenosti socialnih delavk. Problem je, da so pogoji dela v rejniškem sistemu preveč ohlapno definirani oz. gre za odsotnost jasnih standardov na področju rejništva ter zato v praksi pogosto prihaja do neustreznega izvajanja in do neenotnosti prakse po državi. Izpostavlja pa se tudi problem pomanjkanja metodičnega znanja za ravnanje strokovnih delavcev. Vloga IPS je dobro zastavljena, vendar pa se zaradi pomanjkanja jasnih določil in zavezujočih dogovorov, v praksi pogosto ne udejanja. Ponekod se ta dejansko izvaja in dosegajo dobre rezultate, drugod pa obstaja zgolj formalno. IPS se tako najpogosteje sestane le takrat, ko nastopijo problemi, namesto, da bi se delo v IPS izvajalo kontinuirano. **V zakonodaji bi zato morali formalizirati, kako pogosto se mora IPS sestajati, in sicer najmanj enkrat mesečno ali vsaj vsake tri mesece**. Sedanje določilo, da se IPS sestane vsaj enkrat letno, nikakor ne zadostuje za kontinuirano delo IPS. Nekateri sogovorniki so izpostavili, da udeležba otroka na IPS ni primerna, ker naj bi otroku škodovalo, da je prisoten ob reševanju težav staršev. Menimo, da je pomembno, da je otrok prisoten v primerih, ki ga neposredno zadevajo, saj se **mora slišati glas otroka**, v tem smislu je tudi zelo **pomembna uvedba instituta zagovornika otroka**. Poleg tega lahko otrok ob prisotnosti na IPS situacijo staršev in s tem svojo lastno situacijo veliko bolje razume. V primerih, ko gre za reševanje intimnih zadev med starši, pa otrok v IPS ne sodi. O tem, kdaj otrok ne sodi v IPS, pa presojuje vsi udeleženi. **Upoštevanje perspektive otroka, krepitev njegove avtonomije, njegovega glasu in njegovih pravic mora biti ključno vodilo v rejniškem sistemu**.

Problem, ki ga izpostavlja večina sogovornikov, je, da se v rejniškem sistemu premalo intenzivno dela z reševanjem težav v matični družini, opazajo tudi

pomanjkanje programov pomoči matičnim družinam, delo z matično družino tudi ni zakonsko opredeljeno, zato obstajajo velike razlike med posameznimi CSD-ji. Pomanjkljivo delo z matično družino je eden od ključnih razlogov, da rejništvo v praksi traja tako dolgo. Zato predlagamo, da je že **v odločbi o ukrepu rejništva podan načrt dela z matično družino**, zapišejo naj se konkretne naloge, ki jih morajo opraviti starši, da se otrok lahko vrne domov.

Drugi problem, ki so ga izpostavile rejnice, je, da strokovni delavci iz CSD-jev rejnic in rejnikov ne upoštevajo kot enakovrednih sodelavcev. Problem, ki se pojavlja, je tudi, da rejniki nimajo nobenih pristojnosti v zvezi z otrokom in imajo zato težave pri urejanju vsakodnevnih stvari, zato bi bilo **smiselno določene pristojnosti prenesti na rejnike**. V skladu s priporočili Sveta Evrope o rejniških družinah, bi bilo potrebno **v zakonodajo vključiti pooblastilo rejnikom za opravljanje vsakodnevnih oz. nujnih obveznosti za otroka ter možnost rejnikom, da pridobijo pooblastilo za določene roditeljske dolžnosti**. Takšen prenos pristojnosti je še posebej smiseln v primerih, ko rejništvo traja dalj časa.

Nadalje bi bilo potrebno, tako za matične družine kot za rejnike, **zagotoviti stalno dostopnost socialne službe ali krizne službe**, zato v ta namen predlagamo **ustanovitev dežurnih služb npr. kriznih telefonov**, ki bi bili dostopni 24 ur na dan.

Potreben je tudi **večji nadzor nad izvajanjem rejniške dejavnosti**. Pomembno je, da se nadzor vrši v sodelovanju, in sicer **najboljša oblika nadzora je intenzivno in kontinuirano delo v IPS**, ki dosega dobre rezultate. Ob sprotne delu vseh udeleženi v rejniškem sistemu je verjetnost, da pride do zlorab, manjša. Socialne delavke so pri tem izpostavile, da so pogosto postavljene v neprijeten položaj, saj so rejniške družine v vlogi sodelavca, hkrati pa se nad njimi izvaja nadzor. Zato predlagamo, da bi **nadzor lahko izvajala socialna inšpekcija**, ta pa naj bo tako napovedan kot nenapovedan.

Spremembe v predlogu Družinskega zakonika

Predlog prenosa odločanja o odvzemu otrok in namestitvi v rejništvo iz CSD-jev na sodišča se zdi ustrezen. Ukrep bo izboljšal odnos med CSD-ji in matično družino, CSD-je bo razbremenil odločitve o odvzemu otroka in poudaril njihovo

strokovno vlogo, poenotila se bo praksa na tem področju, ukrep pa je tudi primerljiv z ureditvijo v drugih evropskih državah. Velja pa opozoriti na nekatere potencialne probleme glede usposobljenosti sodnikov in hitrosti postopkov. Zato predlagamo **uvedbo posebnih družinskih sodišč ali t.i. »otroških sodnikov«** po zgledu Francije. Potrebno je tudi **zakonsko določiti roke**, v okviru katerih mora sodišče odločiti.

Predlog preživnine večina sogovornikov podpira, vendar pa je pri tem potrebno opozoriti predvsem na to, da je veliko staršev ne bo moglo plačevati, zato **rejnina ne sme biti vezana na prispevke staršev**. Nekateri pa nasprotujejo predlogu, da bi se preživnina, ki bi presegala strošek preživljanja, varčevala na posebnem računu, saj je preživnina namenjena otrokovem preživljanju in ne varčevanju.

Vidik trajanja rejništva

Večina rejništev pri nas traja zelo dolgo, povprečna doba trajanja rejništva v zadnjih letih je približno 10 let. Kljub temu, da je rejništvo po svojem namenu začasen ukrep, pa je njegovo trajanje odvisno od posameznega primera, zato mora obveljati načelo, da naj **rejništvo traja, dokler je to v korist otroka**. Glede možnosti skrajševanja dobe bivanja otrok v rejništvu je potrebno **zagotoviti intenzivno in kontinuirano delo v IPS z vsemi, ki so v vključeni v rejniški sistem** in tako intenzivno delati na odpravi vzrokov za rejništvo. Zato je potrebno predvsem **zaostri zahteve dela na pogojih, da se otrok vrne v matično družino**. Nesmiselno pa je vnaprej določati obdobja bivanja v rejniški družini. Prav tako ne smemo vnaprej obsojati dolgotrajnega rejništva, saj je v nekaterih primerih edina možnost. Predlog omejitve trajanja ukrepa namestitve v rejništvo na obdobje treh let z možnostjo podaljšanja v Družinskem zakoniku, zato ni v vseh primerih dobra rešitev. Namesto tega predlagamo **uvedbo določila rednega preverjanja na tri leta s poudarkom na možnosti podaljšanja**, pri čemer je potrebno vsakokrat določiti razloge za podaljšanje ali prekinitve rejništva, saj lahko nasprotno takšne omejitve trajanja rejništva, tako pri otroku kot pri rejnikih/rejnicah in nenazadnje tudi pri matičnih starših, povzročajo stresne situacije.

V kolikor se izkaže, da ni mogoče, da se otrok vrne k matični družini, bi bilo smiselno **vesti bodisi institut »dolgotrajnega rejništva«** (primer Velika Britanija), kjer bi se

večina pristojnosti prenesla na rejnike, **bodisi institut »delne posvojitve«**, kot ga poznajo v Franciji, za kar pa ne bi bilo potrebno soglasje staršev. Podobno so v Veliki Britaniji uvedli **institut »posvojitve z omogočanjem stikov z biološkimi starši«**. Takšna ureditev bi po eni strani otroku zagotavljala večjo stabilnost in varnost, po drugi strani pa rejniškim družinam omogočila večje pristojnosti in pravice. V primerih, ko je staršem odvzeta roditeljska pravica in ti ne izkažejo nobenega interesa za svoje otroke ter v primeru soglasja bioloških staršev, pa je lahko **popolna posvojitev** najboljša rešitev za otroka. Pri tem bi imeli rejniki prednost. Prehod iz rejništva v posvojitev pa mora biti skrbno izdelan, voden in sproti evalviran v sogovorništvu z vsemi vključenimi v rejniški sistem. **Za nadomestitev izgubljenega dohodka pri prehodu iz rejništva v posvojitev predlagamo, da se za to namenijo določena sredstva** (primer Francija).

Izobraževanje za rejnice/rejnike

Izobraževanja za rejnike/rejnice organizira Skupnost CSD in posamezni CSD-ji. Trenutna zakonska ureditev obveznega izobraževanja za rejnike/rejnice zgolj enkrat na pet let ni zadovoljiva, poleg tega velja poudariti, da zakon ne določa posameznih znanj, ki bi jih rejniki morali imeti za opravljanje rejniške dejavnosti. Različni CSD-ji organizirajo dodatna in pogostejša izobraževanja, med njimi pa obstajajo velike razlike. Vsi sogovorniki so izrazili željo po **več izobraževanjih, po večji ponudbi tematike izobraževanj in večji interaktivnosti izobraževanj**. Izobraževanje bi moralo biti interaktivno, vsebinsko raznoliko in predvsem permanentno. **Zakonsko bi morali določiti obvezna izobraževanja najmanj enkrat letno in določiti obvezne vsebine izobraževanj, izboljšati pa bi bilo potrebno tudi ponudbo izbirnih vsebin, ki bi izhajala iz potreb in želja rejnic/rejnikov**. Glede vsebine izobraževanj obstaja potreba po različnih znanjih od vsakodnevnih do specializiranih tematik, ki bi lahko potekala v obliki delavnic ali posvetov. Ugotavljamo, da je izobraževanje predvsem klinično psihološko, premalo pa je izobraževanja o družini in družinski psihologiji in vsakdanjih problemih. Nujno potrebna bi bila **skupna izobraževanja rejniških in matičnih družin ter skupna izobraževanja za vse vključene v rejniški sistem**. Potrebno bi bilo bolj **podpirati skupine rejnikov/rejnic za samopomoč in družabne dogodke za rejniške družine** (npr. skupna letovanja),

kjer bi si lahko rejniške družine izmenjale svoje izkušnje. **Rejnike/rejnice bi bilo potrebno bolj spodbujati k vseživljenjskemu učenju in samoizobraževanju, branju literature in ohranjati redno strokovno informiranje preko rejniškega glasila, ki bi ga brezplačno prejemale vse rejniške družine.**

Eden izmed predlogov pa je tudi **možnost poklicne kvalifikacije rejnikov** z namenom, da bi se ljudje lahko posebej usposobili za ta poklic v okviru ustaljenega certificiranja izobrazbe.

Spodbujati je potrebno tudi **ustanavljanje skupin otrok** kot so zagovorniške skupine in skupine za samopomoč oz. redna srečevanja otrok, kjer gre za krepitev otrok s podobno izkušnjo.

Pogledi na specializacijo rejništva

Menimo, da **specializirano rejništvo za otroke, ki potrebujejo posebno nego in varstvo, ni potrebno, saj je vsako rejništvo specializirano.**

Specializacija bi pomenila segregacijo, kar je v nasprotju s konceptom inkluzije v normalno življenjsko okolje.

Vsak otrok, ki pride v rejništvo, je poseben primer, zato je vsako rejništvo specializirano in rejnik mora biti usposobljen za katerikoli primer, zato je **potrebno spodbujati predvsem izobraževanje vseh rejnikov in tako omogočiti čim več otrokom, ki potrebujejo posebno nego in varstvo, da pridejo v rejništvo.**

Seveda pa mora biti rejnicam/rejnikom, ki sprejmejo takega otroka, omogočeno, da dobijo informacije o tem, za kakšno vrsto posebne nege gre pri otroku in so pri tem deležni podpore.

Nadalje bi bilo potrebno **zagotoviti dodatna sredstva za rejniške družine, ki imajo v rejništvu gibalno ali senzorno ovirane otroke**, da bi lahko zagotovile prilagojeno infrastrukturo.

Ministrstvo pod katero sodi rejništvo kot oblika varstva in vzgoje otrok

Predlagamo, da rejništvo **ostane pod okriljem Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve**, to podpira tudi večina sogovornikov v raziskavi. Predlog utemeljujemo s tem, da tovrstna kompleksna problematika sodi na področje socialnega varstva in družinske politike, področje vzgoje in izobraževanja pa zadeva ožje pedagoške vidike. Nasprotno mnenje ima le Združenje MOČ, ki predlaga ukinitvev obstoječe ureditve rejništva in naj se to kot dejavnost vzgoje in izobraževanja umesti pod Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad za mladino. Pri tem velja poudariti, da je vprašanje pristojnega ministrstva v evropskih državah različno urejeno. V nekaterih državah sodi rejništvo na področje otroške in mladinske politike in so pristojne institucije uradi za otroke in mladino (Avstrija, Nizozemska), v drugih državah pa sodi rejništvo na področje socialnega varstva (Švedska, Francija). V vseh državah pa ima pomembno vlogo tudi sodstvo.

Terminologija

Predlagamo **spremembo terminologije**, saj je obstoječa terminologija po mnenju mnogih stigmatizirajoča. Predlagamo, da bi se namesto o rejniški družini (ki spominja na »rejo« živali, reditelje ipd.) govorilo o **nadomestni družini**. Prav tako beseda rejenec (otrok v rejništvu) v mnogih primerih zveni izključujoče, zato v predlagamo uporabo terminologije **»otrok, ki ne more živeti pri svojih starših« ali pa zgolj »otrok«**.

7.1 Pomanjkljivosti raziskave in predlogi za nadaljnje raziskovanje

Na koncu velja opozoriti, da gre za izrazito pomanjkanje raziskav na področju rejništva tako na nacionalni kot na mednarodni ravni. Še posebej gre za pomanjkanje raziskav, ki bi spremljale rejništvo s perspektive otrok, in sicer kako živijo, kakšne težave imajo, kaj menijo o obstoječi ureditvi ipd. To je tudi pomanjkljivost naše raziskave, saj rejniškega sistema nismo proučevali z vidika otrok v rejništvu, temveč zgolj iz vidika rejnikov, strokovnih delavcev in strokovnjakov na tem področju. Prav tako tudi nismo vključili vidika matičnih družin. Takšna omejitev pa je bila nujna zaradi kompleksnosti in časovne omejenosti raziskave, to pa bi bilo vsekakor nujno potrebno raziskati v prihodnje. Nadalje gre za veliko pomanjkanje raziskav tako na

nacionalni kot mednarodni ravni, ki bi proučevale, kaj se z mladostniki dogaja po zaključku rejništva, kakšno izobrazbo dosežejo, kakšno zaposlitev imajo, kakšne so njihove življenjske priložnosti, kako se samouresničujejo npr. v primerjavi z ostalo populacijo. Šele na podlagi tako obsežne analize, ki bi vključevala vse te pomembne aspekte, bi lahko res podali dokončno oceno, koliko je pri nas rejništvo dejansko učinkovito in kakšne spremembe potrebujemo.

Za zaključek zato podajamo še nekaj vprašanj, ki bi zahtevala empirično raziskovanje:

1. Kakšen je življenjski potek otroka, ki je živel v nadomestni družini in kako kvaliteta življenja v nadomestni družini vpliva na njegov celostni (duševni, telesni in socialni) razvoj?
2. Izkušnje premeščanja otrok iz ene v drugo rejniško družino in zavodsko oskrbo.
3. Potek »namestitve« in učinki hitre namestitve otrok v nove družine.
4. Izkušnje staršev, ki so postali socialni starši otrokom, ki so jih vzeli v rejništvo (perspektiva socialnih staršev).
5. Oblike podpor, ki so jih ljudje dobili: z vidika otrok, ki so jih dali v rejništvo in iz vidika staršev, ki so jim otroka vzeli.
6. Perspektiva staršev, katerih otroci živijo v nadomestni družini.
7. Biološki in ne-biološki otroci: prijateljstvo in konflikti.
8. Biti »rejenec«: Stigma in ravnanje s stigmatom.

8 VIRI IN LITERATURA

ABGB (2002): Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Dostopno prek: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm#t1h3> (23. 2. 2010).

Andersson, G. (1999): Children in Permanent Foster Care in Sweden. *Child and family Social Work*, 4: 175-186.

Andersson, G. (2001): The Motives of Foster Parents, Their Family and Work Circumstances. *British Journal of Social Work*, 31 (2): 235-248.

Andersson, G. (2007): Foster Children: a Longitudinal Study of Placements and Family Relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18: 13-26.

Benard, B. (1997): Fostering resiliency in children and youth: promoting protective factors in the school. V: Saleebey, D. (ur.) *The strength perspective in social work practice*. New York: Longman.

Berridge, D. (1999): *Work With Fostered Children and Their Families*. V: M. Hill (ur.) *Effective Ways of Working With Children and Their Families*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Child Care Bureau Fostering Services. Dostopno prek: <http://www.childcarebureau.co.uk/fostering.php> (20.11.2009).

Code Civil des Francais. Dostopno prek: http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm (20.11.2009).

Code de l'Action Sociale et des Familles. Dostopno prek: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000006797041&cidTexte=LEGITEXT000006074069&dateTexte=vig> (20.11.2009).

Constable, R., Lee, D.B. (2004): *Social Work with Families, Content and Process*. Chicago: Lyceum.

Country Sheet on Youth Policy – Netherlands 2009. Dostopno prek: <http://youth-partnership.coe.int/youth-partnership/documents/Questionnaires/Country/2008-09/Netherlands.pdf> (22 1. 2010).

Čačinovič Vogrinčič, G., Kopal, L., Mešl, N., Možina, M. (2005): *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2006): *Socialno delo z družino*. Ljubljana: FSD

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008): *Zapisovanje v delovnem odnosu*. V: M. Poštrak, M. Urek (ur.) *Zapisovati socialno delo*: Ljubljana. Fakulteta za socialno delo.

David, M. (ur.) (2000): *Enfants, parents, famille d'accueil*. Ramonville Sainte – Agne: eres.

De Meyer, R. E. (2002): *Indications for Foster Care in The Netherlands: An Evaluation and Model Proposal*. Dissertation. Radboud University Nijmegen.

- Del Valle, J.F. (2007): Foster care in Spain. International Network Foster Care Research, University of Siegen. Dostopno prek: http://www.uni-siegen.de/foster-care-research/network_conferences/1st_conference/files/siegen_foster_care_spain_-_del_valle.pdf (14.10.2009)
- Del Valle, J.F. (2008): Spain. V: Stein, M. in E.R. Munro (ur.): Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice. PP 173-184. London, Philadelphia: Jessica Kingley publishers.
- Del Valle, J.F., López, M., Carme, M., Bravo, A. (2009): Twenty years of foster care in Spain: Profiles, patterns and outcomes. Children and Youth Services Review, Vol 31, Issue 8, PP 847-853.
- Dumaret, A., Rosset D. (2005): Adoption and Child Welfare Protection in France. Early Child Development and Care, 175 (7-8): 661-670.
- Dumaret, A. (2008): France. V Stein, M. in Munro, E.R. (ur.) Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice: 49-62. England: Jessica Kingsley Publishers.
- Fostering information Line. Dostopno prek: <http://www.fostering.org.uk/information/default.html> (5.1.2010).
- Galaway et al. (1990): International Perspectives on Specialist Foster Family Care. St. Paul, Minnesota: Human Service Associates.
- Gardiner, C. (2010): National Survey – Czech Republic. V: Children in alternative care - National Surveys-2nd Edition January 2010. EUROCHILD. Dostopno prek: http://www.eurochild.org/fileadmin/user_upload/Publications/Eurochild_Reports/Eurochild%20Publication%20-%20Children%20in%20Alternative%20Care%20-%202nd%20Edition%20January2010.pdf (2. 1. 2010).
- Gehart, D. (2007): Creating space for childrens voices. V: Anderson, H., Gehart D. (ur.) Collaborative therapy. New York, London: Routledge.
- Goldbrunner, H. (1989): Arbeit mit Problemfamilien. Mainz: Matthias – Grunewald Verlag.
- Grietens H., Knorth E. J., Durning P., Dumas J. E. (Eds.) (2007): Promoting Competence in Children and Families: Scientific Perspectives on Resilience and Vulnerability. Leuven, Belgium: Leuven University Press.
- Hazel, N. (1990):The development of Specialist Foster care for Adolescents: Policy and Practice. V: B. Galaway et al. (1990): International Perspectives on Specialist Foster Family Care. St. Paul, Minnesota: Human Service Associates.
- Help, Ihr offizieller Amtshelfer für Österreich. Dostopno prek: <http://www.help.gv.at/Content.Node/72/Seite.720008.html> (15. 2. 2010).
- Hessle, S., Vinnerljung (1999): Child Welfare in Sweden – An Overview. Stockolm Sdudies in Social Work, No. 15, Stockholm University.

Hill, M., Hojer, I., Johansson, H. (2008): Summary Sweden. YIPSEE project. Dostopno prek: <http://tcru.ioe.ac.uk/yIPSee/Portals/1/Sweden%20summary.pdf> (20.11.2009).

Hoffman, L. (1994): A Reflexive Stance for Family Therapy. V: McNamee, K.J. Gergen (ur.) Therapy as Social Construction. London: Sage.

Holubářová, J. (2009): Hostitelská péče – současná praxe a úvahy de lege ferenda. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Katedra občanského práva. Dostopno prek: http://is.muni.cz/th/136273/pravf_m/Diplomova_prace_Jitka_Holubarova.pdf?lang=en (11.1.2010).

Höjer, Ingrid (2008): Sweden. V: Stein, Mike in Emily R. Munro (ur.): Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice. PP 185-196. London, Philadelphia: Jessica Kingley publishers.

Intervju z bivšim ministrom za delo in socialne zadeve Petrom Nečasom za Lidové noviny z dne 16. 7. 2007. Dostopno prek: <http://www.mpsv.cz/cs/4371> (23. 1. 2010).

Jusline Österreich: Jugendwohlfahrtsgesetz. Dostopno prek: http://www.jusline.at/Jugendwohlfahrtsgesetz_%28JWG%29.html (22. 12. 2009).

Kelly, G. (2000): The Survival of Long-Term Foster Care. V: Kelly Greg, Gilligan Robbie (2000): Issues in foster care: policy, practice and research. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Kelly, G., Gilligan, R. (2000): Issues in foster care: policy, practice and research. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Kirton, D. (2009): Child social work policy & practice. Los Angeles: SAGE.

Knorth, E.J., Knot-Dickscheit, J., Strijker, J. (2008): The Netherlands. V: Stein, M. in E.R. Munro (ur.): Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice. PP 132-146. London, Philadelphia: Jessica Kingley publishers.

Kolarič, Z., Črnak-Meglič, A., Vojnovič, M. (2002): Zasebne neprofitno-volonterske organizacije v mednarodni perspektivi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Konvencija o otrokovih pravicah (OZN). Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105> (15. 1. 2010).

Kulfeldt, K. (1990): A Developmental Model for Involving Natural Parents. V: B. Galaway et al. (1990): International Perspectives on Specialist Foster Family Care. St. Paul, Minnesota: Human Service Associates.

Lussi, P. (1992): Systemische Sozialarbeit. Bern: Haupt.

Madsen, W.C. (1999): Collaborative Therapy with Multi – Stressed Families. London: The Guilford Press.

Matter, H. (1999): Sozialarbeit mit Familien. Bern: Haupt.

Milošević, V. (1990): Developments in Foster parenting in Slovenia. V: B. Galaway et al. (1990), International Perspectives on Specialist Foster Family Care. St. Paul, Minnesota: Human Service Associates.

Ministry of Labour and Social affairs. State Social Support. Dostopno prek: <http://www.mpsv.cz/en/1603> (25. 1. 2010).

NATAMA, Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální pěstounská péče). Dostopno prek: <http://www.natama.cz> (25. 1. 2010).

National Minimum Standards for Fostering Services (2002): Dostopno prek: http://www.dh.gov.uk/dr_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digitalasset/dh_4073566.pdf (5.1.2010).

Osnutek Družinskega zakonika 2009. Dostopno prek: www.mddsz.gov.si/fileadmin/.../DZak_kratek_povzetek.doc (15.2.2010).

Overheid. Dutch government websites. Dostopno prek: www.overheid.nl (11. 1. 2010).

Palacios, J., Amorós, P. (2006): Recent Changes in Adoption and Fostering in Spain. British Journal of Social Work 36, 921-935.

Palacios, J., Jimenez, J.M. (2009): Kinship foster care: protection or risk? Dostopno prek: http://findarticles.com/p/articles/mi_6895/is_3_33/ai_n42284094/ (11.3.2010).

Pleegzorg. Foster care in the Netherlands. Dostopno prek: www.pleegzorg.nl (11. 1. 2010).

Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti, Uradni list RS, št. 54/2003, spremembe: Ur.l. RS, št. 78/2008.

Reichl-Roßbacher, M. (2002): Foster Care in Vienna. Dostopno prek: <http://www.google.si/search?q=Foster+care+in+Vienna&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:sl:official&client=firefox-a> (12.3.2010).

Reichl-Roßbacher, M. (2007): Foster Care in Vienna. Dostopno prek: <http://www.google.si/search?q=Foster+care+in+Vienna&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:sl:official&client=firefox-a> (12.3.2010).

Robbroeckx L. M. H. (2001): A brief history of foster care in the Netherlands. Dostopno prek: <http://www.mobiel-pleegzorg.nl/archief/2001/mo01304eng.htm> (11.1. 2010).

Rozman, V. (2001): Ureditev rejništva na Švedskem. Rejniški glasnik, 39: 70-84.

Saleebey, D. (1997): The Strength Perspective in Social Work Practice. New York: Longman.

Sallanas, M., Vinnerljung B, Westermarck, P.K. (2001): Breakdown of Teenage Placements in Swedish Foster and Residential Care. Child and Family Social Work, 9 (141-152).

Satir, V. (1995): Družina za naš čas. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Scheipl, J. (2009): Das Pflegekinderwesen in Österreich. V: Meyer, C., Tetzner, M., Rensch, K. (ur.): Liebe und Freundschaft in der Sozialpädagogik. Personale Dimension professionellen Handelns. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften. Dostopno prek:

http://www.pflegefamilie.at/index.php?option=com_content&view=article&id=58:das-pflegekinderwesen-in-oesterreich-3&catid=8:fachartikel&Itemid=15 (22. 2. 2010).

Snozová, O. (2007): Pěstounská péče de lege ferenda. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Katedra občanského práva. Dostopno prek: http://is.muni.cz/th/77071/pravf_m/diplomova_prace.pdf (27. 1. 2010)

Swindon. Dostopno prek:

<http://www.swindon.gov.uk/textV2/socialcare/childrenfamilies/fostering/social-childrenfamiliesfosteringdifferenttypes.htm> (dne 20.11.2009).

Tůmová, O. (2009): Analýza postojů veřejnosti k náhradní rodinné péči. Masarykova univerzita v Brně. Pedagogická fakulta.

UNICEF TransMONEE 2008. Dostopno prek: <http://www.unicef-irc.org/databases/transmonee/> (22. 1. 2010).

Wade, J., Munro, E.R. (2008): United Kingdom. V: Stein, M. in E.R. Munro (ur.): Young People's Transitions from Care to Adulthood. International Research and Practice. PP 209-224. London, Philadelphia: Jessica Kingley publishers.

Youth Policy in the Netherlands. Dostopno prek: www.youthpolicy.nl (11. 1. 2010).

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD). Uradni list RS, št. 110/2002, spremembe: Ur.l. RS, št. 56/2006, 114/2006.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih prejemkih (ZZZDR). Uradni list SRS, št. 15/1976, spremembe: 30/1986, 1/1989, 14/1989, 13/1994, 82/1994, 29/1995, 26/1999, 60/1999, 70/2000, 64/2001, 110/2002, 42/2003, 16/2004, 69/2004, 101/2007, 122/2007.

9 PRILOGA

Priloga A: Iztočnice za intervjuje in fokusno skupino

Priloga B: Povzetki intervjujev

Priloga C: Prepis fokusne skupine in prepis intervjujev z rejnicami